

Tienristeyksessä

Kokemuksia lähisuhdeväkivallan sovittelusta

Nina Matinlassi

Heli Hiltula

Pro gradu

Kevät 2014

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Tienristeyksessä. Kokemuksia lähisuhdeväkivallan sovittelusta

Tekijä: Matinlassi, Nina ja Hiltula, Heli

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu –työ Sivulaudaturtyö ___ Lisensiaatintyö ___

Sivumäärä: 128

Vuosi: 2014

Tiivistelmä:

Opinnäytetyö tarkasteli lähisuhdeväkivallan sovittelua Lapissa. Sovittelu on palvelu, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus kohdata toisensa ja käsitellä uhrille aiheutuneita haittoja sekä sopia toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi. Myös lähisuhdeväkivaltaa sovotellaan. Tutkimus selvitti, millaisia kokemuksia lähisuhdeväkivallan naispuolisilla uhreilla oli lähisuhdeväkivallan sovittelun prosessista sekä muusta väkivaltatyötä tekevästä palvelujärjestelmästä. Aihetta lähestyttiin fenomenologisella tutkimusotteella postmodernin sosiaalityön ja restoratiivisen oikeuden asiakkuuskäsitysten suunnasta. Tutkimuksessa haastateltiin seitsemää Lapissa asuvaa sovittelun läpikäynyttä naista. Haastateltavat tavoitettiin Lapin alueen sovittelutoimistojen avulla. Tutkimuksen tavoitteena oli tiedon tuottamisen lisäksi antaa sovittelutoimistoille viitteitä siitä, miten he voisivat kehittää toimintaansa.

Tutkimuksessa avattiin lähisuhdeväkivallan ja naiseen kohdistuvan väkivallan käsitteistöä sekä uhrin asemaa palvelujärjestelmässä ja asiakkuudessa. Restoratiivisen oikeuden menetelmänä sovittelu näyttyy ihanteellisena konfliktinratkaisukeinona, mutta se on saanut osakseen myös kritiikkiä. Ristiriitainen suhtautuminen sovitteluun johtuu kysymyksistä, jotka liittyvät sovittelun moraaliseen oikeellisuuteen, uhrin turvallisuuteen sekä asianosaisten oikeudelliseen asemaan. Koska tutkimuksen kohderyhmänä olivat naiset, tuotiin tutkimuksessa esiin erityisesti feministisen kritiikin näkökulmaa. Empiirisessä osiossa kuvattiin naisten kokemuksia sovitteluprosessista kokonaisvaltaisesti ja läpileikkaavasti. Tutkimuksessa tuotiin esille heidän väkivallan kokemuksiaan, niiden syitä ja niihin liittyviä tunteita. Sovittelun osalta kuvattiin sitä, miten naiset olivat ohjautuneet sovitteluun, millainen sovittelun ilmapiiri oli ja miten väkivallan ongelmaa käsiteltiin. Lisäksi tutkimuksessa korostui osapuolten parisuhteen tulevaisuuden merkitys. Naiset toivat myös esille näkemyksiään sovittelijoiden taidoista. Palvelujärjestelmän osalta tutkimuksessa selvitettiin sitä, mistä tutkimukseen osallistuneet naiset olivat hakeneet apua väkivalta-asiassa sekä sitä, miten sovittelu ja muu palvelujärjestelmä heidän näkökulmastaan kytkeytyivät toisiinsa. Tässä yhteydessä merkityksellistä oli Lapin erityisyys palveluntarjonnassa.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että väkivalta näyttöytyi sovittelussa hyvin monimuotoisena. Väkivallan muodon ja väkivallan tekijän asennoitumisen katsottiin olevan tärkeitä tekijöitä, kun arvioidaan tapausten soveltumista sovitteluun. Sovittelijoilta odotettiin moniulotteista tietämystä väkivallan ilmiöstä. Keskeisenä pidettiin myös väkivallasta puhumisen mahdollistumista sovittelussa. Keskustelu parisuhteen tulevaisuudesta nähtiin olennaisena osana sovittelua. Positiivisiin mahdollisuuksiin keskittyminen näytti korostuvan, vaikka erillisyyden tukemiselle ilmeni tarvetta. Haasteeksi nähtiin myös jatkopalveluihin ohjaamisen tehottomuus. Väkivallan uhreja ei tulisi tarkastella homogeenisena joukkona, vaan huomioida heidän yksilölliset kokemuksensa.

Avainsanat: lähisuhdeväkivalta, parisuhdeväkivalta, sovittelu, restoratiivinen oikeus

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

(vain Lappia koskevat)

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Väkivalta ja uhrius.....	5
2.1 Lähisuhdeväkivalta ja naisiin kohdistuva väkivalta	5
2.2 Väkivallan uhri palvelujärjestelmässä	10
2.3 Uhrin asema asiakkuudessa	13
2.4 Feministinen väkivallan tutkimus	16
3 Restoratiivinen oikeus ja sovittelu	21
3.1 Restoratiivisen oikeuden periaatteet ja arvot.....	21
3.2 Lähisuhdeväkivallan sovittelun prosessi	25
3.3 Sovittelu osana palvelujärjestelmää.....	26
4 Sovittelu postmodernina interventiona ja kritiikin kohteena	29
4.1 Postmodernismin ideat asiakastyössä.....	29
4.2 Lähisuhdeväkivallan sovitteluun kohdistuva kritiikki	32
4.3 Kuinka lähisuhdeväkivallan sovittelua tulisi katsoa?.....	35
5 Tutkimuksen toteuttaminen.....	38
5.1 Fenomenologia kokemuksen tutkimisessa	38
5.2 Aineiston hankinta ja analyysi	41
5.3 Tutkimuksen eettisyys ja sensitiivisyys.....	47
5.4 Tutkijoiden paikka ja tutkimuksen tarina	51
6 Väkivaltakokemukset sovittelun taustalla.....	55
6.1 Lähisuhdeväkivalta uhrien määritelmässä	55
6.2 Väkivaltaan johtaneet taustatekijät	58
6.3 Väkivallan uhrien tunnekokemukset	66
7 Sovittelu.....	74
7.1 Sovitteluun ohjautuminen.....	74
7.2 Sovittelun ilmapiiri ja asiakkaan kohtaaminen.....	82
7.3 Väkivallan käsittely	86
7.4 Keskustelu parisuhteen tulevaisuudesta.....	95
7.5 Sovittelu vapaaehtoistyönä	103
8 Asiakkuus väkivaltapalveluissa	109

8.1 Naisten kokemuksia muista väkivaltatyön instansseista	109
8.2 Palveluihin ohjautuminen sovittelusta	114
9 Yhteenveto.....	122
Lähteet.....	129
Liitteet.....	134
Liite 1. Tutkimuslupa-anomus	134
Liite 2. Kirje sovittelun asiakkaalle.....	136

1 Johdanto

Lähisuhdeväkivallan sovittelu on tutkimuksellisesti mielenkiintoisessa asemassa yhteiskunnassamme sen kaksijakoisen tehtävän vuoksi. Oikeudellinen ulottuvuus muotoutuu restoratiivisen oikeuden kautta, jota pidetään perinteisen tuomioistuinkäytännön rinnalla kulkijana ja jopa vaihtoehtona. Toisaalta sovittelukäytäntö nähdään yhtenä sosiaalisen intervention muotona pyrkimyksessä vähentää lähisuhdeväkivaltaa, joka määrittyy yhteiskunnassamme sosiaalisesti ongelmaksi. Laki rikosten ja eräiden riitaasioiden sovittelusta (myöhemmin sovittelulaki) (9.12.2005/1015, 1 luku 1.1 §) määrittelee rikosasioiden sovittelun maksuttomaksi palveluksi, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi. Sovittelun merkitys perustuu rikoslainsäädännön muutokseen vuonna 1997, jolloin osapuolten välinen sovinto tuli yhdeksi syyttämättä ja tuomitsematta jättämisen perusteeksi. Yhdenvertaisuuden ja oikeusturvan varmistamiseksi pidettiin tärkeänä, että kansalaisilla on yhtäläiset mahdollisuudet hakeutua sovitteluun asuinpaikastaan riippumatta. Sovittelu siirrettiin kunnilta ja järjestöiltä, jotka aiemmin olivat järjestäneet sovittelupalveluita hyvin vaihtelevasti, valtion rahoittamaksi ja aluehallintovirastojen järjestämäksi valtakunnalliseksi palveluksi. (HE 93/2005, 4.)

Myös lähisuhdeväkivaltaa sovittelaa, vaikka siihen lainvalmisteluaineiston mukaan tulisi suhtautua pidättyvästi (HE 93/2005, 16). Jyrki Kataisen hallituksen tasa-arvo-ohjelman (2012, 32–33) sovittelun käytön tulee lähisuhdeväkivaltarikoksissa olla rajoitettua siksi, että se saattaa vaarantaa rikoksen uhrin oikeusturvaa. Valtakunnallisella ohjeistuksella tavoitellaan lain rajoitusten mukaisia yhdenmukaisia käytäntöjä sovitteluun ja siihen ohjaamiseen. Toisaalta ohjelmassa tuodaan esiin tarve kehittää matalan kynnyksen palveluja väkivallan uhreille. Lähisuhdeväkivaltaa sovittelaa kuitenkin yhä useammin, sillä sovittelulain voimaantulon myötä rikossovittelua, johon myös lähisuhdeväkivallan sovittelu lasketaan kuuluvaksi, tulee järjestää kaikkialla Suomessa. Oma vaikutuksensa määrien kasvuun on myös sillä, että vuoden 2011 alusta myös lievä läheiseen kohdistuva pahoinpitely tuli virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi, jolloin asian

eteneminen viranomaisessa ei ole yksin asianomistajan päätettävissä (rikoslaki 19.12.1889/39, 21 luku 16.2 §). Kun poliisin ja syyttäjän on selvitettävä myös lievät pahoinpitelyt, ohjaavat he niitä myös sovitteluun. Vuonna 2007 koko maassa tuli sovitteluun 775 lähisuhdeväkivaltatapausta. Lapin aluehallintaviraston alueella eli meidän tutkimusalueellamme niitä oli 48. (THL, Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet.) Sovittelutoimistoilta saamamme tiedon mukaan vuonna 2013 oli Lapissa 95 lähisuhdeväkivaltasovittelutapausta, eli määrä on lähes kaksinkertaistunut.

Tutkimuksemme tarkoituksena on tuoda esille *millaisia kokemuksia lähisuhdeväkivallan naispuolisilla uhreilla on asiakkuudesta sovitteluprosessissa*. Lisäksi kuvaamme *asiakkaiden kokemuksia väkivallan asian käsittelyyn liittyvässä palvelujärjestelmässä*. Lähestymme fenomenologisella tutkimusotteella lähisuhdeväkivallan uhrin asiakkuutta postmodernin sosiaalityön ja restoratiivisen oikeuden asiakkuuskäsitysten suunnasta. Kuvaamme empiirisessä osiossa haastattelemiemme seitsemän naisen kokemusta sovitteluprosessista kokonaisvaltaisesti ja läpileikkaavasti. Tuomme esille myös heidän väkivallan kokemuksiinsa, niiden syitä ja niihin liittyviä tunteita. Ajattelemme tämän tiedon olevan hyvin oleellista lähisuhdeväkivallan ymmärryksen, sovittelun edellytysten, sovittelun toteutumisen sekä mahdollisuuksien kannalta. Lisäksi kuvaamme sitä, miten sovittelu heidän näkökulmastaan kytkeytyy viralliseen palvelujärjestelmään.

Restoratiivisen oikeuden ja postmodernin asiakkuuskäsityksen näkökulmasta sovittelua voidaan pitää toimivana keinona lähestyä ja käsitellä lähisuhdeväkivallan ongelmaa perustuen sen vapaamuotoiseen, keskustelevaan henkeen oikeudenkäyntiin verrattuna. Asianajajien sijaan osapuolet keskustelevat asiasta itse, mitä voidaan pitää voimaannuttavana kokemuksena. Ristiriitainen suhtautuminen lähisuhdeväkivallan sovitteluun johtuu usein kysymyksistä, jotka liittyvät uhrin asemaan. Niiden myötä lähisuhdeväkivallan sovittelu on saanut osakseen paljon kritiikkiä. Koska tutkimuksemme kohderyhmänä ovat naiset, tuomme tutkimuksessamme esiin erityisesti *feministisen kritiikin* näkökulmaa. Vastustavat näkemykset liittyvät sovittelun moraaliseen oikeellisuuteen, turvallisuuteen sekä asianosaisten oikeudelliseen asemaan. Ajatellaan, että lähisuhdeväkivallan asiakkaiden parisuhteessa on sellainen valtaepätasapaino, ettei uhri uskalla tuoda omaa kantaansa ja ajatuksiaan avoimesti esille. Pelätään jopa uhrin turvallisuuden vaarantuvan. Lisäksi katsotaan, että tekijä pääsee liian vähällä välttämällä

rikosoikeudellisen vastuunkannon. Vastustajat, erityisesti naisjärjestöt, ovat vaatineet toimintaa lopetettavaksi tai ainakin rajoitettavaksi.

Oleellinen osa lähisuhdeväkivallan sovittelua on muihin palveluihin ohjaaminen, sillä itse sovitteluprosessi on lyhyt eikä yksinään riitä uhrin henkisten traumojen hoitamiseen tai tekijän väkivallasta irtautumiseen. Sovittelun kehittäjät ovat tuoneet esiin vision siitä, että sovittelu olisi osa palvelujärjestelmää, nopea interventio, joka tavoittaisi sekä väkivallan tekijät että uhrin ja ohjaisi heidät tarkoituksenmukaisesti jatkopalveluihin. Sovittelun ja palveluverkoston välillä ei kuitenkaan ole juuri yhteistyötä, vaan yleensä vapaaehtoisuuteen perustuen asiakkaiden omaan harkintavaltaan jää, hakeutuako palveluiden piiriin vai ei. Erityisesti Lapissa perheväkivallan käsittelemiseen liittyviä avun ja tukemisen muotoja on tarjolla vähän ja vaihtelevasti, asuinpaikan koolla ja sijainnilla on merkitystä. Sovittelun asemaa suhteessa palvelujärjestelmään asiakkaan kannalta ei ole selvitelty.

Lähisuhdeväkivallan sosiaalisen ulottuvuuden ja palvelujärjestelmän toimivuuden vuoksi näemme myös sosiaalityön tutkimuksen olevan tarpeellista. Sosiaalityön ajattelumalliin sopii se, että rangaistusta ja yhteiskunnallista viestiä tärkeämpänä pidettäisiin sitä, että vaiettu perheväkivalta ylipäänsä tulee näkyväksi ja osapuolille avautuu sitä kautta mahdollisuus päästä avun piiriin. Lisäksi sovittelutoimistot toimivat Suomessa pääsääntöisesti sosiaalitoimen piirissä ja sovitteluohjaajilla on yleensä sosiaalialan korkeakoulutus. Yhteiskunnallisten tehtävien lisäksi toimintaan on sekoittunut osaltaan ripaus kansalaistoimintaa, koska lähisuhdeväkivaltaa sovittelevat henkilöt eivät ole virallisissa työ- tai virkasuhteissa sovittelutoimistoihin, vaan harjoittavat sovittelutoimintaa vapaaehtoistyöntekijöinä, jota sovittelutoimistot organisoivat.

Tutkimus etenee siten, että aluksi kuvaamme lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdittuvan väkivallan ilmiötä sekä siihen liittyvää käsitteellistämistä, kuinka ymmärrämme asian tämän tutkimuksen kontekstissa. Tämän jälkeen kuvaamme asiakkuuteen liittyviä seikkoja, kuinka asiakas tulee kohdatuksi väkivaltatyön palvelujärjestelmässä. Avaamme uhriuden ja toimijuuden käsitteitä sekä niiden välistä problematiikkaa. Lisäksi tuomme esille feminististä väkivallan tutkimusta ja sen tavoitteita liittyen naisen asemaan yhteiskunnassa. Feminismin avaamisen tehtävänä on taustoittaa myöhemmin luvussa neljä kuvattua kritiikkiä restoratiivista oikeutta ja sovittelutoimintaa kohtaan.

Luvussa kolme avaamme restoratiivisen oikeuden käsitettä, sen arvoja ja periaatteita. Tämän jälkeen kuvaamme lähisuhdeväkivallan sovittelun prosessia. Lisäksi tuomme esille, kuinka sovittelutoiminta kytkeytyy muuhun väkivaltatyön palvelujärjestelmään. Neljännessä luvussa pohdimme, kuinka postmodernistinen aikakausi ja siihen liittyvä asiakkuuskäsitys näyttäytyvät sovittelutoiminnan näkökulmasta. Luku viisi käsittelee tutkimuksen toteuttamista. Kuvaamme fenomenologista tutkimusmenetelmää, jonka tavoitteena on kuvata tutkimukseen osallistuneiden naisten väkivaltakokemuksia sekä kokemuksia sovitteluprosessista. Tämän jälkeen avaamme aineiston hankintaan sekä sen analysointiin liittyviä vaiheita. Teoriaosuuden loppuun pohdimme tutkimuksen eettisyyteen ja sensitiivisen tutkimusotteeseen liittyviä kysymyksiä sekä omaa paikkaamme tutkijoina tutkimukseen liittyvässä tarinassa

Tutkimuksen empiirinen osio alkaa luvusta kuusi, jossa aluksi kuvaamme tutkimukseen osallistuneiden naisten väkivaltakokemuksia. Tuomme esille naisten käsityksiä lähisuhdeväkivallasta ja siihen johtaneista syistä. Kuvaamme myös sitä, kuinka väkivalta on tunnetasolla vaikuttanut heihin. Luvussa seitsemän syvennymme varsinaiseen sovitteluprosessiin ja siihen liittyvien kokemusten kuvaamiseen. Etenemme kronologisesti aloittamalla sovitteluun ohjautumisesta, jossa oleellisena osana on poliisiviranomaisen rooli väkivallan ensikohtamisessa sekä sovitteluun ohjaamisessa. Tämän jälkeen nostamme tarkastelun kohteeksi sovittelun ilmapiiriin liittyviä tekijöitä sekä sen, kuinka naiset ovat tulleet kohdatuiksi sovittelutilanteissa. Lisäksi tuomme esille, kuinka väkivaltaa ja parisuhteeseen liittyviä kysymyksiä käsitellään sovittelussa. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa korostuvat kysymykset parisuhteen tulevaisuudesta, kuten eroaminen ja parisuhteen yhdessä jatkaminen. Haastatteluissa tulee esille naisten ajatuksia siitä, kuinka sovittelun kautta heitä voitaisiin asiassa tukea. Kysymme myös, mitä tutkimuksemme naisille merkitsee se, että sovittelijat ovat usein vapaaehtoisia toimijoita eivätkä ammattiauttajia. Kahdeksannessa empirialuvussa käsitellään tutkimukseen osallistuneiden naisten kokemuksia muista väkivaltapalveluista sekä siitä, kuinka heitä on ohjattu sovittelun taholta näiden palveluiden äärelle. Lopuksi tutkimuksen yhteenvedossa pohdimme tutkimuksen keskeistä antia sekä sen herättämiä ajatuksia meissä tutkijoina.

2 Väkivalta ja uhrius

2.1 Lähisuhdeväkivalta ja naisiin kohdistuva väkivalta

Tässä luvussa pohdimme, kuinka lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa määritellään ilmiön sekä käsitteen tasolla. Millä tavoin naisiin kohdistuvaan väkivaltaan yhteiskunnassa suhtaudutaan ja kuinka aihetta on tutkimuksellisesti lähestytty? Läheisten välisestä väkivallasta puhuttaessa käytetään useita eri käsitteitä, kuten perheväkivalta, kotiväkivalta, parisuhdeväkivalta ja naisiin kohdistuva väkivalta. Lähisuhdeväkivallasta puhuttaessa tulee useimmiten mieleen mies, joka kohdistaa fyysistä väkivaltaa naispuoliseen kumppaniinsa, mikä onkin ilmiön yleisin muoto. Lähisuhdeväkivallan käsite sisältää myös naisen mieheen kohdistaman väkivallan, lapsiin kohdistuvan väkivallan sekä läheisten ikäihmisiin kohdistaman väkivallan. Tekijä voi olla puoliso, entinen puoliso, lapsi, vanhempi, muu perheenjäsen, sukulainen tai tuttava. (Ewalds 2005, 13; Rantanen 2011, 51.)

Usein väkivallaksi mielletään vain lyöminen ja muu fyysinen satuttaminen. Lähisuhdeväkivalta on moninaista, fyysisen väkivallan lisäksi se voi olla henkistä, hengellistä, seksuaalista, omaisuuteen kohdistuvaa tai taloudellista väkivaltaa tai sillä uhkaamista. Väkivalta tähtää vähättelyyn, pelotteluun, nöyryyttämiseen, alistamiseen sekä vahingoittamiseen. Väkivallassa käytetään valtaa väärin. Sen avulla väkivallan käyttäjä kontrolloi toista ihmistä, hänen ajatuksiaan, tunteitaan ja käyttäytymistään. Uhri voidaan eristää perheestään ja ystävistään tai hänen tulee ainakin saada puolisolta lupa heidän tapaamiseen. Uhrin liikkumista valvotaan ja tiedon tai avun saantia rajoitetaan esimerkiksi avaamalla heidän postinsa tai kuuntelemalla puheluita. Myös laiminlyönti ja kaltoin kohtelu katsotaan väkivallaksi. Lähisuhdeväkivalta on usein jatkuvaa ja pahentuu pitkittyessään. Usein ihminen ei itsekään osaa mieltää kaikkea itseensä kohdistuvaa väkivaltaa väkivallaksi. (Ewalds 2005, 13; Harne & Radford 2008, 18; Marttala 2011, 39; Rantanen 2011, 51.)

Tutkimuksessamme rajaamme lähisuhdeväkivallan käsittämään miesten naispuoliseen kumppaniinsa kohdistamaa fyysistä väkivaltaa, koska tämän tyyppinen väkivalta edustaa enemmistöä myös sovitteluun ohjautuneissa lähisuhdeväkivaltatapauksissa. On

kuitenkin huomioitavaa, että fyysiseen väkivaltaan liittyy usein myös henkistä väkivaltaa. Perustelemme rajausta lisäksi sillä, että perehdymme tutkimuksessamme myös sovitteluun kohdistuvaan kritiikkiin, joka on suurelta osin feministiseen väkivallan tutkimukseen pohjautuvaa. Rajauksesta johtuen käytämme rinnakkain termejä lähisuhdeväkivalta ja parisuhdeväkivalta. Koska ulkomaalaistaustan omaavien ihmisten elämään liittyy monia kulttuurisidonnaisia erityispiirteitä, rajaamme tutkimuksemme koskemaan vain syntyperäisten suomalaisten naisten kokemuksia.

Suomalaisista naisista 43,5 prosenttia on joskus elämänsä aikana kokenut jonkin tyyppistä miehen toteuttamaa väkivaltaa tai siihen liittyvää uhkaamista. Nykyisen avo- tai aviopuolison toteuttaman fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai sillä uhkaamisen uhriksi on joutunut noin 20 prosenttia naisista. Entisen avo- tai aviopuolison väkivallan tai sillä uhkaamisen kohteeksi on joutunut puolestaan 49 prosenttia naisista. (Piispa ym. 2006.) Parisuhdeväkivalta on yleisintä nuorten, alle 24-vuotiaiden parisuhteissa, näissä tapauksissa liiton pituus on vielä lyhyt, alle kaksi vuotta. Alkoholin humalakäytöllä on merkittävä yhteys lähisuhdeväkivaltaan, sekä tekijän että uhrin osalta. Huomattavaa kuitenkin on, että lähisuhdeväkivaltaa esiintyy kaikenikäisten keskuudessa, osapuolten työ- ja koulutustaustat ovat moninaiset, eikä alkoholinkäyttö aina liity asiaan. (Heiskanen & Piispa 1998, 4, 19–21.) Parisuhdeväkivalta on Suomessa melko muuttumaton ilmiö. Väkivallan yleisyys nykyisessä parisuhteessa on jonkin verran vähentynyt, sen sijaan eron jälkeinen väkivalta on lisääntynyt. (Piispa 2011, 18.)

Perheväkivallasta on vaiettu julkisella tasolla 1980-luvun lopulle asti. 1990-luvulla teema nousi julkiseen keskusteluun, kun tasa-arvoasiain neuvottelukunta aloitti selvityksen naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen poistamiseksi tarvittavista toimenpiteistä. Kansainvälisellä tasolla suuri merkitys oli YK:n julistuksella naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi vuonna 1993. (Sisäasiainministeriö 2001.) Tähän saakka perheväkivalta oli käytännöissä ja perinteissä hyväksyttyä, jopa oikeutettua. Perheväkivalta sivuutettiin myös lainsäädännössä ja naisten odotettiin kärsivän hiljaisuudessa. Feministien ansioksi voidaan lukea se, että perheväkivalta saatiin nostettua yksityisestä ongelmasta julkiseksi kysymykseksi. (Harne & Radford 2008, 14.) Auli Ojuri (2004, 106) tosin määrittelee parisuhdeväkivallan muuttuneen julkiseksi salaisuudeksi, millä hän tarkoittaa sitä, että ongelma ja sen laajuus tunnetaan ja nykykulttuuri sallii siihen puuttumisen, mutta yksilön on yhä vaikeaa tunnustaa ongelma eikä siihen puuttuminen

julkisella tasollakaan ole vielä itsestään selvää. Myös Anneli Pohjola (2009, 76–77) kirjoittaa tabujen hitaasta purkautumisesta. Aiemmin perheväkivallasta ei puhuttu, joten sitä ei ollut olemassa. Yhteiskunnallis-kulttuuriset perusrakenteet muuttuvat vähitellen yleisten ajattelutapojen ja ilmapiirin muuttumisen myötä. Aiemmin vaietut ilmiöt aletaan nähdä puuttumista vaativina ongelmina.

Naisiin kohdistuva väkivalta on ilmiönä maailmanlaajuinen, sitä esiintyy kaikissa kulttuureissa ja sosiaalisissa kerrostumissa. Se on yksi naisten syrjinnän muoto, jota pidetään yhtenä suurimpana sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisen esteenä sekä ihmisoikeusloukkauksena. Tätä globaalia ilmiötä on mahdotonta selittää yksilötason psykologisena tai sosiaaliseen asemaan liittyvänä ongelmana. Se tulisi ymmärtää sukupuolten välisenä valtasuhteiden rakenteellisena ongelmana, jonka eri muotoja kytkee yhteen sukupuolten eriarvoisuuteen perustuva ajatusjärjestelmä eli patriarkaatti. Patriarkaattilla on erilaisia ilmenemisen muotoja eri aikoina erilaisiin yhteiskunnallisiin konteksteihin liittyen. Sen lähtökohtana on pyrkimys miehiseen dominanssiin kaikilla yhteiskunnan tasoilla ja sen ajatellaan ylläpitävän sukupuolten eriarvoisuutta ja siihen liittyviä sukupuolisia ja kulttuurisia normeja. (United Nations 2006, 7, 28–29; Riski 2009, 10.)

Naisiin kohdistuva väkivalta on varsin yleistä ja tiedostettua. Erilaiset tutkimukset ja tilastot osoittavat, että parisuhteissa toistuva ja uusiutuva väkivalta kohdistuu useammin naisiin kuin miehiin. Taustasyynä asiaan pidetään, että naisen asema suhteessa mieheen on ollut ja on joissain tilanteissa edelleen alisteinen. Tähän puolestaan vaikuttavat sekä kulttuuriset seikat että erot sukupuolten välisessä fyysisessä voimassa. Vaikka Suomessa naiset ja miehet ovat melko tasa-arvoisia, on naisiin kohdistuva väkivalta ongelma, joka esiintyy kaikissa sosiaaliluokissa. Suomalaista yhteiskuntaa ei pidetä patriarkaalisena, miesten oikeuksia ja valta-asemaa korostavana, mutta epätasa-arvo naisten ja miesten välillä näkyy myös meillä. Parisuhteessaan väkivaltaa kokeneet naiset puhuvat miehisten oikeuksien korostamisesta, valta-aseman pönkittämisestä ja asenteesta, jossa miehen tulee olla perheenpää. Tästä huolimatta Suomessa parisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa on tarkasteltu lähinnä perheväkivaltana ja väkivallan osapuolia perheenjäseninä, ei niinkään parina tai kumppaneina, miehinä tai naisina. Perheessä ja parisuhteessa tapahtuvaa väkivaltaa koskeva keskustelu on ollut Suomessa erilaista kuin muissa Pohjoismaissa. Muualla Skandinaviassa käytettiin yleisesti termiä ”kvin-

nomisshandel” jo 1970- ja 1980- luvuilla ja puhuttiin kohdennetusti ja yleisesti naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Suomessa puolestaan vakiintui 1970- luvulla käyttöön sana perheväkivalta. (Husso 2003, 41–42; Rantanen 2011, 52; Marttala 2011, 41.)

Naisiin kohdistuvan väkivallan erityisyyden tunnustaminen tuottaa tarpeen kiinnittää erityistä huomiota siihen, millaisia strategioita käytetään väkivallan ehkäisyssä, naisten suojelussa ja tukemisessa. Ellei laajempaa kulttuurista kontekstia huomioida, voivat nämä väkivallan vähentämiseen pyrkivät strategiat epäonnistua. Ongelmallista on myös se, ettei lainsäädännössä voida huomioida parisuhdeväkivallan kaikkia muotoja. Kuitenkin läheisen ihmisen harjoittama, kotona tapahtuva väkivalta on erityisen haa-voittavaa verrattuna satunnaiseen väkivallan kohteeksi joutumiseen, jonka tekijänä on vieras ihminen. (Harne & Radford 2008, 18, 22.)

Michael P. Johnson (2008, 1–6) puolestaan kirjoittaa, että keskustelu parisuhdeväkival-
lasta on kahtiajakautunutta. Toisaalta väitetään, että naiset pahoinpitelevät miehiään, eikä tätä huomioida tarpeeksi, jos ollenkaan. Vastauksena tähän todetaan, että tutki-
musten mukaan lähes kaikki parisuhdeväkivalta on miesten naisiin kohdistamaa. John-
son haluaa tuoda esille sen, että parisuhdeväkivaltaa on olemassa useampaa kuin yhtä
lajia. Hänen mukaansa yleinen käsitys parisuhdeväkivallasta vastaa kuvausta *parisuh-
deterroista (intimate terrorism)*, mikä onkin lähestulkoon kokonaan miesten vastuulla.
Vaikka tämä väkivallan muoto on saanut laajaa sekä median että tutkijoiden huomiota
osakseen, näkee Johnson silti yleisimpänä väkivallan muotona *tilannesidonnaisen pa-
risuhdeväkivallan (situational couple violence)*, joka ei ole samalla tavalla systemaattis-
ta ja kontrolloivaa pahoinpitelyä, vaan lähinnä seurausta konfliktien eskaloitumisesta.
Kolmas parisuhdeväkivallan ilmentymä on *väkivaltainen vastarinta (violent resistance)*,
jossa myös nainen käyttää väkivaltaa, usein itsepuolustukseksi mutta joskus myös an-
taakseen samalla mitalla takaisin. Harvinaisin parisuhdeväkivallan muoto on se, jossa
molemmat osapuolet ovat sekä väkivaltaisia että kontrolloivia (mutual violent control).

Parisuhdeterrooriin liittyy tyyppillisesti vallankäyttöä, puolison väheksyntää ja tämän
elämän rajoittamista esimerkiksi eristämällä. Tähän väkivallan muotoon liittyvät myös
feministien esiintuomat piirteet nimenomaan miehisestä vallasta, ajatuksista, joissa
mies on perheenpää ja talon herra, jonka sana on laki. Miehen ei tarvitse perustella
sanomisiaan ja tekemisiään, eikä naisen tule niitä kyseenalaistaa. Jos nainen vastustaa,
miehellä on monia keinoja hänen asettamiseksi paikalleen. Väkivallan ohella hän voi

näyttää raivonsa heittelemällä tavaroita tai uhkaamalla vahingoittaa naista, lapsia tai lemmikkejä. Hänen asenteensa on väkivaltamyönteinen myös kodin ulkopuolella. Toisaalta parisuhdeterrorissa tekijä voi olla mies, joka on riippuvainen vaimostaan, pelkää menettävänsä tämän ja on sen takia mustasukkainen ja kontrolloiva. Hänen väkivaltaisuuttaan on usein ulkopuolisten vaikea uskoa todeksi. (Mt. 2008, 25–33.)

Tilannesidonnaisessa parisuhdeväkivallassa fyysinen reaktio voi tuntua ainoalta keinolta ilmaista vihaa tai turhautumista tai saada huomiota osakseen ja mielipiteensä ilmaistua. Tilanteisiin liittyvät usein riidat rahasta, kotitöistä, alkoholinkäytöstä tai lasten kasvatuksesta. Aggressiivisuutta ilmaistaan myös verbaalisesti ja tilanteet voivat eskaloitua fyysiseksi väkivallaksi silloin, kun verbaalisessa ilmaisussa on vaikeuksia tai vihanhallintakyvyt ovat heikot. Väkivalta voi olla lievää, kuten tönimistä tai läpsimistä, tai se voi olla vakavaa, tarkoituksena aiheuttaa vahinkoa. Vaikka väkivallan taustalla vaikuttavat tekijät ovat erilaiset kuin parisuhdeterrorissa, ei tilannesidonnaisen parisuhdeväkivallan vaarallisuutta tule vähätellä. Myös se voi olla hengenvaarallista. Tällainen väkivalta voi olla yksin miehen tekemää, joskus myös nainen on tekijäosapuolena. Sukupuolten välinen ero näkyy siten, että naiset kärsivät väkivallan seurauksista enemmän kuin miehet, sekä fyysisesti että psyykkisesti. Valtaosa pareista on kuitenkin usein varsin onnellisia parisuhteessaan, etenkin silloin kun väkivalta on lievää ja satunnaista eikä siten hallitsevassa osassa heidän elämässään. (Mt. 60–67.)

Myös suomalaisessa tutkimuksessa on laajennettu näkökulmaa parisuhdeväkivaltaan. Minna Piispa (2008, 107, 109–110, 120) toteaa, että kyselyaineistot ja turvakodeista kerätyt haastatteluaineistot ovat tuottaneet yksinkertaistavaa ja yleistävää kuvaa parisuhdeväkivallan ilmiöstä. Lisäksi ne kategorisoivat sekä väkivallan uhreja että tekijöitä. Näin jäävät näkemättä monet tärkeät erot väkivallan luonteessa, suhteessa, osapuolten luonteenpiirteissä ja kulttuurisissa konteksteissa. Piispa jakoi tutkimuksessaan naisten kokeman väkivallan luonteen neljään keskeiseen ulottuvuuteen, jotka ovat lyhyt väkivallan historia, parisuhdeterrorismi, henkinen piina ja episodi menneisyydessä. Luonnehdinnat perustuvat väkivallan vakavuuteen, sen fyysisiin ja henkisiin seurauksiin ja keston. Piispan mukaan monipuolinen kuva väkivallasta auttaa sekä uhria itseään että auttajia tunnistamaan parisuhteessa tapahtuvan väkivallan mekanismeja.

Anna Nikupeteri ja Merja Laitinen (2013, 40) kirjoittavat, että valta, väkivalta ja sukupuoli tulisi nähdä moniulotteisina ja dynaamisina käsitteinä, joihin kytkeytyvät väkivallan osallisten, lähiyhteisöjen, yhteiskunnan, kulttuurin ja ammattilaisten väliset suhteet. Väkivaltaa, valtaa sekä sukupuolta myös uusinnetaan näissä kyseisissä suhteissa. Sukupuolistuneen väkivallan teorioissa tulisikin vahvasti huomioida väkivallan moniulotteisuus, sen erot sekä prosessinomaisuus. Tärkeää on myös tunnistaa väkivallan tekijän käyttämä valta monisyiseksi. Se voi ilmentyä esimerkiksi pakottavana negatiivisena vallankäyttönä tai vaikeammin tunnistettavana manipuloivana positiivisena vallankäyttönä.

2.2 Väkivallan uhri palvelujärjestelmässä

Miten väkivallan uhrin asemoituu väkivaltatyötä tekevässä palvelujärjestelmässä ja millaisia kohtaamisia siihen sisältyy? Kuvaamme tässä luvussa niitä auttamisen tai tuen polkuja sekä muotoja, joita väkivaltapalveluiden piirissä käytetään ja on tarjolla. Lisäksi tuomme esille haasteita, joita ihminen kohtaa asioidessaan näissä tukiverkostoissa. Vaikka väkivallasta usein vaietaan, ei nainen aina ole passiivinen parisuhdeväkivaltaan sopeutuja, vaan hän voi hakea keinoja väkivallan loppumiseen. Tyypillisesti ensin turvaututaan ei-formaaliin sosiaaliseen tukeen, suurin osa parisuhdeväkivallan uhreista keskustelelee asiasta ystävän kanssa. Seuraavaksi otetaan yhteyttä formaaliin palvelujärjestelmään: sosiaalitoimeen, päihdehuoltoon, perheneuvolaan, poliisiin. Eniten apua haetaan fyysisten vammojen hoitamiseen terveydenhuollosta. Psykososiaalisten palveluiden lisäksi myös asiakkuudet terveydenhuoltopalveluissa ja juridisissa palveluissa kehittyvät prosessuaalisesti. Lopulta hakeudutaan turvakodin kriisityöhön ja usein viimeisinä keinoina turvaututaan pahoinpitelysyytteiden ja lähestymiskiellomääräysten hakemiseen. Erityisesti väkivaltaan kohdistettua työtä tehdään paljon kolmannen sektorin alueella, kuten turvakodeissa, väkivaltaa käyttäneille miehille tarkoitetuissa palveluissa (esimerkiksi Miessakit ry:n Lyömätön linja) ja seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneille naisille tarkoitetuissa palveluissa (esimerkiksi Tukinainen). (Heiskanen & Piispa 1998, 61–62; Nyqvist 2001, 230; Ojuri 2004, 157; Keskinen 2005, 92–93.)

Parisuhdeväkivallan luonne on julkisen palvelujärjestelmän kannalta hankala, sillä uhrin kanssa työskentelylle ei ole vakiintuneita toimintamalleja eikä yhteistyökäytäntöjä. Auttamistehtävä lankeaa monelle palvelujärjestelmän sektorille asettumatta kuitenkaan minkään tahon pääasialliseksi tehtäväksi. Se, että väkivalta on yksi ongelma muiden joukossa, voi vaikuttaa asian käsittelyyn sekä positiivisesti että negatiivisesti. Toisaalta väkivalta voi tulla ilmi muiden ongelmien käsittelyn yhteydessä, toisaalta se voi jäädä muiden ongelmien varjoon. Vakavat väkivaltatilanteet ovat pitkiä prosesseja, jolloin puuttuminen hajoaa monelle eri toimijalle, joista kenelläkään ei ole kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta. (Ojuri 2004, 157; Keskinen 2005, 232–236; Pohjoisvirta 2011, 133.)

Esimerkiksi väkivaltatyötä tekeviksi profiloituvilla sosiaalityöntekijöillä ja perheneuvolan työntekijöillä on monia keinoja uhrin auttamiseksi. Lindqvistin (2009, 153–157) tutkimuksen sosiaalityöntekijät pitivät ensisijaisena turvallisuuden varmistamista ja väkivaltakierteen katkaisua. Keinot ulottuvat turvallisuussuunnitelman laatimisesta aina erossa tukemiseen ja oman asunnon hankkimiseen asti. Perheneuvolan työntekijät kiteyttivät tärkeimmiksi tehtävikseen väkivallankäytöstä vastuuttamisen, turvallisuuden selvittämisen ja traumatisoitumisen käsittelyn (Keskinen 2005, 160). Asiakkaita on myös ohjattu turvakotiin, neuvottu tekemään rikosilmoitus ja hakemaan lähestymiskieltoa (Ojuri 2004, 167).

Suurin osa Ojurin (2004, 157–159, 188–189) tutkimuksen naisista on kokenut, etteivät he saavuttaneet toimivaa ja tukevaa vuorovaikutusta auttajansa kanssa. Myönteisiäkin kokemuksia oli, mutta sosiaali- ja terveydenhuolto sai osakseen paljon kritiikkiä. Ajanvarausjärjestelmät ja rajatut tapaamisajat eivät mahdollistaneet väkivaltaongelman käsittelyä. Työntekijöiden vaihtuvuus vaikeutti asiaan sitoutumista. Lisäksi jatko-ohjaamisen puuttuminen tai kohteeton kehoitus hankkia apua jostain muualta jättivät naiset oman onnensa nojaan. Ojuri jakoi naisten kokemukset kohtaamisista neljään tapaan: näennäinen, kieltävä, syyllistävä kohtaaminen tai ongelman kohtaamattomuus.

Tutkimuksista ilmenee, että ammattiauttajatkin voivat sivuuttaa väkivallan ongelmasta puhumisen. Väkivallan uhreja myös syytettiin ongelman aiheuttamisesta, esimerkiksi provosoinnista, ihmeteltiin miksi he antavat lyödä itseään. Tekijän kertomuksia saatet-

tiin pitää uhrin kertomuksia uskottavampina. Naiset kokivat tullessa torjutuiksi ja sivuutetuiksi. Työntekijät havahtuivat itsekin huomaamaan menevänsä helposti mukaan miehen kertomukseen, eivätkä huomioineet tarpeeksi naisen väkivallan kokemuksia. Väkivallan uhreja loukkaa syvästi, ellei heitä uskota eikä heidän kokemuksiaan arvosteta. Tämä voi näkyä siten, että työntekijä vaikuttaa asettuvan miehen puolelle ja kuuntelee enemmän häntä. Viranomaiset voivat syyttää äitiä myös siitä, ettei hän ole vienyt lapsia pois väkivaltaisen isän ulottuvilta. Usein väkivallasta selviytymisen kysymys kääntyykin lastensuojelukysymykseksi, sillä huostaanoton puheeksi ottaminen voi olla sosiaalityöntekijälle viimeinen keino puuttua perheen kriisiin. Jos uhri tuntee, ettei häntä oteta vakavasti tai hänen syyllisyydentunteensa vain lisääntyy viranomaisten taholta, kynnyks avun hakemiseen jatkossa nousee entisestään. (Husso 2003, 257–259; Ojuri 2004, 162–165; Keskinen 2005, 174–175; Noponen 2007, 16–17.)

Miesten ja naisten erilaiset tavat käsitellä väkivaltaa edellyttävät erilaisuuden huomiointia myös hoitotilanteissa ja interventioissa. Leo Nyqvistin (2001, 230–231) mukaan parityöskentely on siksi väkivaltakriisissä kyseenalainen auttamismuoto. Molempien osapuolten ajattelua hallitsee syyllisyys, lisäksi miehet pyrkivät usein vähättelemään väkivaltaa tai oikeuttamaan sitä sekä projisoimaan itseään ulkopuolelle. Naiset ja miehet tarvitsevat erilaista apua. Naiset tarvitsevat apua psykososiaalisten prosessien eli uupumuksen, syyllisyyden ja uhriutumisen käsittelemisessä, ja heidän on vaikea puhua väkivallasta miehen kuullen. Miehellä täytyy realisoida vallitseva tilanne, kertoa avunsaantimahdollisuuksista ja selvittää väkivallan seuraukset. Molemmat tarvitsevat omat työntekijänsä ja auttamisen tulisi tapahtua myös fyysisesti eri tiloissa.

Myös Husso ja Keskinen päätyivät siihen tulokseen, että paritapaamiset vaikeuttavat väkivallan ilmituloa ja vaarantavat naisten turvallisuuden. Uhrit eivät saa pariterapiassa ääntään kuuluville tai he eivät uskalla miehen läsnä ollessa puhua rehellisesti väkivallasta ja siihen liittyvistä tunteistaan ja näkemyksistään. Naiset ovat saaneet parhaan ammattiavun yksilöterapiassa tai kahdenkeskisissä keskusteluissa. Myös vertaisryhmät ovat olleet merkittäviä avun ja tuen tarjoajia. (Husso 2003, 310–311; Keskinen 2005, 174–175.) Pariterapiassa väkivallan tunnistamista voi vaikeuttaa myös se, että nainen voi vaikuttaa sulkeutuneelta ja ongelmalliselta ja mies puolestaan hurmaavalta. Tilannetta voidaan alkaa pitää enemmän kommunikaatio-ongelmana. Jos nainen kokee tulevansa syyllistetyksi, ei halua puhua yhdessä tai hänen turvallisuutensa vaarantuu, on

pariterapia kyseenalaista. Siihen tulisi ryhtyä sitten, kun suhteessa ei enää esiinny väkivaltaa ja nainen voi avoimesti osallistua keskusteluun. (Holma 2005, 162–163.)

2.3 Uhrin asema asiakkuudessa

Kirsi Juhila (2006, 212–215) on kuvannut uhriuden ja toimijuuden välisiä kysymyksiä. Kun nimetään asiakkaan asemassa olevan ihmisen, esimerkiksi väkivaltaa kokeneen naisen, ongelmaa ja tilanteeseen liittyviä syitä sekä ruvetaan etsimään ratkaisumahdollisuuksia, luodaan tässä vuorovaikutuksessa samalla kertomuksia. Nämä kertomukset kuvaavat sitä, kuinka ihminen on kyseiseen tilanteeseensa päätenyt, millainen on nykytilanne ja kuinka siihen saadaan muutosta. Ongelmia voidaan nimetä monin eri tavoin, samoin voidaan nimetä asiakkaan muuta tilannetta ja menneisyyden tapahtumia. Esimerkiksi sosiaalityön piirissä kertomusten pätevyyttä ei mitata todenperäisyydellä, vaan sillä, minkälaisia toisin toimimisen näköaloja niistä voi hahmottaa. Tämä huomio on olennainen myös väkivaltatyössä: kuinka väkivaltaa kokenut ihminen kohdataan ja miten yhteistyötä hänen kanssaan rakennetaan. Näissä tilanteissa on siis keskeistä se, millaisia identiteettejä ne ihmisille tuottavat ja miten ne mahdollisesti muuttuvat ajan kuluessa. Myös väkivaltatyössä ja esimerkiksi sovittelussa uhrin ja toimijan käsitteet ovat toistuvia ja merkittäviä, koska ne liittyvät ongelmien syiden ja ratkaisumahdollisuuksien paikantamiseen.

Juhilan (mt., 214–215) mukaan uhrius ja toimijuus liittyvät läheisesti vastuun kysymykseen. Uhriksi määrittyvä mieltyy helposti ongelmalliseen tilanteeseen jollain tapaa vähemmän vastuulliseksi, kun taas aktiivisen toimijan vastuu nähdään suurempana. Lähisuhdeväkivallan sovittelun vuorovaikutuksessa nämä tekijät ovat haastavia, kuten ovat myös näissä yhteyksissä tapahtuvat siirtymät. Esimerkiksi tilanteissa, joissa käydään keskustelua parisuhdeväkivallan kohteeksi joutuneen kanssa, uhrin identiteetin hyväksyminen tuntuu moraalisesti oikealta ratkaisulta. Toisaalta uhrius näyttäytyy avuttomuutena ja passiivisuutena, josta voi tulla jopa ansa.

Husso (2003, 55–57) kuvaa, kuinka naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja parisuhdeväkivaltaa koskevissa tutkimuksissa on Suomessa korostettu naisten aktiivisuutta ja aktiivista toimijuutta. Naisia ei ole haluttu nähdä uhreina eikä passiivisina kohteina, vaan pi-

kemminkin oman elämänsä subjekteina ja aktiivisina toimijoina. Husso korostaa, että väkivalta, kuten kaikki valta, syntyy monimutkaisissa prosesseissa, joihin varsinaisen väkivallan lisäksi liittyvät myös diskursiiviset käytännöt ja yhteiskunnalliset järjestykset. Lisäksi hän ei näe valtaa ainoastaan subjektiviteettia rajoittavana ulkoisena voimana, vaan myös subjektiutta tuottavana asiana. Hänen mukaansa ei tulisi mieltää heikkoutta ja vahvuutta, uhriuden ja selviytymisen kokemuksia tai aktiivisuutta ja passiivisuutta positioiksi, asemiksi jotka ovat vaihtoehtoisia. Ne tulisi pikemminkin nähdä subjektiuden ehdoiksi sekä yhtäaikaiksi ja perättäisiksi kokemuksiksi.

Anneli Pohjola (2010, 31–33) on kiinnittänyt huomiota tulkintojen merkitykseen. Asiakkaan ymmärtäminen palveluiden käytännöissä rakentuu usein vallalla olevien ajattelumallien mukaisiksi luokituksiksi ja ryhmittelyiksi. Tyypillistä on, että ihminen kuvataan jollain häntä luonnehtivalla nimityksellä diagnoosinkaltaisen ongelma-ajattelun pohjalta. Lähisuhdeväkivallan uhria voi kuvata tämäntyyppisissä tulkinnoissa esimerkiksi läheisriippuvuus tai puutteellinen elämänhallinta tai vastaavanlainen selviytymistä uhkaava tekijä. Kategoriat ovat väljiä, mutta ne luovat ahtaat raamit niihin asetetuille ihmisille. Nimikkeitäkin tarvitaan, mutta yksipuolisesti käytettyinä ne johtavat siihen, että ihminen tulee tulkituksi vain oireidensa mukaan, jolloin hänen muu persoonallisuutensa ja muut elämänalueet jäävät havaitsematta. Yleensä asiakasta tarkastellaan astetta ylempien ongelmailmaisujen tasolla. Hän on perheväkivallan uhri tai vaikka vankilasta vapautunut - häntä oletetusti kuvaavan ongelman edustaja. Nimike voi antaa viitteitä ihmisen tilanteesta, mutta samalla se saattaa yksisuuntaisesti kategorisoida suhtautumista häneen. Lähisuhdeväkivallan sovittelun kannalta tässä olennaista on, että se ei katso uhria puhtaasti uhri-näkökulmasta, vaan asettaa hänet tasavertaiseksi osapuoleksi väkivaltatilanteen käsittelyn prosessissa.

Sovittelussa korostetaan dialogin merkitystä. Ilmari Rostilan (2001, 42) mukaan dialogisuus voidaan ymmärtää asiakkaan ainutlaatuisuuden kunnioittamisena. Tällöin asiakkaaseen tulisi suhtautua erillisenä ja kokonaisena ihmisenä, jolla on asioista oma tulkintansa. Dialogin periaate ja asiakkaan kunnioittaminen tarkoittavat myös sitä, ettei työntekijä oleta asiakkaan olevan samanlainen hänen itsensä kanssa. Dialogisuus tulisi ymmärtää aitona uteliaisuutena, jossa asioita ei pidetä itsestään selvinä. Asiakkaaseen uskominen on muutostyön onnistumisen edellytys.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun tavoitteena on voimaannuttavan keskustelun kautta lisätä uhrin toimijuutta asiansa käsittelemisessä myös jatkoa ajatellen. Asiakastyössä tärkeää on voimavarakeskeisyys, jossa olennaista on asiakkaan kuuleminen ja asiakkaan tavoitteista lähteminen. Tavoitteiden tulisi olla asiakkaan kanssa määriteltyjä. Tämän näkökulman mukaan lähisuhdeväkivallan uhrin vahvistumista tukevien puitteiden luominen katsotaan tärkeäksi. Lisäksi tulisi määritellä se, millaista muutosta hän haluaa tavoitella elämässään. Siten on mahdollista löytää omat vahvuudet ja voimavarat ongelmiansa ratkaisussa. Periaate pohjautuu yksilön ja ympäristön vuorovaikutusajatteluun, jossa yksilö ei ole irrallaan ympäristöstään. Asiakkaan toimintavoiman (empowerment) kasvattamisessa on kysymys yksilön valintojen ja sosiaalisen ympäristön välisestä ihanteellisesta tilanteesta. Muutos asiakkaan toimintapuitteissa edellyttää luovuutta ja yhteistoimintaa hänen kanssaan. Toimintapuitteita ei ole mahdollista luoda asiakkaan puolesta, vaan subjektivoitumista tarvitaan ihmisen itsensä taholta, hänen tulee itse määritellä ongelmansa, tavoitteensa ja vahvuutensa. (Rostila 2001, 40–41.) Lähisuhdeväkivallan käsittelemisen prosessin sanotaan vievän aikaa, joten sovittelun roolin katsomme tässä tilanteessa olevan enemmän yhtenä empowermentia liikkeelle panevana elementtinä, sen mahdollistajana. Entä jos asiaa katsoo päinvastaisesti? Voivatko Pohjolan mainitsevat virheelliset tulkinnat ja kohtaamattomuuden tunteukset uhrin kannalta puolestaan vähentää kokemusta voimaantumisesta?

Lähisuhdeväkivallan sovittelussa uhriuden ja toimijuuden elementit ovat molemmat voimakkaasti läsnä koko prosessin ajan samanaikaisesti ja perättäisesti. Väkivallan uhri tulee tilanteeseen virallisesti nimettynä uhrina ja hänen tulisi tietyllä tapaa myös säilyttää uhrin asemansa, ettei tekijän vastuu tilanteessa hälvenisi. Silti väkivallan uhrin tulee omata toimijuutta asiansa käsittelemiseen liittyen, sekä toimijuutta siten, että muutoksen läpivieminen (väkivallan loppuminen) omassa elämässä tapahtuisi ja uhrina oleminen päättyisi. On ilmeistä, että sovittelutoiminnan kannalta juuri tämä uhriuden ja toimijuuden väliset kysymykset sisältävät haasteita, lähinnä asiakasta koskevien ja tehtävien tulkintojen kautta. Jos asiakasta koskevat tulkinnat menevät pieleen niin, että toimijuuden omaaminen onkin oletettua vähäisempää, voi sovittelun merkitys jäädä mitättömäksi jopa siten, että väkivalta lähisuhteessa jatkuu. Sovittelussa uhrin toimijuus ja toimintavoiman kasvattaminen voimaannuttavan otteen ja osallisuuden kautta nähdään merkityksellisenä. Koko sovittelutoiminta lähtee liikkeelle siitä ajatuk-

sesta, että uhri omaa uhriutensa ohella myös toimijuutta. Uhrin toimijuus voidaan ajatella kyvyksi osallistua oman asiansa ratkaisemiseen sovitteluprosessiin osallistumalla sekä tavoittelemalla muutosta asiaa käsittelemällä.

2.4 Feministinen väkivallan tutkimus

Naisuhrius-näkökulman johdosta avaamme tässä luvussa pääpiirteissään feminismin ideaa. Millaista taustaa ja ymmärrystä sovitteluun kohdistuvan kritiikin osalta tarvitaan? Nostamme lisäksi esille feminististä väkivallan tutkimusta ja sen merkitystä naisiin kohdistuvan väkivallan kontekstissa. Yleisellä tasolla feministiset suuntaukset ja teoriat sosiaalityössä keskittyvät selittämään naisten sorrettiin asemaan liittyviä kysymyksiä erilaisissa yhteiskunnissa. Tämä nähdään sosiaalityössä tarpeelliseksi, koska eri puolilla maailmaa sosiaalityötä tehdään suurelta osin naisten kanssa ja kohdistetusti. Feministiset näkökulmat auttavat ymmärtämään naisten sosiaalista roolia sekä sosiaalista asemaa ympäristössään. Feministisen sosiaalityön tavoitteena on saavuttaa ja avartaa naisten tietoisuutta siitä, millaiset tekijät vaikuttavat naisiin heidän sosiaalisissa suhteissaan osana yhteisöjään ja yhteiskuntaa. Samalla, kun feministiset ideat tavoittelevat muutoksia yhteiskunnassa, kuten tasa-arvoisuutta ja keskinäistä avun antamista, ne usein myös koskettavat ihmisten yksilöllistä ja sosiaalista kasvua sekä kehittymistä. Tämänhetkissä feministisissä ajattelutavoissa on edustettuna myös postmoderni ajattelutapa, joka painottaa kulttuurisia ja kielellisiä аспектеja suhteessa valtaan naisten ja miesten välillä. 1960-luvulta lähtien feminismissä on kehitelty erilaisia näkökulmia naisten ja miesten välisen eriarvoisuuden selittämiseen. (Payne 2005, 251–252.)

Feministisen väkivaltatutkimuksen kehitys omaksi tutkimussuunnaksi ajoittuu 1970–1980-luvuille, eli toisen aallon feminismin vaiheisiin. Tällä ajoituksella on merkitystä väkivaltatutkimuksen teoreettisten lähtökohtien kannalta. Toisen aallon feminismin suuntauksia on kutsuttu myös liberaalifeminismiksi ja sosialistiseksi feminismiksi sekä radikaalifeminismiksi. Radikaalifeminismi keskittyy patriarkalisuuden käsitteeseen. Sen mukaan sosiaalinen systeemi perustuu miesten valtaan sekä etuoikeuksiin yhteiskunnassa. Tämä suuntaus korostaa naisten ja miesten välisiä eroja. Se myös etsii tapoja

edistää naisten omia, erillisiä rakenteita jo olemassa olevissa yhteiskunnallisissa systeemeissä. Radikaalifeministisessä lähestymistavassa väkivalta nähdään ilmaukseksi sukupuolten välisestä valtasuhteesta yhteiskunnassa sekä tuon valtasuhteen uusintamisen muodoksi. Radikaalifeministit pitävät miehistä väkivaltaa mekanismina, jonka avulla he ryhmänä tai yksittäisinä miehinä saattavat kontrolloida naisia ja pitää yllä valta-asemaansa. Patriarkaalisen käsitteen kautta ajatellaan vallan olevan rakenteissa ja alistavan naisia tätäkin kautta. (Keskinen 2005, 25–27; Payne 2005, 253.)

Lena Dominelli (1989, 4–5) kirjoittaa, kuinka toisen aallon radikaalifeministit ovat identifioineet miehet patriarkaalisen yhteiskunnan arkkitehdeiksi, jossa sosiaaliset suhteet tuottavat naisille asemaa vailla valtaa. Tästä seurauksena radikaalifeministit ovat esittäneet, että ainoa vaikuttava ja tehokas ratkaisu naisten hyvinvoinnin edistämisessä on naisten itsenäistyminen suhteessa miehiin, niin pitkälle kuin se on mahdollista, esimerkiksi seksuaalisessa, emotionaalisessa sekä materiaalisessa mielessä. Toisaalta radikaalifeministisissä kirjoituksissa ja toiminnassa on myös ollut pyrkimyksenä paikantaa sukupuolista sortoa suhteessa patriarkaalisen järjestelmän sosiaalisiin suhteisiin, jotka on nähty yhteiskunnassa muuttamisen kohteena - miesten muuttamisen sijasta.

William Doerner ja Steven Lab (2002, 158–159) nostavat esille naisten asemaa historiassa. Naiset ovat olleet historian saatossa isiensä ja miestensä omaisuutta ja samalla eläneet kontrollin ja kurin ympäröiminä. Tämän päivän yhteiskunta osoittaa yhä patriarkaalista suhtautumista naisiin. Monet feministit ajattelevat, että naisia ja naiseutta koskevat kysymykset ja ongelmat saavat edelleenkin liian vähän huomiota osakseen. Esimerkiksi naisten pahoinpiteleminen parisuhteissa on edelleen laajalti jätetty huomioidatta, koska miehet hallitsevat rikosoikeusjärjestelmää ja yhteiskuntaa. Tästä näkökulmasta patriarkaalinen yhteiskunta olettaa väkivallan olevan olennainen osa myös nykyistä yhteiskuntaa. Väkivalta nähdään siten sosiaalisesti hyväksyttynä ratkaisumallina. Todisteena tästä pidetään toisiin ihmisiin kohdistuvan väkivallan yleistymistä erityisesti nuorten keskuudessa. Maailma, jossa aggressiivisuus ja väkivalta ovat hyväksytyjä asioita ja ongelmanratkaisutapoja, voi feministien mukaan johtaa ajattelemaan, että miehet nojaavat väkivaltaan vahvistaakseen sekä omaa asemaansa että säilyttääkensä valta-asemansa yhteiskunnassa. Näin ajateltuna patriarkaalinen yhteiskunta hyötyy naisiin kohdistuvasta väkivallasta.

Radikaalifeministisen väkivaltatutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat nojautuneet vahvasti siihen, että valtaa tarkastellaan kaksijakoisena alistaja-alistettu suhteena. Sukupuolikäsitys rakentuu siis sille, että naiset ja miehet ovat yhteiskunnallisia ryhmiä, joiden välillä vallitsee valtaero. Vallankäyttöä ilmenee myös yksilötasolla. Radikaalifeminismiä, erityisesti feminististä väkivaltatutkimusta, on kritisoitu uhrifeminismistä, koska se kuvaa väkivaltaa kokeneita naisia passiivisina uhreina. Tällöin vastapuolena nähdään väkivallankäyttäjää eli mies. Radikaalifeminismi on nähty uudemman ajatustavan, eli 1980-luvun jälkeisen postmodernin feminismin, vastapuolena. Näiden kahden välille on syntynyt jopa polarisoituneita asetelmia. Postmoderni feminisismi on pyrkinyt uudella tavalla avaamaan mahdollisuuksia sosiaalityön keskeisten kysymysten jäsentämisessä soveltamalla Michel Foucault'n ajatusta vallasta arjessa ilmenevinä monensuuntaisina valtasuhteina. Postmodernit feministit ovat analysoineet naisten elämää määrittäviä vallankäytön tapoja. Lisäksi he ovat kehittäneet erilaisia strategioita sukupuolittuneen vallankäytön muotojen vastustamiseen. Postmodernien feministien teksteissä radikaalifeminismi ja feministinen väkivaltatutkimus on edustanut kaikkea vanhahtavaa ja negatiiviseksi luokiteltua, kuten uhrifeminismiä. (Keskinen 2005, 27–28; Petrelius 2005, 15–16.)

Feministisen väkivaltatutkimuksen piirissä on epäilty, että postmodernin feminismin lähtökohdat johtavat sukupuolen ja vallan kysymysten häviämiseen analyysistä. Huolta on myös esitetty siitä, että yleistynyt etäisyyden ottaminen radikaalifeminismiin 1990-luvulla, saattaa johtaa väkivaltatutkimuksen vähättelyyn ja sitä myötä monien naisten elämässä vaikuttavan sosiaalisen ongelman sivuuttamiseen. (Keskinen 2005, 32.) Toisenlaista ääriäitää edustaa Ruotsin suunnalla esitetty näkemys, että olemme postmodernin feminismin aikakaudessa matkalla johonkin sellaiseen yhteiskunnalliseen tilaan, missä naisliikkeiden tavoitteet on saavutettu. Miesten ja naisten välinen eriarvoisuus häviää yhteiskunnasta, koska se tiedostetaan epäoikeudenmukaiseksi asiaksi. Tämän johdosta lopulta feminismille ei ole enää tarvetta. (Hydén & Månsson 2009, 268.)

Marjo Kurosen (2009, 113–114) mukaan feministisellä tutkimuksella on tuotu esiin teemoja ja kysymyksiä, jotka ovat hyvin relevantteja sosiaalityössä. Näitä ovat esimerkiksi naisten asema ja vastuut perheessä, äitiys, naiseen kohdistuva väkivalta, eriarvoisuus yhteiskunnassa ja naisten köyhyys. Miesten naiseen ja lapsiin kohdistaman väkivallan tutkimus on ollut näistä aiheista eniten esillä. Suomi on poikkeus kansainvälisesti

katsottuna uhrien auttamistyön perhekeskeisyydessä, tutkimuksen vähäisyydessä sekä feministisen näkökulman puuttumisessa. Viimeisen viidentoista vuoden sisällä suomalainen tutkimus on kuitenkin kovasti lisääntynyt ja väkivaltaa on alettu tarkastella myös sukupuolistuneena ongelmana. Lisäksi on alettu keskustella sukupuolierityisistä auttamisen muodoista. Lähisuhdeväkivallan tutkimusta voidaan pitää hyvänä esimerkkinä feministisen lähestymistavan ja sosiaalityön erityiskysymysten yhdistämisestä.

Lisäksi feministisellä ajattelutavalla on yhtymäkohtia uhritutkimukseen. Erityisesti liittyen kriittiseen viktimologiaan, jonka ymmärtämisen kohteena ovat ne tekijät tai prosessit yhteiskunnassa, jotka eivät ole näkyvillä, mutta silti vaikuttavat rikosten uhrien tilanteisiin. Näkemisen kohteena on se, mitä emme todellisuudessa näe. Kriittisellä viktimologialla on siis yhteyksiä feministisiin näkökulmiin ja liikkeisiin. Myös feministit ovat kiinnostuneita tekemään näkyviksi sellaisia yhteiskunnallisia prosesseja, jotka liittyvät rakenteisiin, arvoihin ja asenteisiin suhteessa naisiin. Feministisen työn saavutukseksi voidaan laskea, että se on pakottanut yhteiskuntaa tunnustamaan naisen asemaa ja asianhaltijuutta niin julkisessa kuin yksityisessäkin piirissä. Samalla se on esittänyt väitteen, että tämänkaltainen tunnustaminen lisää yleisen yhteiskunnallisen järjestyksen objektiivisuutta. Kriittisessä uhritutkimuksessa on kysymys myös lainsäädännön ja valtion roolin kyseenalaistamisesta sekä käsitteellisten että empiiristen kysymysten paikantamisesta, joita myös feminismi on omalta osaltaan nostanut esille. (Mawby & Walklate 1995, 19–20.)

Doerner ja Lab (2002, 16–17) puolestaan kirjoittavat, että kriittisen viktimologian piirissä työskennelleet käytännön toimijat ovat kokeneet, että rikoksen uhrin osassa olevan tulisi saada tukea ja neuvontaa yhteiskunnalta sekä vallitsevalta rikosoikeusjärjestelmältä. Jossain määrin tämä ruohonjuuritason huoli uhrien hyvinvoinnista on ollut reagointia uhrin syyllistämiseen häneen kohdistuneen rikoksen yhteydessä. Useat aktivistiset liikkeet olivat vallalla samanaikaisesti ja kohdensivat uudistunutta kiinnostusta rikoksen uhrien ahdinkoa kohtaan. Yhtenä näistä liikkeistä oli feministinen naisliike 1960-luvun puolivälin jälkeisellä ajalla, joka sijoittuu toisen aallon feminismin ajanjaksolle. Huomion kohteeksi nousivat muun muassa uhria ja hänen elämäntapaansa syyllistävät asenteet oikeudenkäynneissä. Uudistajien mielestä naisuhrit olivat erityisesti seksuaalirikoksissa tulleet kohdelluiksi kuin he olisivat itse syytettyinä ja aiheuttaneet kohdalleen tapahtuneen rikoksen. Näin ollen vaadittiin sukupuolille tasapuolista kohte-

lua oikeusjärjestelmässä. Naisliike sai asian esille tuomisen kautta aikaan esimerkiksi raiskauskriisikeskusten kehittämisen sekä neuvontaa ja tukea tarjoavia palveluja pahoinpidellyille naisille ja lapsille.

Marianne Notko (2011) on tutkinut naisten kirjoittamia kertomuksia perhesuhteissaan kokemastaan väkivallasta ja vallankäytöstä. Notko kertoo feministisen tutkimusotteen pohtivan suhdettaan ympäröiviin hallitseviin normeihin ja ihanteisiin kyseenalaistaen valtaa, joka sisältyy hallitseviin olettamuksiin tiedon tuottamisesta, vastaanotosta sekä arvioinnista. Läheisten suhteiden väkivallan ymmärtäminen sosiaalisesti ongelmaksi yhteiskunnassa on varsin tuore oivallus suomalaisessa kontekstissa. Väkivallasta kertominen ja avun hakeminen mahdollistuvat usein voimakkaan vahingoittumisen kokemuksen jälkeen. Tarinoissa on keskeistä kaipuu hyvään suhteeseen, turvallisuuteen ja kunnioitukseen. Tutkimuksessa ilmi nousivat myös perhe-elämän kompleksisuus, sekä välittämisen, vallan, kiintymyksen ja kontrollin yhteenliittymät.

Ojuri (2004) on parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten tutkimuksessaan tarkastellut naisten elämäntilannetta ja selviytymistä. Hakiessaan selviytymisväyliä naiset pohtivat, onko luvallista olla heikko. Sama teema näkyy myös Husson (2003) tutkimuksessa, jossa pureudutaan uhrin osassa olevan naisen uhriutumiseen liittyviin kysymyksiin. Ojuri kuvaa feministisen tutkimuksen ansioksi suuntautumista naisten kokemusmaailmaan ja naisten asioiden ajamista. Feministisesti orientoituneet tutkijat ovat luoneet ja tarjonneet uusia nimityksiä ja käsitteitä, joilla naisten kokemuksia voidaan kuvata, kuten pahoinpidelty nainen ja seksuaalinen häirintä.

3 Restoratiivinen oikeus ja sovittelu

3.1 Restoratiivisen oikeuden periaatteet ja arvot

Tässä luvussa avaamme restoratiivisen oikeuden käsitettä sovittelutoiminnan taustalla. Lisäksi kuvaamme sovitteluun liittyviä periaatteita, sen arvomaailmaa sekä lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyvää prosessia kokonaisuudessaan. Kolmannen luvun lopussa kuvaamme sitä, kuinka katsomme sovittelun paikantuvan muuhun väkivaltatyötä tekevään palvelujärjestelmään. Sovittelumenetelmän taustateoria *restoratiivinen oikeus* on käsitteenä vakiintunut, mutta se voidaan myös suomentaa ilmaisulla korjaava oikeus. Rikossevittelyn piiriin kuuluvan lähisuhdeväkivallan sovittelun lisäksi restoratiivisen oikeuden menetelmillä pyritään ratkaisemaan yhä enemmän myös muita erilaisia konflikteja. Esimerkkeinä mainittakoon vertaissovittelu kouluissa, läheisneuvonpito, työyhteisösovittelu, perheasioiden sovittelu tai kansainvälinen rauhansovittelu. Jotkut sovittelumenettelyt, kuten perheasioiden sovittelu, ovat täysin ammatillista toimintaa. (Elonheimo 2004, 180; Poikela 2010, 14–18.)

Kaikkia sovittelun eri muotoja yhdistää ajatus siitä, että konfliktia ei riistetä sen osallisilta, vaan he ovat itse parhaita asiantuntijoita omassa asiassaan ja ratkaisevat ongelman itse. Erilaisissa hoitokokouksissa ja verkostomaisissa keskusteluissa yhteisenä restoratiivisen oikeuden nimittäjänä on, että osallistujille annetaan mahdollisuus osallistua asian käsittelemiseen. Annetaan tilaa pohdinnoille, kuinka asioita voitaisiin muuttaa paremmaksi tai korjata. Sovittelijan tehtävä on olla prosessissa puolueettomana, ulkopuolisena apuna. Jos asiantuntijat ratkaisevat ongelman osallisten sijaan, oppimisen ajatellaan estyvän. Sovitteluprosessin tavoite on saavuttaa uutta ymmärrystä ja oppia toimimaan toisin tulevaisuudessa. Restoratiivisen oikeuden periaatteisiin kuuluu, että ristiriidat ovat monialaisia ja monimuotoisia. Yksi tieteenala ei voi ratkaista ongelmaa, vaan tarvitaan useiden eri näkökulmien esiintuomista ja käsittelyä. (Braithwaite 2002, 8; Elonheimo 2004, 180–181; Poikela 2010, 14–15.)

John Braithwaite (2002, 12, 15) kuvaa, että restoratiivinen oikeus menetelmänä pyrkii saattamaan toimijat yhteen tasavertaisen dialogin äärelle keskustelemaan epäoikeudenmukaisuudesta, tapahtuneesta vääryydestä ja sen seurauksista. Lisäksi tärkeää on suunnitella, miten asiat saadaan korjattua. Restoratiivisen oikeuden idea ja sen arvot

ovat vaihtoehtoisia ja näin ollen poikkeavat perinteisestä rankaisevasta oikeuden menettelystä. Restoratiivinen oikeus prosessina pyrkii siihen, että se on luonteeltaan tasa-arvoinen. Seurauksena syntynyt päätös on demokraattisesti sovittu asianosaisten kesken ja lopputuloksena määritellään rangaistus suhteessa koettuun vääryyteen. Restoratiiviseksi arvoiksi Braithwaite nimeää koetun harmin tai vääryyden korjaamisen, anteeksiannon sekä sovinnon. Braithwaite haluaa painottaa, että joitakin restoratiivisen oikeuden arvoja tulee noudattaa aina, kuten kunnioittavaa kuuntelua. Prosessin myötä on toivottavaa, että mahdollisuus ja halu myös anteeksipyyttämiseen ja anteeksiantamiseen syntyvät, mutta sovittelijoiden ei tule osapuolilta niitä odottaa, sillä silloin niiden arvo mitätöityy. Katumuksen ja armon osoittamisen tulee lähteä ihmisistä itsestään, ei ulkopuolisten velvoittamana.

Henrik Eloheimo (2004, 179–183) on tutkinut restoratiivisen oikeuden toteutumista suomalaisessa sovittelussa. Eloheimo kuvaa restoratiivista oikeutta ihanteellisena konfliktinratkaisukeinona. Uhrin tarpeiden tyydyttäminen nähdään tärkeämpänä kuin tekijän rankaisemiseen liittyvät seikat. Tavoitteena on uhrin autonomian ja itsearvotuksen palauttaminen, koska näitä on rikoksella loukattu. Rikoksen tekijä ei ole passiivinen rankaisemisen tai hoitamisen kohde, vaan osallinen ja aktiivinen vaikuttaja sopimuksen tekemisessä, vahinkojen korjaamisessa sekä rikokseen johtaneiden tekijöiden poistamisessa. Myös tekijän autonomian palauttaminen on tärkeää, jotta hän sitoutuu restoratiiviseen prosessiin ja sopimukseen. Oikeudenmukainen prosessi nähdään tärkeämpänä kuin sen lopputulos ja sen ajatellaan opettavan arvoja paremmin kuin tuomitseminen, rangaistus tai hoito. Oikeudenmukaisuuden kokemus syntyy omasta aktiivisuudesta, mahdollisuudesta vaikuttaa ja saada sananvaltaa. Restoratiivinen prosessi antaa tilaa avoimelle vuoropuhelulle, jossa ei käytetä vierasta muotoa eikä outoja termejä ja on siksi osapuolille ymmärrettävää. Tavoitteena on kunnioittava keskustelu, minkä katsotaan ehkäisevän vastareaktion syntymistä. Tunteiden tuulettaminen keskustelussa on jopa suotavaa, sillä tunteita ilmaisemalla osapuolet voivat päästä tapahtuman yli eikä tarvetta jälkipuintiin yleensä ole. Parhaimmillaan restoratiivinen prosessi opettaa empatiaa ja lisää moraalista oppimista. Asianosaiset saavat harjoitusta sosiaalisissa taidoissa, rauhanomaisessa vuorovaikutuksessa ja tunteiden verbaalisessa ilmaisemisessa. Keskeisenä haasteena Eloheimo näkee dialogin puutteen, sillä hän

havaitti tutkimissaan sovitteluissa keskustelun jäävän joskus pinnalliseksi. Toisena kehittämisen kohteena hän tuo esiin sovittelijoiden kouluttamisen. (Mt., 181–182, 196.)

Yhdysvaltalaisen sosiaalityön professorin Katherine van Wormerin (2009, 107–108) mukaan sovittelun taustalla olevan restoratiivisen oikeuden menetelmillä on yhteisiä tekijöitä sosiaalityön kanssa ja tämä tulisi huomioida myös sosiaalityön koulutuksessa. Molemmat ovat enemmän ratkaisu- kuin ongelmakeskeisiä, antavat vaikutusmahdollisuuksia heikompiosaisille ja keskittyvät tilanteen parantamiseen ja sovintoon. Sosiaalityön ydinarvot, palvelu, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, ihmisarvo, ihmissuhteiden tärkeys, rehellisyys ja toimijuus, ovat yhteneväisiä restoratiivisen oikeuden periaatteiden kanssa. Jotkut sosiaalityöntekijät ovat todenneet niiden sopivan omaksumiinsa kulttuurisensitiivisiin ja voimaantumiseen liittyviin arvoihin.

Sosiaalityöntekijät toimivat usein vastavoimien rajapinnoilla: muodollisen ja epämuodollisen tuen, huolenpidon ja kontrollin sekä valtaistamisen ja pakottamisen välillä on usein jännitteitä ja ristiriitaa. Valtion instituutiot yksin eivät voi pitää yllä perheiden ja yhteisöjen hyvinvointia, vaan tarvitaan myös kolmannen sektorin ja sosiaalisen verkoston tukea. Restoratiivinen oikeus voi tarjota myös sosiaalityölle väylän, jonka avulla valtaistaminen ja kontrolli voidaan sovittaa yhteen ja joka voi lisätä ymmärrystä aidon, valtaistavan kumppanuuden rajoituksista ja mahdollisuuksista. Lähtökohtaisesti tulisi kuitenkin ajatella, että mitä enemmän osapuolet itse osallistuvat ongelman käsittelyyn ja tulevaisuuden suunnitteluun, sitä todennäköisemmin he myös pysyvät suunnitelmassaan ja pystyvät jopa muuttamaan käyttäytymistään. Pakottavampiin keinoihin tulee turvautua vasta sitten, kun toivottua muutosta ei muuten tapahdu. Osapuolten aktiivinen osallistuminen edellyttää myös ongelman olemassaolon myöntämistä. (Braithwaite 2002, 134–135; Burford & Adams 2004, 7–15.)

Sosiaalityön ideologiaan kuuluvat käsitteet valtaistaminen, osallistuminen ja kumppanuus ovat myös osaltaan muuttaneet käytäntöjä. Valtaistaminen on yksilön (tai ryhmien tai yhteisöjen) kykyjen vahvistamista niin, että hän voi tehdä itse päätöksiä oman elämänsä suhteen, kontrolloida omia olosuhteitaan, saavuttaa itselleen asettamia tavoitteita ja näin parantaa omaa elämänlaatuaan. Heikossa asemassa olevaa ihmistä autetaan saamaan äänensä kuuluville häntä koskevissa asioissa, instituutioissa tai palveluissa. Valtaistamisen keskeisenä tavoitteena on oman elämän saaminen kont-

rolliin, jotta voi itse päättää myös tulevaisuudestaan. (Shardlow 2002, 38.) Valtaistaminen on erityisesti uhrin kannalta keskeistä sovittelussa, jossa on enemmän vaikuttamisen mahdollisuuksia kuin oikeudenkäynnissä. Rikosoikeudessa uhrin tarpeita ei huomioida eikä hän saa aina ääntään kuuluville, mikä voi johtaa siihen, ettei rikosilmoitusta haluta tehdä ja asia jää siksi ehkä kokonaan käsittelemättä (van Wormer 2009, 114.)

Rikoksen uhrin ja tekijän välinen sovittelu on tunnetuin restoratiivisen oikeuden soveltamisen muoto. Suomessa sovittelu tarjoaa mahdollisuuden rikosten ja riitojen aiheuttamien ristiriitatilanteiden selvittelyyn ja ratkaisemiseen. Se on perinteiselle tuomioistuinkäsittelylle vaihtoehtoinen tai sen kanssa rinnakkainen tapa käsitellä tapahtunutta rikosta. Sovittelun perusedellytyksenä on rikoksen osapuolten henkilökohtainen ja vapaaehtoinen suostumus, eli halukkuus sovitella asiaansa. Sovittelu on osapuolille maksutonta palvelua. Sovittelun tavallisimmassa muodossa rikoksen tekijä ja uhri saatetaan yhteiseen tapaamiseen, jota koordinoi pääasiassa sovittelutoimiston henkilökunta ja osaltaan myös toimintaan koulutetut sovittelijat. Sovittelijoiden tehtävänä on voimaannuttavalla otteella tukea osapuolia käymään sovitteluprosessia lävitse ja auttaa heitä löytämään ratkaisuja asioiden kuntoon saattamiseksi. Heidän tehtävänä ei ole esittää vaatimuksia asiassa, eivätkä he edusta virallista auktoriteettia tilanteessa. (Gavrielides 2007, 31; Koivukangas 2011, 136.)

Suomalainen rikossovittelutoiminta on vapaaehtoistyötä. Lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden rekrytoinnissa kiinnitetään huomiota ihmiskäsitykseen ja asenteisiin väkivaltaa kohtaan. Heidän motiivinaan ei saa olla omien ongelmien läpikäyminen. Sovittelijalla täytyy olla valmiutta arvioida toimintaansa, ottaa vastaan palautetta ja tunnistaa omat vastatunteensa sekä mahdollisuutensa pysyä puolueettomana. (Flinck & Elonheimo 2010, 124–125.) Ammatillista pätevyysvaatimusta ei ole, vaan lainvalmisteluaineistossa mainitun suosituksen mukaan sovittelijoiden tulisi edustaa yhteiskunnan kaikkia lohkoja (HE 93/2005, 19). Ammatillinen koulutus ja työkokemus sosiaali- tai terveysalalta tai vapaaehtoistyöstä perheiden parissa katsotaan kuitenkin eduksi (Flinck & Iivari 2004, 145).

3.2 Lähisuhdeväkivallan sovittelun prosessi

Sovittelulain 3 luvun 13.2 §:n mukaan vain poliisi- tai syyttäjäviranomainen voi tehdä aloitteen sovitteluun ryhtymisestä, jos kyseessä on puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen kohdistunut väkivaltarikos. Aloitteen rajaamisella näihin viranomaisiin on haluttu varmistaa, ettei väkivalta ole toistuvaa ja että osapuolten halukkuus sovittaa on todellista. Viranomaisten lisäksi myös sovittelu-toimiston henkilökunta ja sovittelijat sekä mahdollisuuksien mukaan myös muut asiantuntijat arvioivat tapauksen soveltuvuutta sovitteluun. Arviointiin vaikuttavat sovittelun motiivit ja aikaisemmat väkivaltakokemukset, uhrin voimavarat ja mahdollisuudet tasavertaiseen kohtaamiseen. Tarkastelun kohteena ovat osapuolten kertomukset tapahtuneesta ja epäillyn suhtautuminen tilanteeseen, eli myöntääkö hän väkivallan vai vähätteleekö sitä. Lisäksi selvitetään osapuolten motivaatiota jatkotyöskentelyyn sekä heidän ajatuksiaan suhteen tulevaisuudesta. Tällaista arviointia jatketaan koko prosessin ajan. (Flinck & Elonheimo 2010, 120–121; Sambou & Uotila 2010, 167.)

Lähisuhdeväkivallan sovittelu alkaa osapuolten erillistapaamisilla. Niiden ajatellaan antavan tietoa jutun sovitteluun soveltuvuuden arvioimiseksi sekä lisäävän sovittelutunteiden sujuvuutta. Jos sovittelulle on edellytyksiä ja osapuolet ovat siihen halukkaita ja molempien vapaata tahtoa asiaan on selvitelty, heitä valmistellaan sovitteluun. Osapuolet ja sovittelijat voivat halutessaan keskeyttää sovitteluprosessin, jos sille ei nähdä edellytyksiä ja juttu palautuu syyteharkintaan. Keskeytynyttä juttua ei nähdä epäonnistuneena, koska erillistapaamisista voi olla asianosaisille hyötyä asian prosessoinnin kannalta. (Flinck & Elonheimo 2010, 121.)

Erillistapaamisten jälkeen järjestetään yhteistapaaminen, jossa osapuolet käyvät läpi kokemuksiaan ja tunteitaan toisen kuunnellussa. Lähtökohtana sovittelimisessä on vuorovaikutuksellinen neuvottelu, ja yhteistapaamisessa puolueettomien sovittelijoiden tehtävä on tukea vuoropuhelua. Tavoitteena on rakentava keskustelu, jonka avulla pyritään selvittämään tapahtunut asia ja sopimaan mahdollisten vahinkojen korvaamisesta. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa pyritään siihen, että osapuolet oivaltavat, miksi suhteessa on ajauduttu väkivaltaan, ja millaista vahinkoa ja kärsimystä väkivalta ja sen uhka toisille aiheuttaa. Esimerkiksi pariskunnan lasten tilanne tulee ottaa puheeksi sovittelussa. Yhteistapaamisessa määritellään, miten vahingot korjataan. Lähisuhdevä-

kivallassa on usein kysymys enemmän symbolisesta korjaamisesta kuin materiaalisesta. Mikäli sovittelun osapuolet pääsevät asiassaans yhteisymmärrykseen, laaditaan sovittelusopimus, jonka osapuolet ja sovittelijat allekirjoittavat. Sopimus saatetaan viralliselle syyttäjälle tiedoksi. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa, jollaisia myös lievät lähisuhteissa tapahtuneet pahoinpitelyt ovat, lopullinen harkintavalta jää aina syyttäjälle, joka puolestaan harkitsee onko tapauksesta aihetta nostaa syyte. (Flinck & Eloheimo 2010, 122–123; Koivukangas 2011, 136.)

Tuomioistuimen rooli sovitteluun nähden on varmistajan tyyppinen. Tuomioistuinkäsittelyyn mennään, mikäli osapuolet eivät tahdo sovittelua, tekijä kiistää tekonsa tai ei täytä sopimusta tai rikos on luonteeltaan vakava. Osapuolet voivat myös päätyä sovittelun kautta siihen, että tekijää on syytä rangaista teostaan, eikä uhri siksi luovu rangaistusvaatimuksesta. (Kjällman 2011, 155–156.) Sovittelun sopimus ei ole itseisarvo, vaan tärkeämpänä nähdään dialogi, avun tarjoaminen ja mahdollisuus muutokseen. Tavoitteena myöskään ei ole väkivaltaisen suhteen jatkaminen, myös eroamisesta keskustellaan, jos osapuolet niin asian kokevat. Sovinnon syntyminen ei myöskään automaattisesti johda syyttämättä jättämiseen, vaan yleensä syyttäjä tekee syyteharkinnan sopimuksen tuloksen saatuaan. Joskus sovittelua käytetään virallista käsittelyä täydentävänä menettelynä. Syyttäjä on voinut jo juttua sovitteluun lähettäessään päättää, että asiasta nostetaan myös syyte tai vaihtoehtoisesti syyttämättä jättämissä päätös on jo tehty, mutta asianosaisille halutaan tarjota mahdollisuus käsitellä asia sovittelussa. (Flinck & Eloheimo 2010, 122–123; Sambou & Uotila 2010, 173–174.)

3.3 Sovittelu osana palvelujärjestelmää

Koordinoitu yhteistyö on välttämätöntä väkivallan uhrin auttamiseksi, sillä väkivalta on monimuotoinen ongelma, joka vaatii monen toimijan osallistumista. Naisiin kohdistuva väkivalta sosiaalisena, juridisena ja terveydellisenä ongelmana merkitsee, että väkivallan uhri joutuu tekemisiin monien eri toimijoiden ja viranomaisten kanssa. Erityisesti pitkään jatkuneen väkivallan uhrin avun tarve on suuri ja apua haetaan useilta tahoilta. Väkivallan lisäksi tai sen takia naisella voi olla muitakin ongelmia, liittyen esimerkiksi päihteiden käyttöön tai mielenterveyteen. Lisäksi väkivaltaan liittyvät palvelut ovat usein järjestötoimintaa tai eri hankkeiden kokeiluja. Hankkeiden aikana yhteistyö usein

toimii, mutta jää harvoin pysyväksi, systemaattiseksi käytännöksi. Esteenä voi olla resurssien vähyys, vaikka pitkällä aikavälillä yhteistyö säästäisi resursseja. Tarvitaan yhteistyöosaamista, mikä tarkoittaa rajanveto-ongelmien, ammatillisen ja kulttuurisen erilaisuuden sekä näkemuserojen hallitsemista. Yhteistyö edellyttää myös motivaatiota, luottamusta, osaamista ja vastuullisuutta. Parhaiten yhteistyö toimii silloin, kun toimijat kokevat olevansa tasavertaisia ja heillä on yhteiset tavoitteet. (Ewalds 2011, 146–149, 154–155; Piispa 2011, 24.)

Juhani Iivarin (2010, 83–86) tutkimuksen mukaan useilla sovittelupaikkakunnilla on institutionalisoitu yhteistyötä perustamalla erimuotoisia yhteistyön organisaatioita, kuten neuvottelukuntia tai tuki- ja seurantaryhmiä, joiden jäseniä ovat rikosoikeusjärjestelmän viranhaltijoiden lisäksi usein myös sosiaalitoimen edustaja tai muu tärkeä yhteistyötaho. Järjestynyt yhteistyön muoto on näillä paikkakunnilla koettu toimivaksi. Laajempi yhteistyö sosiaaliviranomaisten kanssa kariutuu usein sosiaalityöntekijöiden korostuneeseen ammattietiikkaan ja salassapitosäännösten noudattamiseen. Yhteistyötä helpottaa kuitenkin, jos sosiaalityöntekijä on jonkun edellä mainitun yhteistyöryhmän jäsen.

Lähisuhdeväkivallan sovittelussa pyritään järjestämään kytkös palvelujärjestelmään. Iivarin tutkimuksen sovittelutoimistojen johtajista yksi toi esiin yhteiset tapaamiset esimerkiksi perhetukikeskuksen ja ensi- ja turvakotien liiton kanssa. Pienillä paikkakunnilla ongelma kuitenkin on, että muita palveluja ei välttämättä ole saatavilla. Toiminnan kehittämisessä nähtiin tärkeinä yhteistyö lastensuojelun kanssa, verkottuminen, tiedonvaihto ja yhteinen koulutus sosiaaliviranomaisten kanssa. Yksi sovittelutoimiston johtaja tuo esiin tarpeen saada kumottua ennakkoluuloja siitä, että sovittelu on vain ”päänsilityslaitos”. (Iivari 2010, 50, 75–77.) Sanavalinta kertoo siitä, että muilla alan toimijoilla nähdään olevan suppea mielikuva ja vähän tietoa sovittelusta. Ehkä sovittelu käsitteenä luo mielikuvan siitä, että sen tarkoitus on vain auttaa pariskuntaa sopimaan riitansa.

Sopimukseen on mahdollista kirjata vaatimuksia esimerkiksi siitä, että tekijä osallistuu terapiaan tai väkivallatonta käyttäytymistä vahvistaviin ohjelmiin. Sopimus voidaan tehdä myös ehdolliseksi niin, että elleivät sopimuksen ehdot täyty ja/tai väkivaltainen käytös uusiutuu, sopimus purkautuu. Sovittelusopimuksia koskevassa tutkimuksessa

kävi ilmi, että vain neljäsosa sopimuksista oli ehdollisia. Ehdollisten sopimusten voi kuitenkin ajatella ehkäisevän rikoksen uusimista. Uhrin kannalta olisi myös tärkeää tietää, mitä voi tehdä ja keneen ottaa yhteyttä, kun sopimus on rikottu. (Sambou & Uotila 2010, 173, 175.)

4 Sovittelu postmodernina interventiona ja kritiikin kohteena

4.1 Postmodernismin ideat asiakastyössä

Tässä luvussa tarkastelemme postmodernismin ideologiaa aluksi laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Peilaamme näitä ajatuksia lähisuhdeväkivallan sovitteluun, joka menetelmänä kuvastaa ajan henkeä. Tämän jälkeen nostamme esille kritiikkiä, jota restoratiivisen oikeuden ideologia ja sen myötä lähisuhdeväkivallan sovittelu ovat saaneet osakseen. Luvun lopussa pohdimme näitä esille nostamiamme näkökulmia, joiden kautta lähisuhdeväkivallan sovittelua voidaan tarkastella. Pohdimme myös, kuinka erilaisin silmin sovittelu voidaan nähdä, riippuen siitä millaisille, seikoille annetaan painoarvoa.

Katsomme sovittelutoiminnan olevan hyvä esimerkki muutoksesta, joka on yhteiskunnassa tapahtunut modernistisen ja postmodernistisen ajattelutapojen välillä. Restoratiivisen oikeuden ideologialla on yhtäläisyyttä sosiaalityössä vallitsevan postmodernin ajattelutavan kanssa. Postmodernilla lähestymistavalla tarkoitetaan muutosta tavassa ymmärtää yhteiskuntaa. Se tarjoaa vaihtoehdoisen mallin ajatella sitä, miten tieto ja ymmärrys muodostuvat korostaen sitä, että tieto on sosiaalisesti konstruoitua ja siten sidoksissa siihen, mikä taho tietoa tuottaa ja kehittää. (Payne 2005, 15–17.) Vaikka lähisuhdeväkivallan asiakkuudessa olevia henkilöitä ei välttämättä suoraviivaisesti voi yhdistää sosiaalityön asiakkuuteen, sovellamme tässä tutkimuksessa sosiaalityön asiakkuuskäsitystä, koska Suomessa sovittelutoiminta on valtaosin sosiaalitoimen organisoimaa. Lisäksi lähisuhdeväkivalta itsessään määritellään yhteiskunnassamme sosiaalisesti ongelmaksi ja lähisuhdeväkivallan kysymyksiä prosessoidaan paljon nimenomaan sosiaalityön piirissä.

Sosiaalityön keskusteluissa postmodernismiin viittaavat pohdinnat ovat vakiintuneet 1980- ja 1990-lukujen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen muutoksen myötä. Yksinkertaisesti ilmaistuna postmodernismi sisältää kritiikkiä totalisoivia teorioita kohtaan. Muutokset merkitsevät vaihtelevuutta, moninaisuutta, epävarmuutta ja arvaamattomuutta. Lisäksi ne asettavat vaatimuksia jatkuvasta uudistumisesta ja uudenlaisten lähestymistapojen löytymisestä. Postmodernistinen ajattelutapa ei hyväksy universaalia to-

tuutta tai todellisuutta. Tämänkaltaisen ajattelutavan on koettu olevan haaste erityisesti ammatilliselle asiantuntijuudelle ja muuttavan käsityksiä asiantuntijuuden olemuksesta. Professionaaliset rakenteet, hierarkiat sekä instituutiot, joissa tietoa tuotetaan ja oikeutetaan, ovat kyseenalaistuneet. Sen sijaan korostetaan merkityksistä neuvottelevaa asiantuntijuutta, tietämisen tapojen moninaisuutta, tiedontuotannollista kumppanuutta ja asiakasnäkökulman vahvistumista. (Fook 2012, 12; Karvinen-Niinikoski 2009, 132–133.) Sovittelutoimintaa voidaan pitää esimerkkinä menetelmästä, jossa asiakkuus, maallikkotoimijat sekä professionaalinen tietämys yhdistyvät samassa prosessissa. Sovittelutoiminnassa asiakasnäkökulma korostuu siten, että asiakkaiden ja maallikkotoimijoiden asiantuntijuuden yhdistämisellä rakennetaan tilanteeseen ratkaisua. Asiakkaat osallistuvat vuoropuhelunsa rakentamiseen itse. Oman asiantuntijuuden konkreettinen käyttäminen ulottuu koko sovitteluprosessiin, sekä itse sopimukseen, jonka sisällön laatimiseen asiakkaat itse osallistuvat.

Juhilan (2006, 87, 89) mukaan asiantuntijatieto on puolestaan modernin profession ominaisuus, jolloin työntekijöillä on etuoikeus tiettyyn asiantuntijatietoon, joka on usein tutkimusperustaista. Näin ollen tieto on suljettu maallikoilta. Juhila mainitsee modernin profession tunnuspiirteeksi vallan, joka liittyy organisaatioiden edustajana toimimiseen. Sovittelutoiminnassa katsomme tämän vallan olevan vähemmän läsnä, kuin puhtaassa viranomaistyöskentelyssä. Hyvinvointivaltiolliset järjestelmät tavoittelevat hyvinvoivaa ja tervettä kansalaisuutta. Esimerkiksi sosiaalityöntekijällä on asemansa puolesta tietyt hyvinvointivaltiolliset tehtävät ja tavoitteet sekä niiden toteuttamiseen tarvittavat resurssit. Tällöin asiakkaan roolina on asettuminen näiden tehtävien ja tavoitteiden mukaiseen paikkaan. Sovittelussa lähdetään liikkeelle asiakasnäkökulmasta, vaikka itse toiminnalla onkin hyvinvointivaltiollinen rooli: lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen ja sen vähentäminen.

Ideat tietämisen ja vallan yhteydestä ovat postmodernistisia. Tämän osalta on esitetty, että ne ryhmät, jotka kontrolloivat sitä, miten asiat tulee nähdä, samalla omaavat valtaa kontrolloida sitä, miten asiat ovat. Se taho, kenen tulkinta tulee hyväksytyksi, epäilemättä kontrolloi sitä, kuinka tiedon ideoita yhteiskunnassa annetaan ja säädetään. Professiot menettävät sellaisessa tapauksessa valtaansa, kun vaihtoehtoisia tietämisen tapoja hyväksytään. Samalla tulevat haastetuksi tavat, joilla professionaalista tietämistä on tuotettu. Nämä seikat ovat tärkeitä ja haastavia sosiaalityön kannalta, jossa kat-

sotaan tietyllä tavalla kahtaalle, pyritään suojaamaan professionaalisia rajoja ja samaan aikaan olemaan avoimia muille tietämisen näkökulmille. (Fook 2002, 37.) Katsomme sovittelutoiminnan kyseenalaistavan tätä professiovaltaa. Se haastaa toimintansa kautta sitä, kenellä on yhteiskunnassa lupa ja kompetenssia käsitellä lähisuhdeväkivallan dilemmaa.

Postmodernin ajattelutavan mukaan asiantuntijuus on horisontaalista, jolloin asiantuntijuuden rajat hämärtyvät. Tällöin asiakkaalla tai työntekijällä ei kummallakaan ole lähtökohtaisesti sellaista asiantuntijuutta, joka ylittää toisen osapuolen asiantuntijuuden. Horisontaalisuus tarkoittaa toisen kuulemista ja samalle tasolle asettumista. Se nähdään vastakohtana vertikaaliselle lähestymistavalle, jossa asiantuntijuus ja siihen liittyvä tieto on ammatillisen osapuolen omistuksessa. Työntekijöiden ja asiakkaiden kulttuureja ja tietoa ei ymmärretä erillisiksi, kaksijakoiset asetelmat purkautuvat ja sekoittuvat toisiinsa. Kysymys on kahdenlaisten tietojen neuvottelusta, jossa molemmat tuottavat perspektiivejä käsiteltäviin asioihin. Rajojen hämärtyminen pätee myös laajemmalti kansalaisyhteiskunnassa. Kumppanuuteen perustuvaa työtä tehdään esimerkiksi kolmannen sektorin toimijoiden kanssa, joiden asiantuntijuus otetaan sosiaalityön asiantuntijuuden rinnalle. Näin asetutaan vuoropuheluun erilaisten tietojen kanssa. (Juhila 2006, 137–140.) Sovittelu on yksi esimerkki yhteistyöstä virallisen ja epävirallisen kesken. Katsomme sovittelutoiminnan asettuvan horisontaaliseksi, kumppanuuteen perustuvaksi menetelmäksi, jossa vapaaehtoistyöntekijät kohtaavat asiakkaat väkivalta-asian käsittelemisen tiimoilta. Vapaaehtoisilla ei ole käytössään professioiden asemaa eikä sen mukanaan tuomaa asiantuntijavaltaa.

Lähisuhdeväkivallan sovittelussa ja sovittelussa yleensä korostuu asiakkaan vapaa tahdot, osallistuminen ja osallisuus oman asiansa ratkaisemisessa. Haastavaksi asian tekee se, että asian ratkaisussa on kysymys lähisuhdeväkivallasta ja nimenomaan vallasta sekä ajatuksesta, että se päättyisi. Tämä ei kuitenkaan aina tarkoita parisuhde päättymistä, sillä moni jatkaa yhteiseloaan. Lähisuhdeväkivalta on siis ilmiönä varsin monimutkainen. Anneli Pohjola (2009, 86–88) kirjoittaa, että palvelujärjestelmässä on edelleen vaikea hyväksyä asiakkaan näkökulmaa ja ajatella hänen olevan oikeassa silloin, jos hänen valintansa ei sovi yleisesti hyväksyttävään normaliteettiin. Toisaalta hän näkee myös hankaluutena oletuksen siitä, että vaikeassa tilanteessa olevalla asiakkaalla olisi

hallussaan ratkaisun avaimet. Ihmisellä on oikeus olla myös tarvitseva ja tukeutuva ja hänen todellinen valinnan vapautensa voi olla rajallinen, jopa olematon. Asiakkaan voidaan nähdä olevan oman asiansa asiantuntija myös silloin, kun hän ei kykene tilanetta yksin ratkaisemaan. Kokoneiden ammattilaistenkin voi olla vaikea löytää oikeita ratkaisuja. Usein pidetään riittävänä sitä, että tilanteessa päästään etenemään pienin askelin. Katsomme näiden pulmien olevan erittäin läsnä olevia lähisuhdeväkivallan käsittelemisen areenoilla, myös sovittelussa. Asiakkaat päätyvät usein ratkaisuihin, joita ammattilaiset tai vapaaehtoisetkaan eivät näe sopiviksi. Toimijuutta löytyy, mutta sen katsotaan tuottavan kyseenalaisia ratkaisuja. Yhtälailla toimijuuden puuttuminen, kyvyttömyyden tai avuttomuuden tunnistaminen on haastavaa, kuten myös sen suhteen tehtävät ratkaisut. Esimerkiksi sovittelussa ollaan kosketuksissa sen asian kanssa, mikä on uhrin kannalta riittävä toimijuuden taso, jotta hän voi osallistua väkivalta-asian käsittelyyn tasavertaisena osapuolena.

4.2 Lähisuhdeväkivallan sovitteluun kohdistuva kritiikki

James Ptacek (2010, 19–20) kuvaa feministien esittämää kritiikkiä restoratiivista oikeutta kohtaan. Huoli kohdistuu pääsääntöisesti kolmen eri teeman ympärille; naisten turvallisuuden kysymyksiin, tekijän asemassa olevan vastuullisuuden kysymyksiin sekä laajempiin poliittisiin kysymyksiin liittyen sukupuoleen ja rotuun. Skeptisesti suhtaudutaan siihen, että restoratiivinen oikeus nykyisessä muodossaan kykenisi vastaamaan niihin riskeihin, joita muodostuu naisen kohdatessa väkivaltaa. Feministien mukaan tämänhetkinen tuotettu tieto koskien restoratiivisen oikeuden soveltamista ja käytäntöjä on puutteellinen suhteessa siihen ymmärrykseen, mitä tulee naisiin kohdistuvan väkivallan dynamiikkaan sekä sukupuolisen eriarvoisuuden kontekstiin (Coward 2000). Ilman ymmärrystä riskeistä ja sukupuolten välisestä eriarvoisuudesta ne intervention muodot, jotka suosivat kasvokkaista kohtaamista väkivaltaa kokeneen naisen ja väkivallan tekijän välillä, voivat painostaa naisia kantamaan vastuun kumppaneidensa muuttamisesta. Näin ne tekevät samalla naisten turvallisuuden kysymyksistä sekundäärisen huolenaiheen.

Lisäksi skeptisyyttä liittyy siihen, voidaanko väkivallan tekijöitä pitää vastuullisina epämuodollisissa restoratiivisen oikeuden käytännöissä. Ajatellaan, että tämänkaltainen prosessi saattaa olla liian helppo reitti väkivallan tekijöille käsitellä asiaa. Epämuodolliset prosessit eivät välttämättä menestyksekkäästi tuomitse naisiin kohdistuvaa väkivaltaa laajemmalti yhteiskunnassa. Feministit ovat ottaneet kantaa myös poliittisiin kysymyksiin. Huolena on, että työntämällä naisiin kohdistuvan väkivallan tekoja pois päin rikosoikeudellisen järjestelmän piiristä restoratiivisten eli korjaavien käytäntöjen pariin, ei näitä rikoksia saada julkisuuteen ja yleisesti tuomittaviksi asioiksi. Samalla feministiset saavutukset tämän asian suhteen kulkevat takapakkia. (Mt., 20.)

Onko restoratiivinen oikeus todellisuudessa keskittynyt uhrilähtöiseen lähestymistapaan, kuten sen ideaalissa ajatellaan olevan? Restoratiivisen oikeuden pääperiaatteena toimii käsitys uudelleen integroivasta syyllisyydestä, joka tarkoittaa sellaista syyttämisen muotoa, joka tuomitsee rikoksen tekijän teon, mutta samalla toivottaa hänet tervetulleeksi takaisin osaksi yhteiskuntaa ja yhteisöään, mikäli hän osoittaa katuvaisuutta tekoaan kohtaan. Tämä siis nähdään vastakohtana rikoksen tekijän leimaamiselle sekä ei-integroivalle syyllistämislle, jotka puolestaan ajatellaan tuomitsevinä, yhteiskunnasta eristävinä käytäntöinä. Ptacekin mukaan tämä on aiheellista kritiikkiä vallitsevia virallisia rikosoikeudellisia käytäntöjä kohtaan. Tässä restoratiivisen oikeuden peruskäsityksessä keskitytään ainoastaan rikoksen tekijään, hänen syyllisyyteensä ja häpeän tunteisiin tavoitellen hänen uudelleen integroitumista osaksi yhteiskunnan järjestystä. Rikoksen uhrien kohdalla tulisi myös puhua uudelleen integroitumisesta. He nimenomaisesti ovat menettäneet pahimmassa tapauksessa sosiaalisia kontaktejaan, esimerkiksi omien häpeän tunteiden seurauksena. Tämänkaltainen tilanne on mahdollinen perheväkivallan uhrien kohdalla. (Ptacek 2010, 20–21; Braithwaite 2002, 74.)

Feministinen kritiikki kohdistuu myös siihen, että taustalla piilee ristiriitaisuus väkivallasta toipumisen prosessissa, jossa on kyse vihantunteiden ja anteeksiantamisen välisestä suhteesta. Restoratiivisen oikeuden tavoitteena on vähentää uhrin sekä pelon tunteita että vihantunteita rikoksen tekijää kohtaan. Tätä voidaan pitää ongelmallisena, koska uhriuden nähdään tuottavan vihantunteita ja samalla restoratiivisen prosessin yhtenä ratkaisuna pidetään anteeksiantamista. Väkivallan uhreiksi joutuneet naiset tasapainottelevat vihamielisyyteen liittyvien tunteiden kanssa usein pitkiäkin aikoja. Toisilta taas vihantunteet saattavat puuttua. Monille feministisistä näkökulmasta ajat-

televille nämä naisten kokemat vihantunteet nähdään osana prosessia, joka saa uhrissa liikkeelle oivalluksia häneen kohdistuneesta epäoikeudenmukaisesta kohtelusta ja herättelee myös toimintaa sitä vastaan. Vihantunteiden salliminen väkivallan kohteiksi joutuneille naisille voidaan nähdä vapauttavana asiana. Tästä syystä anteeksiantamisen kiirehtimistä ei pidetä toipumisen kannalta hyvänä asiana. Restoratiivisen oikeuden ideaali anteeksiantamisesta ja feministinen näkemys vihantunteiden sallimisesta ajavat asiaa vastakkaisiin suuntiin. Ikään kuin restoratiiviset toimijat näkisivät uhrin osassa olevien vihantunteet esteenä oikeuden toteutumiselle, anteeksiannolle ja muutokselle. Sitä vastoin feministiset väkivallanvastaiset aktivistit näkevät anteeksiantamisen esteenä oikeuden toteutumiselle. Ptacek pitää tämänkaltaista ajattelutapaa yksioikoisena. Erityisesti pelkoon liittyvät kysymykset ovat keskeisiä restoratiivisen oikeuden areenoilla. Olennaista on nähdä myös naisten pelon tunteisiin liittyvät merkitykset anteeksiantamiseen painostamisessa. (Ptacek 2010, 22–23.)

Suomen sovittelukäytännön soveltamista väkivaltatapauksiin on kritisoitu esimerkiksi ihmisoikeusjärjestöjen sekä naisjärjestöjen tahoilta. On katsottu, että rikosoikeudellinen ja moraalinen vaikuttaminen eivät toteudu täysimääräisesti, jos väkivaltaa käsitellään kahdenkeskisenä ongelmana eikä tekona, josta väkivallan tekijä on yksinomaan vastuussa. Suomessa väkivallan tekoa käsitellään tekijän ja uhrin välisenä konfliktina, jolloin tekijän vastuuttaminen rikoksesta hämärtyy. Lisäksi perhe- ja lähisuhdeväkivaltatilanteissa uhri on helposti tekijään nähden alisteisessa asemassa. Kritiikin mukaan sovittelu voi johtaa uhrin uudelleen traumatisoitumiseen. Haastavaa on myös varmistua siitä, että uhri osallistuu sovitteluun vapaaehtoisesti. Sekä kansainvälisen että kansallisen kritiikin valossa on esitetty, että olisi perusteltua harkita toimenpiteitä, joilla rajoitetaan parisuhdeväkivaltatapausten ohjaamista sovitteluun. (Riski 2009, 39–41, ks. myös NYTKIS Ry; Amnesty International.)

Johanna Niemi-Kiesiläinen (2005, 277–278) kritisoi lähisuhdeväkivallan sovittelua ja toteaa, että jo olemassa olevien ammatillisten palveluiden pitäisi paremmin pystyä tavoittamaan esimerkiksi eroavat parit niin, ettei sovittelua tarvita eroprosessissa auttamiseen ja siihen liittyvien tunteiden käsittelemiseen. Jos näin ei ole, asiaa pitäisi tutkia ja näiden palveluiden kehittämistarpeet arvioida. Hän näkee tärkeämpänä ammatillisten palveluiden kehittämisen kuin maallikkosovittelijoiden kouluttamisen. Niemi-Kiesiläinen kysyy artikkelissaan myös, eikö lainkäyttöviranomaisen tekemä hoitoon

motivointi voisi olla tehokkaampaa kuin maallikkosovittelijan. Lopuksi hän vielä kyseenalaistaa käytännön, jossa sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset kouluttautuvat vapaa-ajallaan ja sovittelevat ilmaiseksi, eikä sitä naisvaltaisella matalapalkka-alalla pidetä edes kummallisena. Kritiikki antaa kyllä ajattelemisen aihetta. Sovittelulaki velvoittaa tarjoamaan sovittelupalveluja koko maassa. Toiminnan ei kuitenkaan saisi ajatella korvaavan muita palveluja tai toimivan niiden kustannuksella. Toisaalta voidaan pohtia julkisten palvelujen resurssien riittävyttä. Ajankohtainen yhteiskunnallinen kysymys on, missä määrin ja missä asioissa kolmannen sektorin ja vapaaehtoistyön tarjoaman avun voidaan ajatella paikkaavan virallisen auttamisjärjestelmän puutteita.

4.3 Kuinka lähisuhdeväkivallan sovittelua tulisi katsoa?

Restoratiiviseen oikeuteen ja lähisuhdeväkivallan sovitteluun kohdistuvasta kritisoinnista löytyy yhtäläisyyksiä suhteessa modernin ja postmodernin ajan käsityksiin asiantuntijuudesta. Lähisuhdeväkivallan sovittelun osalta on esitetty epäilyksiä maallikko-toimijoiden eli sovittelijoiden pätevydestä tai sopivuudesta käsitellä väkivallan teemaa asiakkaiden kanssa. Näin ollen voisi olettaa, että asiantuntijuus ja asian käsittelemisen oikeutus katsotaan kuuluvan asiantuntijoille eli joillekin yhteiskunnassa yhteisesti sovituille ja nimetyille professionille, mikä viittaa modernistiseen ajattelutapaan.

Näkemisen tapa lähisuhdeväkivallan sovittamisesta muodostuu radikaalifeminismin kautta erilaiseksi, kun verrataan lähisuhdeväkivallan uhrin asiakkuutta postmodernin sosiaalityön asiakkuuskäsitykseen sekä restoratiiviseen oikeuteen. Radikaalifeministinen väkivaltatutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat nojautuneet vahvasti siihen, että valtaa tarkastellaan kaksijakoisena alistaja-alistettu -suhteena. Sukupuolikäsitys rakentuu sille, että naiset ja miehet ovat yhteiskunnallisia ryhmiä, joiden välillä vallitsee valtaero. (Keskinen 2005, 21–28.) Tässä suhteessa lähisuhdeväkivallan sovittelun näkökulma uhrin osassa olevasta asiakkaasta saatetaan siis nähdä hyvin erilaisin silmin. Restoratiivinen oikeus korostaa uhrin toimijuutta vieden näkemystä pois uhriasetelmasta ja näin ollen edustaa erityyppistä lähestymistä kuin radikaalifeministinen ajattelutapa.

Restoratiivisen oikeuden ideat ja sosiaalityön asiakkuuskäsitys kohtaavat toisensa monessa mielessä. Molemmissa korostuvat toimijuuden tärkeys sekä kohtaamisen, vuorovaikutuksen ja vuoropuhelun merkityksellisyys. Osallisuuden periaate on yksi avaintekijä asiakkuuteen suhtautumisessa, lisäksi aktiivisuus nähdään positiivisena asiana. Ylipäänsä empowermentin eli toimintavoiman kasvattamisen kaltaisia vaikuttimia pyritään löytämään. Sovittelutoiminnassa näyttäytyy horisontaalinen ajattelumalli. Palvelun ajatellaan olevan matalan kynnyksen toimintaa, jossa vallitsee kumppanuuden periaate. Lisäksi sovittelussa nähdään tärkeänä uhrin ohjaaminen muun avun piiriin, jotta väkivallan teon käsittelylle tulisi jatkumoa.

Radikaalifeminismin näkökulmasta puolestaan voidaan havaita lähisuhdeväkivallan asiakkuudessa erilaisia riskitekijöitä, kuten alistamisen kysymykset sekä sukupuolten välillä vallitsevat valtaan liittyvät eroavaisuudet. Naisen ajatellaan olevan miestä heikommissa asemassa yhteiskunnassa ja väkivallan teot nähdään kontrollin keinona ylläpitää tätä miesten valta-asemaa. Sovittelun pehmeät keinot väkivallan käsittelyssä voidaan nähdä uhkana sekä naisen asemalle suhteessa mieheen että hänen omaan yhteiskunnalliseen asemaansa. Sovittelun ajatellaan edesauttavan väkivallan hiljaista sosiaalista hyväksyntää, jolloin rikos tulee mitätöidyksi ja uhrin oikeusturva kärsii. Lisäksi epämuodollisten prosessien ei katsota tuomitsevan rikosta riittävästi, jotta naisiin kohdistuva väkivalta saisi yleisen tuomion myös yhteiskunnan taholta. Toisaalta feministisen väkivaltatutkimuksen on katsottu kuvaavan naisia passiivisina uhreina, minkä ei ajatella vastaavan todellisuutta.

Johnsonin (2008, 2–3) mukaan kahtiajakautuneen keskustelun ja kiistelyn sijaan tulisi tunnustaa, että parisuhdeväkivaltaa on useampaa kuin yhtä lajia, eivätkä ne sulje toisistaan pois. Tärkeää on erottaa, onko parisuhdeväkivallassa kyse parisuhdeterrorista vai tilannesidonnaisesta väkivallasta vai jostain muusta. Ellei tätä erilaisuutta havaita, syntyy väärinkäsityksiä ja erimielisyyksiä. Esimerkkinä Johnson mainitsee juuri feministisen käsityksen sukupuolittuneesta väkivallasta, joka ei lainkaan vastaa monien tutkijoiden käsitystä perheväkivallasta silloin, kun heidän tutkimuksensa koskee tilannesidonnaista parisuhdeväkivaltaa. Erilaiset parisuhdeväkivallan muodot kehittyvät eri tavoin suhteen aikana. Niillä on myös erilaisia syitä ja seurauksia, mistä syystä tarvitaan erilaisia interventioita. Ilmiöiden erottamisen vaikeuden voi ajatella olevan syynä myös sille, miksi lähisuhdeväkivallan sovittelu on saanut osakseen niin paljon kritiikkiä. Jos käsitys

parisuhdeväkivallasta on muodostettu parisuhdeterrorista tehtyjen tutkimusten mukaan, on helppo ajatella, ettei sovittelu sovellu asian käsittelyyn. Etenkin sovitteluun kohdistuva feministinen kritiikki pohjautuu ajatteluun, jossa väkivallan nähdään olevan sukupuolistunutta. Toisaalta, jos yleistäen ajattelee parisuhdeväkivallan olevan molemminpuolista ja tilanteisiin sidottua, voi pitkään jatkuneeseen väkivaltaan liittyvä traumatisoituminen ja väkivallan uusiutumisen vaara jäädä tunnistamatta.

5 Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Fenomenologia kokemuksen tutkimisessa

Tutkimuksen ohjaavana suuntauksena pidämme fenomenologiaa, sillä katsomme tutkimuksemme olevan kokemuksen empiiristä tutkimista. Kokemus käsitetään laajasti ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan todellisuuteensa, eli kokemus syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. Ajatellaan, ettei ihmistä voi ymmärtää irrallaan hänen omasta elämäntodellisuudestaan, suhteestaan esimerkiksi toisiin ihmisiin, kulttuuriin ja luontoon. (Laine 2010, 29.) Juha Perttula (2012, 330–331) kuvailee fenomenologian olevan lähinnä metodologista asennoitumista. Tutkimus ei ole fenomenologista ilman pyrkimystä deskriptioon eli kuvaamiseen, mutta se sisältää aina myös tulkintaa. Deskriptio, eli kuvailemiseen pyrkiminen näyttää koetusta ilmiöstä sen, mistä tutkija fenomenologisen metodin kautta voi olla varma. Tulkinta puolestaan sisältää sitä ymmärtämistä, mikä sijaitsee tuon varmuuden ulkopuolella. Tutkimus on sitä fenomenologisempaa, mitä enemmän se pysyttelee deskriptiossa. Fenomenologian kautta pyritään koettujen ilmiöiden olennaiseen tunnistamiseen. Näitä ilmiöitä tutkitaan empiirisesti ihmisten kokemuksina, jotka ovat subjektiivisia, eli tutkimussuuntaus osoittaa kiinnostusta koettuun todellisuuteen.

Tässä tapauksessa olemme nostaneet esiin ja kuvanneet lähisuhdeväkivaltaan, siihen liittyvään sovitteluprosessiin sekä väkivaltatyön käsittelyyn liittyviä subjektiivisia kokemuksia. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus tavoittelee koetun ilmiön rakenteellista kuvaamista, eli se kuvaa tuloksena sen, mitä koetulle ja tutkitulle ilmiölle on keskeisintä ollakseen se kyseinen ilmiö. Kuvaus ja tulkinta ovat toimintatapoja, joiden kautta uudelleen kokemisen ja sen kuvaamisen välinen suhde kehittyy. Fenomenologiassa tutkimuksellinen ymmärtäminen koskee tutkittavan ilmiön kuvausta tavalla, jolla se tutkijalle ilmenee. Kuvaus on tutkimukseen osallistuvan ihmisen ilmaiseman kokemuksen mahdollisimman tarkkaa ymmärtämistä, niissä rajoissa kuin merkitykset tutkijalle ilmenevät selkeyden asettamissa rajoissa. (Perttula 2005, 148.)

Fenomenologista tutkimusta ohjaa sitoutuminen fenomenologiaan tieteenfilosofiana ja tässä vallitsee samalla myös ristiriita. Lähtökohtana on yksilöllisen puhtaan koke-

muksen tunnistaminen ja samalla suuntaus lähtee universaalisuudesta. Ajatuksena on, että tiedon tavoitteena on inhimillisen merkityksenannon monimuotoisuuden tai kokemusten yleisen rakenteen kuvaileminen. Fenomenologista tutkimusta sanotaan myös naiiviksi, koska se pyrkii tavoittamaan aidon kokemuksen elettyinä. Sen tavoitteena onkin päästä käsiksi kokemukseen itseensä. (Ronkainen ym. 2011, 89.)

Tutkimusmetodi ei tarjoa suoraa väylää toisen tajuntaan, koska tutkijan ymmärrys on myös kokemusta, hänen omaansa. Ymmärtäminen toteutuu tavassa, jolla tutkimuskohde tutkijalle avautuu ja ilmenee. Tutkimuskohde eli aihe, jota ollaan tutkimassa, on tutkijan luoma kuvaus siitä. Kokemusta voi kuvata monin tavoin, näin ollen tutkijan ymmärrys aiheesta saa myös monia muotoja. Kokemuksen tutkimisen ehtona on, että tutkija ymmärtää itsensä myös kokevaksi olennoksi, samalla tavoin kuin tutkimukseen osallistuvat ihmiset. Eli tutkimustyö on perusluonteeltaan subjektiivista ja tutkijan tulkintaa. Fenomenologinen tutkimus koskeekin tutkijan toimintaa tutkimuksen aikana. Kiinnostus kohdistuu toisten elävään kokemiseen ja samalla siihen, kuinka elämäntilanne näyttäytyy ihmisille heidän arjessaan luonnollisen asenteen mukaisena. Metodiin siis sisältyy luonnollisen asenteen keskeyttäminen, joka on tutkijan keino ymmärtää sitä, mikä on toisten kokemuksissa olennaista. (Perttula 2005, 143–144.)

Fenomenologiassa kiinnostutaan kokemusten tutkimisesta, kun ensin havahdutaan, että itse eletään kokemusten merkityksellistämässä maailmassa. Merkitykset ovatkin fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde. Ajatellaan, että ihminen on perustaltaan yhteisöllinen, eli merkitykset eivät ole meissä synnynnäisesti, vaan lähtöisin yhteistöistä, joissa kasvamme ja elämme. Tutkija päätyy usein tutkimaan kokemuksia, jotka ovat aiheeltaan hänelle omakohtaisesti tuttuja. Tuttuus ei ole välttämätöntä, mutta ihmisen tarkkaavaisuus kiinnittyy usein niihin seikkoihin, joista hän haluaa ymmärtää lisää. (Perttula 2005, 155–156; Laine 2010, 29–30.) Sovittelutoiminnassa mukana oleminen on herättänyt meissä molemmissa näitä kysymyksiä, joiden kautta olemme aiheesta kiinnostuneet. Samalla työssä ja käytännönopetusjaksolla eteen tulleet lähisuuhdeväkivallan teemat ovat saaneet aikaan pohdintoja ja kysymyksiä meissä molemmissa tahoillamme, Ninalla lastensuojelussa ja Helillä perheneuvolassa.

Fenomenologiseen tutkimukseen kuuluu tutkijan oman ihmiskäsityksen pohtiminen jos senkin vuoksi, että tutkimus olisi johdonmukainen. Koska omassa tutkimuksessamme

meitä tutkijoita on kaksi, olemme käyneet asiaan liittyvää vuoropuhelua siitä, mitä ymmärrämme näillä tutkimukseen liittyvillä teemoilla ja mitä ne merkitsevät meille. Tutkimuksen yhteydessä esiymmärryksellä tarkoitetaan tutkijalle luontaisia tapoja ymmärtää etukäteen tutkimuskohde jonkinlaisena. Usein tutkittava merkitysmaailma on jollain tasolla tuttu jo siksi, että elämme samassa kulttuurissa. (Laine 2010, 32–33). Merja Lehtomaan (2005, 164) mukaan kaikki tutkimuksen vaiheet, tapa hankkia aineistoa, analysoida sitä sekä lopulta ymmärtää tutkittavaa ilmiötä kokonaisuutena, ovat lopputulosta siitä, millaisena tutkija näkee tai käsittää ihmisen. Fenomenologisessa tutkimuksessa kriittisyydellä tarkoitetaan ennen kaikkea itsekritiikkiä, eli omien tulkin-tojen kyseenalaistamista (Laine 2010, 34). Olemme yhdessä pohtineet, kuinka fenomenologista tutkimusta tehdessämme kykenisimme tunnistamaan ja välttämään luontaisia ja henkilökohtaisia tapojamme ajatella asioita etukäteen ymmärryksen mukaisesti, jotta saisimme korvattua sen tieteellisellä fenomenologisella asennoitumisella.

Fenomenologisessa tutkimuksessa objektiivisuus tarkoittaa sitä, että se ymmärretään kohteenmukaisuudeksi. Tällöin sille asettuu kaksi ehtoa. Objektiivisuus toteutuu, kun tutkimus toteutuu tutkijan maailmankäsitystä, ihmiskäsitystä ja kokemusta koskevan tieteenteoreettisen ajattelutyön ohella johdonmukaisesti. Tällöin tieteenteoreettinen osio sekä empiirisen osion toteuttaminen muodostavat yhdessä ehjän kokonaisuuden. Objektiivisuutta on myös se, että empiirinen tutkimus toteutuu vaiheissaan siten, että tutkimuksellinen ymmärrys perustuu tutkimukseen osallistuvien ihmisten elävään kokemukseen ja heidän kokemuskuvauksiinsa. Fenomenologinen metodi luo subjektiivisen suhteen kuvattuun kokemukseen, jotta sen objektiivinen ymmärtäminen voi toteutua. Tutkimuksellinen ymmärtäminen tapahtuu tutkijan toimesta ja on siinä suhteessa aina subjektiivista. Kokemuksen tutkimisen metodit ovat tutkijan asennoitumista. Tutkimustapojen näkemykset suhteessa metodiin ja sen objektiivisuuteen sekä subjektiivisuuteen liittyvät käsitykseen esitetyn tiedon yleisestä ja yksityisestä painotuksesta ja luonteesta. Eli mitä enemmän tutkimustapa painottaa metodin olennaisuutta ja painottaa tutkimuksen objektiivisuutta, sitä enemmän tutkimus tavoittelee yleisen ymmärtämistä. Metodin vähäisempi merkitys korostaa subjektiivisuuden ymmärtämistä sekä yksittäistä koskevaa luonnehdintaa. (Perttula 2005, 156–157.)

Tämä tutkimus ei pyri objektiiviseen yleistävään kuvaukseen naisten kokemasta lähisuuhdeväkivallasta tai naisten yleisistä kokemuksista sovittelussa ja väkivaltapalveluis-

sa. Fenomenologisen tutkimuksen hengessä olemme kiinnostuneita kuvaamaan tutkimuksemme osallistuneiden naisten kokemuksia. Emme oleta, että kaikki valtakunnassamme lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessin läpikäyneet naiset omaisivat samanlaisen kokemusmaailman kuin nämä seitsemän henkilöä, jotka ovat mukana tutkimuksemme. Haluamme pikemminkin korostaa sitä, kuinka monivivahteisia nämä yksittäiset henkilökohtaiset kokemukset ovat naisten kokemusmaailmoissa.

5.2 Aineiston hankinta ja analyysi

Fenomenologiassa korostetaan empiirisyyttä, joka tässä tarkoittaa toisten kokemusten tutkimista. Kokemukset ovat tutkimukseen osallistuvilla ihmisillä heidän sisäistä suhdetodellisuuttaan. Kokemukset ovat ihmisille samalla tavalla tosia ja todellisia, vaikka tutkija ei olisikaan niistä kiinnostunut. Ne ovat jokaiselle omakohtaisesti olemassa. Tutkija ei siis luo kohdettaan eikä se ole olemassaolon edellytys. Samalla kuitenkin tutkimuksellinen ymmärrys kohteesta voi muodostua ainoastaan tutkijan ajatusmaailmassa. Kokemuksen tutkimisen tieteellisenä lähtökohtana voidaan pitää objektiivisuutta kohteenmukaisuudeksi ymmärrettynä, eli kuinka hyvin tutkittavana oleva asia tavoitetaan sellaisena kuin se tutkimuskysymysten kannalta on olemassa. Fenomenologisen tutkimuksen tavoite on ymmärtää ihmisen välitöntä, aiheeseen uppoutuvaa kokemusta. Tutkimusaineistoa hankitaan tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien vuorovaikutuksessa, vaikkapa haastatellen, kuten omassa tutkimuksessamme olemme toimineet. (Perttula 2005, 133–135.) Timo Laine (2010, 37) pitää haastattelua laaja-alaisimpana keinona lähestyä toisen ihmisen kokemuksellista maailmansuhdetta.

Tutkimustilanteessa tutkijan läsnäolo muistuttaa ihmisestä, joka on läsnä toisen kokemuksista kiinnostuneena. Parhaimmillaan fenomenologinen haastattelu toteutuu toisen eläviä kokemuksia ilmaisevana yksinpuheluna. Tätä puhelemista ohjaa tutkijan kannalta kaksi asiaa. Ensinnäkin tietoisuus aiheista, joihin liittyviä kokemuksia ollaan tutkimassa ja toiseksi aiheiden ilmaiseminen siten, että ne kunnioittavat toisen elämää. Tutkijan tehtävänä on johdatella toista hänen elävien kokemustensa suuntaan. Tutkijan ei pidä tulkita kuvattuja kokemuksia eikä myöskään painostaa toista etenevämmän pitemmälle, kuin hänen kokemuksensa antavat myöten tai hän on halukas niitä

kuvamaan. Tutkimustilanteessa luonnollinen asenne on tutkimukseen osallistuvien kannalta tavoiteltavaa. Tutkijan ei tule odottaa, että haastateltavat rakentavat kokemuksiaan tutkimustilannetta varten. Haastateltavien tuottaman tutkimusaineiston laatu ei tarkoita kokemusten monipuolisuutta ja niiden jäsentyneisyyttä vaan sitä, miten elämyksellisesti ja totuudenmukaisesti tutkimukseen osallistuneet ilmaisevat niitä kokemuksiaan, jotka merkityksellistävät tutkimusaihetta. (Perttula 2005, 137–142.)

Kokemus on tajunnallinen tapa merkityksellistää niitä kokemuksia, joihin ihminen on suhteessa. Tästä todellisuudesta voidaan käyttää käsitettä elämäntilanne. Kokemus on sitä, mitä elämäntilanne ihmiselle tarkoittaa. Ihmisten todellisuudessa on myös sellaista, joihin kaikki ihmiset eivät ole kosketuksissa. Sellaiset asiat eivät kuulu heidän elämäntilanteeseensa, eikä niihin liittyviä aiheita, eli kokemuksia voida tutkia. (Perttula 2005, 149.) Tässä tutkimuksessa merkityksellistämme kokemuksen sellaisten aiheiden ympärille, joista ennalta tiedämme tutkimukseen osallistuneilla oleva kokemus, eli koettu lähisuhdeväkivalta ja sen sovittelu. Nämä kokemukset ovat siis osana heidän todellisuuttaan.

Perttulan (2005, 153–154) mukaan tutkijan on ajateltava, mikä tutkittavassa aiheessa on keskeistä. Muilta osin tutkimukseen osallistuneiden elämäntilanteet voivat poiketa toisistaan. Olemme rajanneet välttämättömiksi seikoiksi ne, että tutkimukseen osallistuvat ihmiset ovat naisia, jotka ovat olleet heteroparisuhteessa lähisuhdeväkivallan kohteena. Lisäksi he ovat käyneet läpi sovittelun ja olleet tässä prosessissa asianomistajan roolissa. Heidän tulee olla myös Lapissa asuvia ja syntyperältään suomalaisia. Tutkimukseen osallistuvia valitessa on hyvä ajatella, ollaanko tutkimassa juuri heidän kokemuksiaan vai heidän kauttaan yleisempää kokemisen tapaa. Kokemuksen tutkimus ei tuota yleispätevää ymmärrystä kohteesta, vaan ymmärrys liittyy vahvasti yksittäisiin tutkimukseen osallistuvien kokemuksiin. Samasta kokemuksellisesta ilmiöstä voidaan kuvata yksilökohtaista ymmärrystä. Samalla voidaan kuvata myös tutkimuksessa yhdessä esiin tullutta yleistä ymmärrystä. Kokemusta koskevan yleisen ymmärryksen tavoittelemisen tarkoittaa tässä yhteydessä tutkittavan kokemuksen olennaisen, kaikilla tutkimukseen osallistuneilla esiin nousevien merkitysten kuvaamista mielekkäällä yleisyyden tasolla. Kuitenkaan asioita ei voi yleistää siten, että tutkija väittää niiden koskevan muitakin samanlaisessa elämäntilanteessa eläviä ihmisiä. Näin ollen omakin tutkimuksemme keskittyy kuvaamaan tiettyjen lähisuhdeväkivaltaa kokenei-

den naisten kokemuksia väkivallasta sekä sovittelusta ja siihen kytkeytyvistä palveluista. Emme siis oleta, että nämä kuvatut kokemukset olisivat yleistettävissä laajempiin ihmisryhmiin.

Fenomenologisessa tutkimuksessa valitaan haastateltaviksi ihmisiä, joilla on eläviä ja omakohtaisia kokemuksia ilmiöstä, joka tutkijaa kiinnostaa (Lehtomaa 2005, 167). Näin olemme itsekin toimineet. Tutkimukseemme osallistuneilla naisilla on jokaisella omakohtainen kokemus miehen toteuttamasta lähisuhdeväkivallasta sekä sen sovitteluun liittyvistä asioista. Päätös haastateltavien määrästä on fenomenologisessa tutkimuksessa haastava ja siksi se syntyykin usein intressien ja voimavarojen kompromissista (Lehtomaa 2005, 168–169). Asetimme tutkimukseemme tavoitteeksi haastatella 5–10 naista, ajatuksena oli tavoittaa mahdollisimman monipuolisia kokemuksia aiheesta. Samaan aikaan pidimme tärkeänä, että haastatteluissa päästäisiin riittävän syvästi ja kattavasti läpikäymään lähisuhdeväkivaltaan sekä sovitteluun ja väkivaltatyön käsittelyyn liittyviä kokemuksia. Samalla oli tärkeää pitää kertynyttä aineistoa hallittavana suhteessa opinnäytteen laajuuteen.

Haastateltavien rekrytoimiseksi päädyimme sovittelutoimiston henkilökunnan kanssa siihen, että sovitteluistunnon yhteydessä sovittelijat antoivat asiakkaana olevana asianomistajalle laatimamme kirjeen, jossa kerroimme tutkimuksesta ja pyysimme heitä osallistumaan haastatteluihin. Kun kirje annettiin kaikille lähisuhdeväkivallan sovittelun asiakkaana oleville väkivallan uhreille tietyn ajanjakson aikana, ei valikointia aineiston suhteen päässyt syntymään. Kirje sisälsi tiedon siitä, että sovittelutoimistosta ollaan puhelimitse yhteydessä noin viikon kuluttua sovittelusta ja tiedustellaan halukkuutta suostua haastateltavaksi. Näin asiakkaille jäi hieman aikaa sovittelun jälkeen pohtia suostumustaan, mitä pidimme heidän kannaltaan tärkeänä. Ajattelimme myös, että henkilökohtainen yhteydenotto tietyn ajan kuluttua olisi lisännyt motivaatiota suostua haastatteluun. Lisäksi luottamuksellisuuden, eettisyyden ja turvallisuuden kannalta oli tärkeää, että sovittelun ohjaajat, jotka olivat jo prosessoineet asiaa asiakkaan kanssa, olisivat ensimmäisessä kontaktissa häneen myös tässä asiassa. Samalla he pyysivät asiakkailta luvan yhteystietojen antamiseen meille. Saatuaan suullisen suostumuksen osallistumisesta sovittelutoimiston työntekijät antoivat meille naisten yhteystiedot, minkä jälkeen olimme itse yhteydessä heihin, sovimme käytännön asioista sekä laa-

dimme kirjallisen sopimuksen tutkimukseen osallistumisesta.

Saimme lopulta toteutettua seitsemän haastattelua, joten pääsimme asettamaamme tavoitteeseen. Oletamme, että sensitiivinen aihepiiri asetti haasteita saada ihmisiä osallistumaan tutkimukseen. Meillä ei ole tarkkaa tietoa, kuinka monelle asianomistajalle kirjettä jaettiin. Sovittelutoimistojen henkilökunnalta saimme palautetta siitä, ettei ajankohta pyynnölle osallistua tutkimukseen ollut kovin otollinen. Asiakkaat olivat sovitteluistunnon jälkeen usein väsyneitä puhumaan aiheesta ja he halusivat mieluummin jättää koko prosessin taaksensa. Monet eivät siinä tilanteessa halunneet ottaa edes kirjettämme vastaan. Tämän vuoksi päädyimme myös ratkaisuun, jossa sovittelun asiakkailta kysyttiin myös takautuvasti halukkuutta osallistua tutkimukseen. Rajasimme ajankohdaksi vuoden 2013 sovittelut. Lopulta kuitenkin kaikki tutkimukseemme osallistuneet olivat suostuneet mukaan melko pian sovitteluistunnon jälkeen. Haastateltavien suurempi määrä olisi voinut lisätä ymmärrystämme aihepiiriin liittyen, mutta toisaalta yllätyimme siitä, kuinka syvällisesti ja paneutuvasti haastattelemamme naiset suhtautuivat tutkimukseemme.

Toivoimme saavamme mukaan sekä kaupunkien liepeillä että syrjäseudulla asuvia asiakkaita lähinnä siitä syystä, että katsomme sillä olevan merkitystä muiden palveluiden saatavuuden suhteen. Tutkimuksessamme ei kuitenkaan ole mukana syrjäseudulla, esimerkiksi pohjoisimmassa Lapissa asuvia naisia, vaan tutkimukseemme naiset asuvat joko kaupungissa, kuntakeskuksessa tai kuntakeskuksen läheisyydessä. Naiset olivat haastattelun ajankohtana iältään 20–52 –vuotiaita. Naisten parisuhteet ovat erilaisia, joukossa oli sekä pitkään avio- tai avoliitossa olleita, lyhyemmän aikaa avoliitossa olleet, sekä seurustelevia pareja. Osalla oli lapsia ja osalla ei, joidenkin lapset olivat aikuisia ja muuttaneet pois kotoa.

Hankimme aineiston vuoden 2013 aikana, teimme ensimmäisen haastattelun alkukesästä ja viimeisen joulukuussa. Toivoimme alun perin voivamme tehdä haastattelut kasvotusten, mutta päädyimme myös puhelinhaastatteluihin joko välimatkojen ja aikataulujen vuoksi tai haastateltavan toiveesta. Lopulta teimme kolme haastattelua kasvotusten ja neljä haastattelua puhelimitse. Ajattelemmekin myös puhelinhaastattelujen onnistuneen varsin hyvin, vaikka keskustelussa oli mukana kolme ihmistä. Käytimme

haastattelutilanteissa puhelimen kaiutinta. Olimme siis molemmat läsnä kaikissa haastatteluissa.

Perttulan (2005, 154–155) mukaan tavoitteesta riippuen tutkimukset edellyttävät tutkijan ja tutkimukseen osallistuvan keskinäistä vuoropuhelua tai tutkijan antamaa suuntaa kokemuksen kuvauksille. Voi olla, että kokemukset muodostuvat tutkijan ohjaamina, vuoropuhelussa käsiteltyinä tai tutkimukseen osallistuvien yksinpuheluna. Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijan paikan tulisi olla sosiaalisesti mahdollisimman neutraali. Tavoitteena on, että tutkimukseen osallistuva kuvaisi kokemuksiaan sellaisina, kuin ne elävinä kokemuksina hänelle ilmenevät. Tutkijan tulisikin välttää esittämistä omia kokemuksiaan ja samalla myös tulkintoja toisen kokemuksista.

Haastattelutilanteet ovat osittain perustuneet vuoropuheluille, haastateltavien ohjaamiselle meitä kiinnostavien aihepiirien, osittain ennalta määriteltyjen teemojen äärelle. Olimme laatineet haastatteluja varten kaksitasoisen haastattelurungon, jossa ylemmällä tasolla olivat laajemmat aihealueet ja alemmalla tasolla täsmällisempiä kysymyksiä. Koska emme ole kokeneita tutkijoita, ajattelemme rungon olleen enemmän taustatukena meille itsellemme, että muistaisimme haastattelutilanteissa aiheeseen liittyvät teemat. Haastatteluissa emme kuitenkaan antaneet rungon ohjata keskustelua, vaan annoimme haastateltaville fenomenologisen tutkimuksen hengessä tilaa vapaasti kuvata kokemuksiaan. Joidenkin haastateltavien kohdalla ohjaamista tapahtui hyvin vähän ja kokemusten kuvaaminen tapahtui enimmäkseen yksinpuhelun kautta. Näissä katsomme kokemusten kuvaamisen olevan aidoimmillaan. Kahdessa haastattelussa meillä tutkijoina oli aktiivisempi rooli ja johdattelimme keskustelua esittämällä kysymyksiä. Haastattelujen edetessä osa teemoista nousi keskeisemmäksi, kuin olimme alun perin ajatelleet ja toiset teemat puolestaan menettivät merkitystään. Tulkintojen osalta jäimme pohtimaan sitä, missä määrin tulkinnaksi katsotaan sellainen asetelma, jossa tutkijat kysyvät haastateltavalta, ovatko ymmärtäneet kuulemaansa oikein, eli tehneet tulkinnan jota tarkistetaan tilanteessa.

Varasimme haastatteluihin aikaa. Pisin haastattelu oli kestoaltaan lähes kaksituntinen ja lyhyin puolestaan kesti tunnin. Ihanteellisimmaksi ajaksi katsoimme puolitoistatuntiset haastattelut, joissa sekä me että haastateltava jaksoimme käydä aihepiirejä keskityneesti läpi. Kaksituntinen haastattelu tuntui liian pitkältä ja havaitsimme oman läs-

näolomme alkavan lopussa herpaantua. Haastateltavalla kuitenkin oli tarvetta puhua asiasta, joten jatkoimme loppuun saakka hänen ehdoillaan. Koimme kaikki haastattelut siinä suhteessa kattaviksi, ettemme katsoneet tarvetta pyytää uusintahaastatteluita. Haastattelujen jälkeen litteroimme aineiston ja analysoitavaa tekstiä syntyi lopulta 146 sivua. Luettavuuden edistämiseksi ja tunnistettavuuden välttämiseksi muokkasimme aineiston kieltä jossain määrin, esimerkiksi muuttamalla joitain murre sanoja kirjakielenkielen ja poistamalla ylimääräisiä puhekielessä usein käytettäviä täytesanoja. Lisäksi poistimme sitaateista identifiointimerkinnot haastateltavien anonymiteetin turvaamiseksi.

Analyttinen lähestymistapamme aineistoon on kulkenut tematisoinnin kautta. Olemme pyrkineet nostamaan aineistosta esiin tutkimusongelmaamme valaisevia teemoja, tähän tehtävään liittyen esimerkiksi kokemuksia sovittelusta ja sovittelijoista. Tällä tavoin oli mahdollista vertailla tiettyjen teemojen ilmenemistä aineistossa. Tekstimassasta onkin aluksi pyrittävä löytämään ja sen jälkeen eroteltava tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet. Haastatteluaineisto on litteroinnin jälkeen järjestetty uudestaan teemoittain siten, että jokaisen teeman alla on ollut kaikkien haastateltavien vastauksia kuhunkin teemaan liittyen. Tämän jälkeen aineistoa on voinut analysoida näiden teemojen mukaisesti. Olemme ottaneet tarkastelun kohteeksi aineistosta teeman kerrallaan ja sen sisältä antoisalta vaikuttaneet vastaukset ja tarkastelleet niiden sisältöä. Tällä tavalla konstruoitua kuvaa on ollut mahdollista muokata seuraavan haastattelun avulla, kunnes koko aineisto on käyty lävitse. Kvalitatiivisen aineiston analysoinnissa käytetään usein sitaattikokoelmaa. Näemme itsekin haastateltavien omat kommentit ja sanavalinnat hyvin kuvaavina ja antoisina, joten olemme käyttäneet niitä runsaasti. Yksinään ne eivät kuitenkaan osoita syvällistä analyysyä ja johtopäätöksiä, vaan teemoittelu on edellyttänyt teorian ja empirian vuorovaikutusta, joka näkyy tutkimustekstissä toisiinsa lomittuneina. (Eskola & Suoranta 1998, 176; Eskola & Vastamäki 2007, 42–43.)

5.3 Tutkimuksen eettisyys ja sensitiivisyys

Eettinen pohdinta alkaa jo tutkimusaiheen vallinnasta. Tutkimuskohteen tai ongelman valinnassa tulisikin kysyä, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tähän tutkimukseen ryhdytään? Tässä yhteydessä pulmalliseksi voidaan kokea esimerkiksi se, että tulisiko valita tai välttää muodinmukaisia aiheita, valitako aihe, joka on helposti toteutettavissa, mutta ei ole merkitykseltään erityisen tärkeä? Miten ylipäänsä tulisi huomioida aiheen yhteiskunnallinen merkittävyys? (Hirsjärvi ym. 2010, 24–25.)

Tutkimusaiheemme lähtökohdat voidaan katsoa suuntaavaan hieman kahtaalle, asiakkaan sekä palveluntuottajan suuntiin. Lähisuhdeväkivallan sovittelun uhrien ja samalla asiakkaiden kokemusten kuvaamista ja heidän näkökulmansa ja ajatustensa esille tuomista voi perustella asiakkaan aseman vahvistamisen näkökulmasta. Emme kuitenkaan tarkoita tällä sen suuntaista tutkimusta, jolla pyritään radikaalimmin äänen antamiseen ja jonkin asian ajamiseen tutkimuskohteita ajatellen. Huomion kiinnittäminen lähisuhdeväkivaltaan, sovitteluun ja väkivaltapalveluihin lisää keskustelua ja pohdintaa siitä, mitä naisiin kohdistuva väkivalta merkitsee ja miten siihen voidaan vaikuttaa. Näin ajateltuna teeman ja ihmisten kokemusten esiintuominen on myös yhteiskunnallista vaikuttamista. Palveluntuottajat, tässä tapauksessa Lapin alueen sovittelu-toimistot, ovat oman toimintansa kehittämisen vuoksi kiinnostuneita asiakasnäkökulmasta. Lisäksi he toivovat saavansa tietoa lappilaiseen lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyvistä mahdollisista erityispiirteistä sekä sovittelun roolista muissa väkivaltapalveluissa.

Lähtökohtana tutkimuksessa on ihmisarvon kunnioittaminen. Ihmisten itsemääräämisoikeutta tulisi kunnioittaa muun muassa siten, että heille annetaan mahdollisuus päättää, haluavatko he todella osallistua tutkimukseen. Lisäksi on selvitettävä, millä tavoin henkilöiden suostumus hankitaan, millaista tietoa heille tutkimukseen liittyen annetaan ja millaisia riskejä heidän osallistumiseensa sisältyy. Usein tutkimukseen osallistuvilta henkilöiltä edellytetään asiaan perehtyneesti annettu suostumus. Kaikki tärkeät näkökohdat siitä, mitä tulee tapahtumaan tai mitä saattaa tapahtua tutkimuksen kuluessa, tulisi paljastaa tutkimushenkilölle. Hänen tulisi myös olla kykenevä ymmärtämään tämä annettu informaatio. Henkilön on myös oltava pätevä tekemään rationaalisia ja kyksiä arviointeja valinnoistaan. Osallistumista koskevan suostumuksen tulee olla va-

paaehtoista. Näiden vaatimusten noudattaminen ei kuitenkaan ole aina helppoa. Esimerkiksi oletusarvo kypsästä päätöksenteosta on vaikea ehto, joka sulkee tiukasti noudatettuna ulkopuolelle esimerkiksi lapset. On myös haasteellista tietää tai päätellä, missä suostuttelu loppuu ja pakottaminen alkaa. (Hirsjärvi ym. 2010, 25.)

Joskus tutkimussuunnitelmat ovat niin vaikeasti toteutettuja, että niitä on hankala ymmärtää. Mielenkiintoinen pohtimisen kohta onkin, kuinka paljon tietoa on todella annettava? Jotkut eettisiä seikkoja pohtineet asiantuntijat ovat ehdottaneet, että mitä enemmän riskejä tutkimukseen sisältyy, sitä enemmän on annettava tietoa ennalta. Riski voi tarkoittaa tutkimushenkilölle aiheutuvaa haittaa tutkimuksen kuluessa tai tutkijan arvioimia haittoja tutkittavalle myöhemmissä vaiheissa. Hyvän tutkimuksen tekeminen niin, että eettiset näkökohdat tulevat riittävästi ja oikein huomioon otetuiksi, on vaativa tehtävä. (Hirsjärvi ym. 2010, 25, 27.)

Omassa tutkimuksessaamme olemme pyrkineet kunnioittamaan haastateltavien itsemääräämisoikeutta siten, että olemme antaneet heille aikaa pohtimiseen ja oman vallinnan mahdollisuuteen, haluavatko he todella osallistua tutkimukseen. Tämä on käytännössä tapahtunut laatimassamme kirjeessä kerrotun informaation sekä harkitsemisajan keinoilla. Emme ole halunneet asettaa ihmisiä sellaiseen tilanteeseen, jossa heidän täytyisi harkitsematta antaa suostumuksensa haastatteluun, josta heillä ei ole selkeää kuvaa. Olemme halunneet suoda aikaa punnita suostumusta eri kanteilta, koska ymmärrämme tutkimuksen aiheen olevan haastateltaville henkilökohtainen ja mahdollisesti arkaluontoinen. Lisäksi tarjouduimme lähettämään haastateltaville sähköpostitse informaatiota siitä, millaisia kysymysteemoja haastattelurunkomme sisältää.

Olemme pyrkineet siihen, että toimintamme olisi sillä tavoin läpinäkyvää, että antamamme kirjallinen sekä puhuttu informaatio olisi tutkimukseen osallistuville mahdollisimman ymmärrettävää. Lisäksi olemme tuoneet esille, ettemme aio käyttää haastattelumateriaalia muuhun tarkoitukseen kuin pro gradu -tutkimukseemme sekä sen, että käsittelemme tuotettua aineistoa huolellisesti arkistoituna ja nimettömästi huolehtien siitä, ettei ihmistä voida vastaustensa perusteella tunnistaa. Olemme myös haastattelujen yhteydessä tarjoutuneet lähettämään valmiin tutkimukseemme haastateltaville henkilökohtaisesti. Jokainen on sen toivonut saavansa luettavakseen. Itse haastattelutapaamiset ja puhelinhaastattelut olemme toteuttaneet rauhallisissa tiloissa, ulkopuo-

listen ihmisten ulottumattomissa. Olemme myös kuvanneet puitteita puhelinhaastatteluihin osallistuneille naisille.

Tutkimukseemme liittyy myös riskejä. Tässä tutkimuksessa eettistä harkintaa ja suunnitelmaa on edellyttänyt myös se, että mikäli käsitellyt asiat aiheuttavat tai käynnistävät ihmisessä sellaisia sisäisiä myllerryksiä tai prosesseja, joita olisi hyvä käydä lävitse, ohjaamme häntä eteenpäin saamaan asiassaan tarvitsemaansa tukea. Esimerkiksi keskusteluapua, tai mahdollista suojelun tarvetta ei ole voinut sulkea pois. Olemme haastattelujen yhteydessä tiedustelleet haastateltaviemme vointia ja suhtautumista jatkokeskusteluihin muissa palveluissa asiansa prosessoimiseksi, koska emme ole halunneet vaarantaa heidän hyvinvointiaan. Meille ei kuitenkaan ilmennyt tarvetta huolestua tutkimukseen osallistuneiden ihmisten voimavaroista. Mahdollisesti sovitteluprosessin läpikäyminen on osoittanut jo jonkinlaisen toimijuuden ja voimavarojen omaamista ja kenties poliisin ja sovittelun työntekijöiden arvioinnit uhrien jaksamisesta ovat jo toimineet jonkinlaisena seulana. Jotkut sanoivat etukäteen pohtineensa sitä, miten jaksaa taas palata kipeisiin kokemuksiinsa, joita vähän aiemmin on sovittelussakin käsitelty. Hekin kuitenkin totesivat lopuksi, että haastattelu oli hyvä kokemus. He antoivat suuren merkityksen sille, että heidän kokemuksistaan ja tiedoistaan voi olla hyötyä sekä väkivallan uhreille, meille opiskelijoina että sovittelutoiminnan kehittämiseksi.

Eettisesti kestävä tutkimuksen tekeminen ei ole vain tiettyjen ohjeiden orjallista noudattamista, vaan ennen kaikkea periaatteen sisäistämistä. Kun tutkija on tunnistanut tutkimustyön eettisten kysymysten problematiikan, niin hän todennäköisesti tekee myös eettisesti asiallista tutkimusta. Jokainen tutkimus vaatii monenlaista päätöksentekoa ja näin tutkijan etiikka on koetuksella lukuisia kertoja tutkimusprosessin aikana. Ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen tekeminen edellyttää tutkijalta hyvän tutkimuskäytännön noudattamista, eli jo aiemmissa luvuissa mainituksi tulleen ihmisarvon ja itsemääräämisen kunnioittamista sekä tutkimuksen seuraamusten huomioon ottamista. Erityisesti arkaluontoista tietoa kerätessään tutkijan on pyrittävä selvittämään itselleen, mihin hän tarvitsee ja käyttää sitä. Onko tutkimuksen mukanaan tuoma tiedonlisa niin arvokas, että se tuo oikeutuksen puuttua ihmisten yksityisyyteen ja joskus hyvinkin kipeisiin asioihin heidän elämässään. Jokaiselle tutkittavalle on siis annettava riittävä informaatio tutkimuksen luonteesta ja tavoitteesta sekä korostettava vastaa-

misen vapaaehtoisuutta. (Eskola & Suoranta 1998, 52, 56; Puusniekka ym. 2003, 43–44.)

Sosiaalitieteellistä tutkimusta tehdessä joudumme ja pääsemme hyvin usein tekemisiin sellaisten aiheiden kanssa, jotka ovat yhteiskunnassa ja ihmisten mielissä arkoja. Yhteiskuntatieteilijät tutkivat esimerkiksi väkivaltaa ja päihteiden käyttöä. Tällaiset aiheet ovat täynnä sosiaalisia tabuja ja mielikuvia, jotka haastavat niiden tutkimista. Eettiset kysymykset korostuvat erityisesti silloin, kun tutkittavana on jokin tavallista arkaluontoisempi tutkimuskohde. (Puusniekka ym. 2003, 45.)

Vaikeiden ja arkojen aiheiden tutkimisen motiiveja kannustetaan pohtimaan. Näiden aiheiden tutkiminen on kuitenkin tärkeää useasta syystä. Yksi tällainen on, että tutkijat toimivat monesti yhteiskunnallisen keskustelun avaajina. Ilmeistä on, että jonkin tietyn vaikean aiheen käsittely yhteiskunnallisessa keskustelussa on usein lähtöisin tutkijoista. Jostain ongelmasta kärsivä ihminen voi olla kovin yksin asiansa kanssa, kunnes hän huomaa, että muillakin on samankaltaisia kokemuksia. Tietoisuus tästä seikasta saattaa helpottaa ihmisen taakkaa, mutta tietoisuus voi johtaa myös toimintaan, eli ihmisen elämän konkreettiseen kohenemiseen. Paljon esillä ollut parisuhdeväkivalta käy tästä esimerkkinä. Tutkijoiden kiinnitettyä huomiota ilmiöön myös lehdistö ja julkinen keskustelu ovat ottaneet aiheen omakseen. Tämän johdosta on huomattu tarvetta lisätä tuki- ja hoitomahdollisuuksia niin väkivallan kohteille kuin tekijöillekin. (Puusniekka ym. 2003, 69–70.) Tämä näkökulma kohtaa oman tutkimuksellisen motiivimme kanssa, eli kiinnostuksemme on kohdistunut kokemuksiin siitä, mitä lähisuhdeväkivallan uhrin ajattelevat väkivaltatyön palveluista ja kuinka palvelut ovat saatavilla ja tavoittavat toisensa, luonnollisesti lähisuhdeväkivallan sovittelun ja asiakkuuden kautta katsottuna.

Meillä on vastuu tutkittavien yksityisyyden suojaamisesta. Lisäksi tehtävänäme on ollut arvioida, mitä asioita arkaluotoisuuden vuoksi tulee raportoida erityistä varovaisuutta noudattaen, johtuen tunnistamisriskistä. Olemme käyttäneet tutkimuksessa peitenimiä sekä kirjanneet heidän puhettaan murteesta enemmän yleiskieleksi. Lisäksi ajatuksena on ollut pilkkoa tarinoita temaattisiin lukuihin, etteivät ne muodostaisi tunnistettavia kokonaisuuksia. Osa tutkittavista osallistui tutkimukseen juuri siitä syystä, että tutkimuksessa luvataan säilyttää tunnistamattomuus. Laadullisessa tutkimuksessa

voi joskus olla haastavaa ratkaista, milloin tutkimusjulkaisuun sisällytetty aineistositaatti, muun taustatiedon ohella, on tehty täysin tunnistamattomaksi. Tutkimuseettisesti olennaista on myös se, millaisia ominaisuuksia tai tietoa tutkimuskohteisiin liitetään, koska se voidaan kokea esimerkiksi leimaavana tai häpeällisenä. Tutkijoiden on siis kunnioitettava tutkimuskohteitaan myös teksteissään. Kriittisenkin tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää sekä selittää tutkittavana olevaa ilmiötä, ei millään tavalla halventaa tai leimata tutkittavien ryhmää. (Kuula 2006, 204–206.)

5.4 Tutkijoiden paikka ja tutkimuksen tarina

Olemme molemmat mukana sovittelutoiminnassa Lapin sovittelutoimiston piirissä rikos- ja riita-asioiden sovittelijoina, Nina on lisäksi mukana lähisuhdeväkivallan sovittelutiimissä. Mielenkiinto tutkimuksen tekemiseen ja asiakkaiden kokemusten esiintuomiseen heräsi ristiriitoja täynnä olevasta lähisuhdeväkivallan sovittelua koskevasta keskustelusta, jossa korostuvat asiantuntijoiden ajatukset ja mielipiteet. Tarkoituksemme ei kuitenkaan ole asettua lähisuhdeväkivallan sovittelun puolestapuhujiksi tai vastustajiksi. Vaikka sovittelun periaatteet ovat mielestämme usein toimivia ja sopivat ihmisten välisten konfliktien ratkaisuun, tiedostamme erityisesti lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyvän myös ongelmia ja epäkohtia. Pari- tai perhesuhteisiin liittyy paljon historiaa ja sellaisia taustatekijöitä, joita sovittelutilanteessa ei voida tietää eikä huomioida. Kannanoton sijasta haluamme tuoda esille väkivallan uhrien kokemuksia ja sen myötä mahdollisesti herätellä sovittelutoiminnan piirissä keskustelua siitä, mitä lähisuhdeväkivallan sovittelun halutaan olevan ja miten toimintaa voisi kehittää. Näemme asiakkaiden ja erityisesti väkivallan uhrien kokemukset erittäin tärkeinä ja hyödyllisinä.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun tutkimus on tarpeellista myös alan toimijoille, kuten sovittelutoimistoille. Kävimme keskustelun Lapin sovittelutoimiston sovittelutoiminnan vastaavan Sanna Toivaisen kanssa 28.1.2013 ja hän toi esille mielenkiintonsa tutkimusta kohtaan ja halunsa tukea sen tekemistä. Lapin sovittelutoimiston toimialue on nykyisellään laaja, sen toimialueeseen kuuluvat Kemi, Keminmaa, Simo, Tervola, Tornio, Ylitornio, Pello, Kolari, Sodankylä, Savukoski, Pelkosenniemi, Salla, Kemijärvi, Muonio,

Enontekiö, Kittilä, Inari ja Utsjoki. Lapin sovittelutoimistolla on kaksi toimipistettä, Kemissä ja Sodankylässä, joissa molemmissa työskentelee Sanna Toivaisen lisäksi kaksi sovitteluohjaajaa. Sanna kertoi tutkimuksestamme Lapin alueen työkokouksessa 1.3.2013, minkä jälkeen myös Rovaniemen toimiston henkilökunta lupautui mukaan tutkimukseen. Rovaniemen, Posion ja Ranuan alueella sovittelutoimintaa hoitaa Rovanelan Settlementti ry, jossa työskentelee sovittelutoiminnan vastaavan Heli Ylirieston lisäksi yksi sovitteluohjaaja. Näin ollen tutkimusalueenamme on koko Lappi. Pidämme positiivisena asiana sitä, että sovittelun ammattitoimijoilla on kiinnostusta kehittää toimintaansa ja selvittää asiakkaiden kokemuksia. Kaikki tieto on tervetullutta, sillä lähisuhdeväkivallan sovittelun tutkimus on ollut vielä vähäistä, erityisesti Pohjois-Suomessa.

Tutkimuksen empiirinen lähestyminen ei tapahdu vain ajattelun tasolla, vaan siihen liittyvät myös tutkijan tunteet ja tunnetilat ja jopa ruumiilliset kokemukset, ylipäänsä kosketetuksi tuleminen tutkimukseen osallistuvien ihmisten kautta. Koska opinnäytesyömme aihe on arkaluontoinen ja vaikea, katsomme erittäin tarpeelliseksi myös omien tuntemuksien jakamisen toistemme kanssa. Olemme onnellisessa asemassa siinä suhteessa, että tutkimusta yhdessä tehdessä voimme jakaa tunnetilojamme ja ajatusiamme aiheeseen liittyen, keventää toistemme kuormaa. Olemme useaan otteeseen todenneet, kuinka hyvältä tuntuu, kun on olemassa toinen ihminen, joka ymmärtää prosessin merkityksiä ja kantaa haastetta yhdessä.

Pohdittavaksi nousee myös oma suhteemme tutkimuksen informantteihin, kuinka ja millaiseksi se muodostuu jakamisen kokemuksista. Kokonaisvaltainen kiinnostus, myötäläminen, toisen arvostaminen ja vuorovaikutus kokonaisuudessaan ovat tärkeä osa sensitiivisen tutkimuksen tekemistä ja samalla huomioitavia eettisiä lähtökohtia. Oma tutkijan persoona on osana tätä vuorovaikutusta ja vaikuttaa suuresti siihen, millaisiksi kohtaamiset muodostuvat haastateltavien henkilöiden kanssa. Ovatko he vain tutkimuksen välikappaleita vai arvokkaita ihmisiä ja tärkeitä osallisia tiedon tuottamisessa? Tutkimuksen tekeminen on myös tekijäänsä kasvattava prosessi. Empiirinen lähestyminen ja empaattinen vuorovaikutus sitoutuvat metodologisiin valintoihin, ja informantit voivat myös tulla tutkimuksen subjekteiksi. Prosessit kasvattavat tutkijaa, niin tiedollisessa mielessä kuin vuorovaikutukseen liittyvissä asioissakin. Katsomme tämän

kohtaamisiin ja vuorovaikutukseen liittyvän ajattelun sekä suhtautumisen tavan olevan osana tutkimuksen eettistä polkua. (Laitinen 2007, 74, 81, 83.)

Tutkimuksen toteuttajan omat arvot, asenteet sekä näkemykset ja hypoteesit ovat sellaisia tekijöitä, jotka tiedostamattakin ohjaavat ratkaisuja, joita tutkimuksessa toteutetaan. Näitä motiiveja on hyvä pohtia, jotta suunnitelmat eivät johda epäeettisiin ratkaisuihin. Tärkeää olisikin pysähtyä miettimään juuri niitä motiiveja, jotka ohjaavat koko prosessia. Motivoiko tutkimuksessa se, että tutkija haluaa etsiä ja löytää tietoa, jäsentää sitä, tuottaa sekä oppia uutta, mikä lopulta johtaa asiantuntijuuden kasvamiin. Vai ovatko ohjaavina motiiveina kenties välineelliset arvot, vaikkapa sensaationhakuisuus tai tirkistelyhakuisuus, jotka liittyvät usein sosiaalisiin ongelmiin ja vaikeiksi koettuihin asioihin ihmisten elämässä. Erilaisia ilmiöitä voi tutkia, mutta ei miten hyvänsä. Tällöin olennaiseksi määrittäjäksi suhteessa aiheen relevanttiuteen ja eettiseen tutkimusotteeseen nousee tieteenalan kontekstuaalinen ja teoreettinen lukutaito. Esimerkiksi väkivallan tutkimisessa ilmiöiden kontekstointi ja teoreettisen näkökulman valikointi nousevat tärkeiksi. Niiden perusteella voidaan arvioida, onko tutkimus eettistä tarkastelua kestävä sekä tieteenalan kannalta oleellinen. Omien motiivien pohtiminen ja niiden tunnistaminen on tärkeää myös siksi, että tutkija voi varmistua siitä, ettei tutkittava aihe ole itselle liian läheinen. Siinä tapauksessa uhkana on liian yksinäkökulmainen suhtautuminen aiheeseen, yksi totuus ja ennalta valittu asenne tai näkemys. (Laitinen 2010, 46–48.)

Omien motiivien pohtiminen on tutkimusta aloitellessamme ollut olennaista, koska olemme molemmat mukana sovittelutoiminnassa ja tietyllä tapaa aihe on meille läheinen. Ihmiset, jotka toiminnasta vastaavat, ovat meille myös suurelta osin tuttuja. Oma suhde tutkimukseen onkin vaatinut kovasti ajatustyötä. Lähisuhdeväkivallan sovitteluun kohdistuva kritiikki on saanut aikaan sisäisiä pohdintoja siitä, onko se ylipäänsä uhrien kannalta tarkoituksenmukaista ja haluaako olla mukana sellaisessa toiminnassa, joka mahdollisesti tuottaa lisää uhkaa tai riskejä ihmisten tilanteisiin. Vai onko se kenties yksi tapa rikkoa tabuja ja käsityksiä siitä, että vain tietyillä tahoilla on olemassa toimintavaltaa väkivalta-asian käsittelemiseen asiantuntijuutensa tuoman oikeutuksen pohjalta? Voisiko olla niin, että uhrille mahdollisuus väkivallasta puhumiseen ja sitä kautta asian näkyväksi tekeminen vievät joiltain osin tilannetta parempaan suuntaan?

Nämä ajatukset kulkevat mukanaamme todennäköisesti koko tutkimusprosessimme ajan ja sen jälkeenkin.

Keskustelimme omasta suhtautumisestamme jo kandidaatin töitä aloittaessamme. Ajattelemme kuitenkin, että innostus tutkimukseen on puhtaasti lähtöisin siitä, että sovittelutoiminnassa mukana oleminen on nostattanut pintaan useita kysymyksiä ja tiedonhalua, joihin ei ole löytynyt vastauksia missään aiemmassa foorumissa. Asiakasnäkökulman puuttuminen on myös sovittelutoiminnan piirissä tiedostettu asia, ja sovittelua työkseen tekevät ihmiset ovat esittäneet samankaltaisia pohdintoja aika ajoin yhteisissä tapaamisissamme. Heidän suunnaltaan saimme myös kannustusta ryhtyä toteuttamaan tutkimusta, mikä oli luultavasti lopulta myös tietynlainen liikkeellepaneva voima, alkupotkaisu ja taustatuki. Emme koe, että meillä olisi ollut mielessä jo olemassa oleva asenne tai tiedetty lopputulos, vaan innokas odotus ja aito kiinnostus siihen, mitä tämä tutkimus ja ihmisten tuottamat ajatukset ja kokemukset tuovat tullessaan suhteessa sovittelun asiakkuuteen sekä palvelujärjestelmään liittyviin aiheisiin.

Tutkittavien ja tutkijan välillä ei saa olla sellaista riippuvuussuhdetta, joka saattaisi vaikuttaa olennaisesti haastateltavan tietojen antamisen vapaaseen tahtoon (Eskola & Suoranta 1998, 55). Olemme keskustelleet siitä, että oma sovittelutaustamme ei todennäköisesti tuota sellaista valtaan tai vallankäyttöön liittyvää epätasapainoa, josta koituisi tutkimukseen osallistuville ihmisille haittaa. Olemme heti tutkimuksen suunnitteluvaiheessa sopineet oman asuinpaikan sovittelutoimiston työntekijöiden kanssa, että ne lähisuhdeväkivaltasovittelut, joissa Nina on toiminut sovittelijana, rajataan pois mahdollisesta tutkimusmateriaalista.

6 Väkivaltakokemukset sovittelun taustalla

6.1 Lähisuhdeväkivalta uhrien määritelmässä

Kysyimme tutkimukseemme osallistuneilta naisilta, kuinka he määrittelevät parisuhdeväkivallan ja mitä se heille merkitsee. Katsomme haastateltavien tuottaman määritellyn olennaiseksi perustaksi tutkimukselle, jotta ymmärryksemme asian tiimoilta olisi yhteinen. Naisten kuvaamissa näkemyksissä väkivallasta ja sen määrittelyistä saimme kuulla monipuolisia luonnehdintoja. Pohdimme, että määritelmät väkivallasta ja sen ilmenemismuodoista ovat heillä kattavasti hallussa eli uhreilla on tietoa väkivallan eri muodosta ja sen ilmenemistyyleistä. Heidän kuvauksensa väkivallasta kohtaavat lähisuhdeväkivallan tutkimuksessa esitetyt määrittelyt.

”NM: Kertoisitko vielä sen, että mitä sinun mielestä on väkivalta parisuhteessa, mitä se sulle tarkoittaa?”

Se on se elintilan riistäminen, henkinen fyysinen väkivalta, kaikki nämä. Sinä yrität toista muuttaa väkisin toiseksi, (--). Tai et tue vaikka omana persoonana. Viet siltä... et kunnioita sitä, käyttää hyväksi vaikka erillä tavoin. Mitä nyt on... Pitää paikallaan tai vaikka rajoittaa ja väheksyy, vaikka oman huonon itsetunnon vuoksi. Tai seksuaalinen hyväksikäyttö tai sillä vallankäyttö, ihan kaikki tämä. Ulkonäköön kaikkeen tämmöiseen puuttuminen, käytökseen, kavereihin. Saako tulla vieraita kylään, saatko mennä kylään, mitä teet. Ihan kaikki... omaisuuden tämmöinen myös särkeminen, että ei kunnioiteta sitä. Eli monella tavoin. Riistetään toiselta oikeastaan tila hengittää ja pannaan se tiettyyn rooliin (--). pidetään toista varalla tai mitä tahansa.”

”No minusta se on just tuommoista että niinkö käydään käsiksi, on tuommoista tönimistä, että vaatteita... että revitään hiuksista tai jotakin tuommoista että kyllä minä lasken sen kun on vähänkään, siinä riitatilanteessa aletaan käymään... jotenkin tönimään. Ja sitten... justinsa tuommoinen. Että on se sitten tietenkin että ei se ole mukavaa jos toinen sitten koko ajan haukkuu tai nimittelee tai, et se tilanne vain pahenee että ei sekään ole minusta oikein.”

Vaikka toisinaan oletetaan, että uhrit mieltäisivät väkivallaksi ainoastaan fyysisen väkivallan, tutkimuksemme naisten määritelmässä esiintyvät myös kontrolloinnin ja väheksynnän kaltaiset henkisen väkivallan muodot. Eräs haastattelemistamme naisista toi

lisäksi esille sen, kuinka riitatilanteessa toinen voi tuoda esille henkilökohtaisia asioita, jotka eivät liity koko tilanteeseen, jotta saisi sillä tavalla pahoitettua toisen mielen. Kipeitä asioita voidaan näin käyttää ikään kuin lyömäaseena toista kohtaan. Naiset toivat kuvauksissaan esille pitävänsä henkistä väkivaltaa ja sen aiheuttamaa pelkoa yhtä loukkaavana kuin fyysistäkin. Jotkut kertoivat riitelyn aiheuttavan ahdistusta. Sovittelussa kuitenkin fyysinen väkivalta on keskiössä, sillä sovitteluun johtavana rikosnimikkeenä on useimmiten pahoinpitely.

Kaikkien seitsemän haastateltavan kokemukset kuvauksineen väkivallasta olivat omanlaisiaan. Kertomusten perusteella pidämme vakavimpana tilannetta, jossa haastateltava kertoi pitkään jatkuneesta sekä fyysisestä että henkisestä väkivallasta, joka on merkittävästi heikentänyt hänen omanarvontuntoaan. Toisena ääripäänä esille tuli tilanne, jossa uhri kuvasi fyysistä väkivaltaa yksittäistapauksena, reagointina parisuhteessa hiljalleen kehittyneeseen kriisiin, jota ei edeltänyt minkäänlainen vähättelyn tai kontrolloinnin kaltainen henkinen väkivalta. Naisen oma ajatus oli, että ehkä miehellä ”lopuivat sanat” sen jälkeen, kun nainen oli ottanut puheeksi harkitsevansa eroa, sillä pari oli etäännyntynyt toisistaan. Muiden naisten tilanteet sijoittuvat näiden kahden kuvauksen välimaastoon. Jotkut olivat väkivaltatilanteessa puolustautuneet fyysisesti, yksi oli saanut myös itselleen syytteen lievästä pahoinpitelystä. Voimme karkeasti jakaa sovitteluun johtaneet väkivaltatilanteet siten, että kolmessa tapauksessa on ollut kyse vakavasta pahoinpitelystä, johon on liittynyt muun muassa potkimista ja kuristamista. Neljässä tapauksessa varsinainen pahoinpitely oli lievempää, mutta usein pahemman väkivallan uhka oli olemassa. Kaikki uhrit hakivat itse apua, joko soittamalla hälytyskeskukseen, ystävälle tai pyytämällä apua lähistöllä olevilta ihmisiltä.

”NM: Kuvasit sitä, että väkivalta on vähän tämmöinen yläkäsite näille asioille, se voi pitää tosiaan paljon erilaisia juttuja sisällään. Millaiseksi kuvaisit sitä teidän perheen väkivaltaa, mitä se teillä tarkoittaa?”

Tämäkin on vähän hankala kysymys siinä mielessä, että en oikeastaan ole muistanutkaan enää, mitä on tapahtunut vuosien varrella. On häipynyt se raja, mikä on hyväksyttävää käytöstä ja mikä ei. Mutta meillä se on... lyömistä tai kumoon työntämistä tai pahimmillaan jotain potkaisemista. Ja vielä ehkä enempi henkistä semmoista... niittaamista. Semmoista uhkailua, että ’lähde kävelemään tästä talosta, sinua ei täällä tarvita. Mene pois, minä pidän lapset’. [Huokaus, HH]”

”NM: Mitä se mainitsemasi perheväkivalta ja aggressiivisuus on teillä tarkoittanut, voitko vähän pilkkoa sitä?”

No semmoista... esimerkiksi jotain tönimistä on saattanut olla tai semmoista, että vedetään nokan edestä ovi kiinni tai heitetään jollakin tyynyllä tai... tämmöistä. Siihen ei koskaan [aikaisemmin, HH] ole liittynyt lyömistä tai mitään tämmöistä mutta kuitenkin semmoista aggressiivisuutta.”

Eräässä kertomuksessa kuvastuu väkivallan raa’istuminen parisuhteessa. Seurusteluaihana väkivaltaa ei ilmennyt, yhdessä asumisen aikana oli riitatilanteissa ollut toiseen tarttumista ja väkivallalla uhkaamista. Sovitteluun johtanut väkivaltatilanne oli ollut vakava ja siihen oli kuulunut muun muassa potkimista.

Sen lisäksi, miten esimerkiksi rikosoikeudellisesti määritellään se, onko fyysisessä väkivallassa ollut kyse lievästä vai törkeästä pahoinpitelystä näemme merkityksellisenä myös sen, miten tutkimukseen osallistuneet naiset ovat itse kokeneet kohtaamansa väkivallan. Suoraviivaista yhteyttä väkivallan vakavuuteen ei aina voida löytää. Saa-toimme havaita sen, että pitkään jatkuneeseen väkivaltaan ollaan jo jollain lailla tottuneita eikä yksittäinen väkivallan teko enää välttämättä herätä suuria tunteita, vaan kysymys on enemmän siitä, miten väkivalta kokonaisvaltaisesti on vaikuttanut naisen elämään. Toisten kohdalla yksittäinen väkivallan kokemus tuntui saaneen elämän lähes raiteiltaan, kun mielessä pyörivät monet asiat liittyen esimerkiksi väkivallan syihin, parisuhteen tulevaisuuteen ja lasten tilanteisiin. Koimme tutkijoina useaan otteeseen, että tällaisissa tilanteissa naisilla tuntui olevan suuri tarve jakaa ajatuksia ja kokemuksia kanssamme. Jotkut eivät pitäneet väkivallan tekoa kovin vakavana ja he ihmettelivätkin sitä, miksi tällaiset asiat ylipäänsä etenevät sovitteluun. Käsityksemme on, että he pohtivat tätä asiaa lähinnä yhteiskunnallisen tason kautta, onko tarpeellista käyttää julkisia resursseja perheriitojen selvittämiseen. Taustalla vaikuttavat usein käsitykset siitä, miten ennen on toimittu tilanteissa. Poliisit ovat ehkä rauhoittaneet tilanteen viemällä väkivallan tekijän vähäksi aikaa säilöön ja asian käsittely on jäänyt siihen. Tästä huolimatta ymmärrämme, että jokaisen haastattelemamme naisen omakohtainen kokemus väkivallasta on ollut kipeä ja sillä on ollut vaikutuksia uhrin elämään, eikä kukaan tässä suhteessa väheksynyt kokemaansa.

”Minäkin luulin ensin, että tämä tähän päättyy tämä juttu. En minä ymmärtänyt, että tämä menee johonkin tavallaan syytteen alaiseksi jutuksi, että. Että ne vie vaan pois. (--) Se oli mulle kyllä uus sillain niinkun tilanne, että kaikki menee syytteen alaiseksi, että läpsyt ja...

HH: Se onkin aika uus asia, että myös lievät pahoinpitelyt menee.

Joo en minä ainakaan ole kuullut sitä. Että tuommoiset niinkun perheriidat tai tämmöiset, että ne viedään vaan vähäksi aikaa pois, niin se jää siihen.”

Myönteisenä asiana pidämme sitä, että myös he, jotka pitivät syytteen mahdollisuutta ja sovittelua yllättävän voimakkaana puuttumisena yhteiskunnan taholta, kertoivat silti olevansa valmiita soittamaan poliisille uudestaan varmistaakseen oman turvallisuutensa, jos tilanne sitä vaatisi. Tutkimukseemme osallistuneet naiset kuvasivat yksityiskohdaisesti väkivallan tekoon liittyviä tapahtumia. Monia muita asioita itse sovitteluprosessiin tai muuhun asian käsittelyyn liittyen oli saatettu unohtaa, mutta itse tapahtumaa he kuvasivat erityisen tarkasti ja käyttivät sen avaamiseen haastatteluissa eniten aikaa. Tapahtumat kuvattiin selkeästi ja kronologisesti. Tutkijoina saatoimme piirtää tapahtumaa mieleemme kuvaksi, ikään kuin olisimme seuranneet sitä katselijoina.

6.2 Väkivaltaan johtaneet taustatekijät

Väkivallan uhrin ovat pohtineet väkivallan tekoon liittyneitä syitä ja taustoja. Ajatellaan, että yksityiskohtainen tilanteen kuvaaminen ja analysointi sekä tekoon liittyvien syiden puntarointi voivat kertoa siitä, millaista ajatustyötä ja asian prosessointia väkivallan teko on uhreissa aiheuttanut. Myös sovitteluistunnolla erillistapaamisineen on saattanut olla vaikutusta siihen, kuinka asiaa on jo tietyllä tapaa harjaannuttu kuvaamaan sekä miettimään siihen liittyviä tekijöitä.

Jokaisessa sovitteluun johtaneessa väkivaltatilanteessa on ollut jollain tavalla mukana *päihteet*, näissä tapauksissa alkoholi, mutta sen merkitys väkivallan laukaisevana tekijänä nähtiin erilaisena. Väkivaltaista käytöstä saattoi olla jossain muodoissa myös oltava selvin päin, mutta usein humalassa tehdyt väkivallan teot olivat vakavampia. Ne miehet, joilla uhrien käsityksen mukaan on lisäksi *mielenterveysongelmia*, olivat vas-

tuussa kaikkein vakavimmista väkivallan teoista. Kaksi haastateltavaa kuvasi kokemiinsa lähisuhteiden väkivalta-tilanteita ennakoimattomiksi liittyen miehen psyykkiseen ongelmaan. Väkivaltaisen käytöksen ja alkoholinkäytön taustalla voi olla tekijän omaan sisäiseen problematiikkaan liittyviä tekijöitä, joista voi olla vaikea päätellä, miten ne kytkeytyvät toisiinsa.

”Tuollainen ihminen se tarvii selvästi suoraan jotain jatkuvia juttuja. Jotain psykoterapioita tai käyttäytymisterapiaa ohjata tai... Tai kerta kaikkiaan antaa vaan sille jotkut napit, joita se ottaa tietyissä tilanteissa että se pysyy rauhallisena ja pystyy käsittelemään tilanteita. Tutkittais jotenki, en minä usko mihinkään nappeihin itekkään. (--) Joihinkin istuntoihin selvittäään mitä hällä on ja miksi käyttäytyy noin.”

”NM: Oliko hän kovassa humalassa?”

Ei siihen nähden mitä oli juonut mikä oli tilanne, niin se ei ollut suhteessa ollenkaan. Mielestäni hän ei ollut juonut ollenkaan niin paljon, että... se selittyy mielestäni muillakin tekijöillä. Joku semmoinen psyykkinen häiriö minun mielestä. (--) Minulle on viimeisten parin vuoden aikana ehkä alkanut heräämään se epäily, että täytyy olla joku perustavampaakin laatu oleva syy siihen, että se ei ole vain tulista tai temperamenttista luonnetta. Tämä vahvistus tälle ajatukselle on ruvennut heräämään nyt tämän psykiatrian käyntien takia. (--) Se on ollut täysin se semmoinen vieras mies, joka astuu saman ihmisen hahmoon.”

Kolme haastatelluista naisista kertoi, ettei mies muistanut jälkeenpäin väkivallan teosta mitään tai muistissa oli ehkä pieniä välähdyksiä. Kaksi uhreista kertoi olevansa valmis uskomaan muistamattomuuden, mutta yhden naisen ajatus oli, että muistamattomuus oli miehelle vain keino välttää asian käsittelyltä. Kysymys voi olla myös vastuun pakoilusta tai siitä, ettei teon vakavuutta ymmärretty. Pohdimme, että teon vakavuus ei ehkä näyttäydy molemmille osapuolille samalla tavalla.

”Olihan se aika inhottava kun toinen oli vain... nukkui siellä oli aivan normaalisti tavallaan aamulla, ei puhunut mitään mutta yritti olla hirveän mukava, sitten oli vain että koko asia olisi aivan unohdettu ja... Minusta se oli vähän esittämistäkin että se ei muistanut mitään siitä eilispäivästä, että yritti olla ettei tarvis puhua.”

Alkoholinkäytön yksinään voidaan joskus nähdä muuttavan ihmisen persoonallisuutta, tai ainakin nostavan hänessä esiin ikäviä piirteitä. Kaikissa uhrien kuvaamissa väkivalta-

tilanteissa tekijä oli ollut jonkinasteisessa humalatilassa. Lisäksi viidessä tapauksessa uhri kertoi nauttineensa alkoholia, mutta kertoi olleensa vähemmän päihtynyt kuin tekijä. Tutkimusten mukaan runsaan alkoholikäytön, humalajuomisen sekä lähisuhdeväkivaltaan johtaneiden tilanteiden välillä löytyy yhteys. Suomessa väkivaltaan syyllisyyteistä noin kaksi kolmasosaa on väkivaltatilanteessa alkoholin vaikutuksen alaisena. Humalahakuinen juominen lisää myös väkivallan uhriksi joutumisen riskiä. Kyselytutkimusten mukaan naisista joka viides on ollut alkoholin vaikutuksen alaisena joutuneensa väkivallan kohteeksi. Alkoholin tai muiden päihteiden ongelmakäytön ja sen elinpiirissä elämisen katsotaan lisäävän väkivaltakäyttäytymisen riskiä, niin kohteeksi joutumisen kuin tekijyydenkin näkökulmasta. Alkoholin käyttämisen nähdään myötävaikuttavan ihmisten välisiin ristiriitoihin ja väkivaltatilanteisiin. Huomioitava seikka kuitenkin on, että alkoholinkäyttöä ei tulisi nähdä väkivallan ainoana taustasyynä. Se on opittua käyttäytymistä, johon liittyvät myös kulttuuriset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät. Haluammekin painottaa, että lähisuhdeväkivaltaan ei aina liity alkoholin tai muiden päihteiden käyttöä. (Ewalds & Montonen 2007, 19.)

”Se on kyllä maailman kiltein ihminen, josta ei ikinä voisi uskoa, että se tekisi kenellekään mitään pahaa jos se olisi juomatta. (---) Ei se alkoholinkäyttö, en ole koskaan tuntenut, että se hänelle mikään ongelma olisi millään muulla tavalla kuin siinä, että sitten kun hän juo, niin hän tuntee itse siitä varmaan niin pahaa oloa, että se riita tulee aina, siellä on aina se jännite matkassa, se ei vain kerta kaikkiaan, hän ei rentoudu sillä tavalla että hän ottaa vaan hänestä tulee semmoinen haastaja ja semmoinen piikikäs. Että ei pelkästään minulle, vaan kaikille.”

”Siinä tuli semmoista sanaharkkaa, ja siinä oli tietenkin alkoholillakin kylä osuutta asiaan. (---) Mutta se ei ollut kyllä ratkaiseva asia, vaan sitten että tämä kumppani koki niin, että hänen mielestään minä olin tehnyt jotain väärin.”

Havaitsimme joissakin naisten kuvaamisissa kokemuksissa uhrien *hallitsemiseen sekä vallankäyttöön* liittyviä piirteitä. Ainoastaan yksi tutkimukseemme osallistuneiden naisten kumppaneista uhkasi naista lyönneillä tai muulla fyysisellä väkivallalla, muiden haastateltavien kuvauksissa oli kyse psyykkisellä tasolla toisen hallitsemisesta tai siihen pyrkimisestä. Naiset kertoivat miehen rajoittamasta elinpiiristä sekä negatiivisesta yleistunnelmasta kotona, arjessa. Omaa käytöstä säädeltiin parisuhteissa ja tilanteissa eri tavoin. Eräs haastateltavista kertoi pohtivansa, keiden kanssa voi olla tekemisissä

ilman, että siitä syntyy ongelmia itselle: kenelle voi esimerkiksi soittaa. Jotkut puolestaan kertoivat välttelevänsä riitelemistä tai vaikeiden asioiden puheeksi ottamista, koskien esimerkiksi parisuhteen ongelmia, kotitöiden tekemistä, rahankäyttöä ja alkoholinkäyttöä. Naiset kaipasivat parisuhteeseensa enemmän läheisyyttä, yhteistä aikaa sekä arvostetuksi tulemisen tunteita ja kokivat niiden puutteen myös parisuhdetta hiertäviksi ongelmiksi. Toisaalta naisilla oli myös ajatuksia siitä, että parisuhteessa pitäisi pystyä myös riitelemään ilman väkivallan uhkaa, eikä omia ärtymyksen tunteita haluta sen takia aina tukahduttaa. Havaitsimme kolmessa kertomuksessa myös tietynlaisen itsenäisyyden nujertamiseen pyrkivää käyttäytymistä miehen taholta. Naisen tulisi olla lähellä ja saatavilla toteuttamassa toisen osapuolen elämään liittyviä tarpeita, ikään kuin olla olemassa toista varten. Yksi nainen kuvasi esimerkiksi sitä, kuin puoliso rajoittaa auton käyttöä. Hallinnan muodoksi nimeämme myös tietynlaisen psyykkisen painolastin, jota kuvattiin arjessa jatkuvasti läsnä olevaksi.

”Mielestäni minun mies ei käytä väkivaltaa mitenkään järjestelmällisesti eikä suunnitellusti eikä... omiin tarkoituksiinsa. Ne on semmoisia pidäkkeittämiä, hallitsemattomia purskahduksia. (--) ehkä se henkinen puoli on enemmänkin se, jolla pystyy pitämään toista ruodussa. Se semmoinen nujertaminen. En tiedä käyttäkö sitäkään tosiaan sillain pitkäjänteisesti, suunnitelmallisesti vai onko se vain sitä, että jos minä alan olla liian rohkea jossain asiassa tai menemään yli joidenkin nimeämättömien rajojen, niin silloin minä törmään siihen miehen reaktioon, että älä mene enää yli... Ehkä me törmätään toisiimme jossain asioiden laidoilla.”

”Minä en saa vissiin muuta kuin jutella hänen kanssaan, että jos juttelen kun minulla on tuttu siellä niin hän olettaa heti, että no niin, se lähtee varmaan tuon matkaan. (--) kun aukaisin jossain vaiheessa puhelimen ennen kuin menin nukkumaan, niin siellä oli viestiä, että minkä takia sinulla oli puhelin kiinni, että mitä sinä nyt olet taas, onko siellä joku jätkä taas sinulla.”

Ulkopuolisten silmin vallankäytöltä ja elämän rajoittamiselta voi joskus näyttää se, jos nainen on kovin pitkään työelämän ulkopuolella hoitaen lapsia ja kotia. Toisaalta on hyvä pohtia sitä, mikä on hyvän parisuhteen mittari ja sitä, milloin on kyse vallankäytöstä, toisen hallitsemisesta ja milloin omasta valinnasta. Yksi naisista kertoi arvostavansa sitä, että mies mahdollisti hänen kotona olemisensa tekemällä paljon töitä ja korvaamalla tällä tavalla sen, ettei osaa puhumalla osoittaa kunnioitusta ja arvostusta puolisoaan kohtaan.

”On itekkin sanonut, ettei hän ole kovin hyvä puhumaan, että hän tekee, näyttää teoillaan mieluummin sen... ja se konkreettinen teko on esimerkiksi se, että mahdollistaa mun kotona olemisen ja yrittää tehdä kauheasti töitä. Niinku, vaikka ylitöitä niin ihan loputtomiin, että me pärjättäis taloudellisesti, että se on hänen semmoinen miehinen tapa ottaa/kantaa meän perhettä.”

Johanna Hurtig (2013, 151) on kuvannut tutkimuksessaan henkiseen väkivaltaan liittyviä vaikutuksia ja riskitekijöitä. Tämänkaltaisen väkivallan toteuttaminen voi murentaa uhrin tunnetta omasta arvostaan ja oikeuksistaan ihmisenä. Se on kokonaisvaltainen tapa katsoa toista ihmistä ja se vaikuttaa laajasti elämän tapahtumiin. Henkisen väkivallan uhrin puhetta ei kuulla eikä huomioida. Uhrin toiveita ei noteerata eikä hänellä ole samanlaisia oikeuksia kuin muilla. Henkisen väkivallan uhrin asioille antamia merkityksiä kyseenalaistetaan ennemmin, kuin että niitä kuultaisiin ja huomioitaisiin. Muiden, esimerkiksi väkivallan tekijän todellisuus on oikea ja uhrin todellisuus väärä. Kaikki mainittu liittyy arjen rutiinien rakenteisiin, tapaan olla. Henkisen väkivallan haastavuutta pidetään siinä, että sitä on vaikea havaita ja tehdä ulkopuolisille näkyväksi sekä saada siihen myötätuntoa ja oikeutta.

”On se aika hankala tuota kun toinen aina suuttuu siitä jos minä johonkin menen tai jotakin tämmöistä, että sanon ihan että kysyn ensin että haluatko lähteä mukaan tai haittaako se ja toinen on ensin että no ei haittaa ja näin, sitten se yhtäkkiä hermostuu ja on vihainen niin ei se ole minusta mukavaa että aina saa olla sillain paha mieli että kun lähet johonkin niin sitten toinen on kotona hirveän vihaisena ja... Että olis se ihan mukava että toinenkin voisi niinkö olla aivan normaalisti, tehdä vaikka omia juttuja silloin eikä vain sitten pommittais viesteillä ja kaikkea mahdollista. (--) on se minusta aika inhottavaa sillain että kun minä en saa kulkea oikein sisään ja toinen vain menee.”

Vallankäyttöön liittyy usein *mustasukkaisuutta*. Se on piirre, jota ei aina osata mieltää väkivallaksi. Monet tutkimuksen naiset kuvasivat usein mustasukkaisuuden ilmenneen peitellysti, esimerkiksi huumoriin ja ihailuun verhottuna. Vasta ajan mittaan he ovat alkaneet ymmärtää mustasukkaisuuden negatiiviset vaikutukset parisuhteeseen.

”Minä en ole siis tajunnut ennen kuin nyt, mitä me ollaan paljon tuon miehen kanssa puhuttu, että kuinka mustasukkainen se on, on minusta ollut. Kyllä minä tiedän että jossain määrin mitä hän on voinut ääneen sa-

noa mutta se on yleensä verhottu semmoiseen huumoriin tai hän on sen itse verhonnut.”

”Se [mustasukkaisuus, HH] on ollut sillä lailla kätkeytyä, että minä en ole ymmärtänyt sitä mustasukkaisuudeksi. Sellaista, joka pukeutuu semmoiseen valtavaan palvontaan ja ihailuun ja jota ei huomaakaan, että se onkin vankila.”

”Luottamuspuolahan siinä oli lähinnä, että sen takia se tapahtui. Ja sitä, että se mustasukkaisuushan siinä on ollut varmaan, näyttää jatkuvan vieläkin.”

”On ollut [mustasukkainen, HH], on se minusta että jos minulla on jotakin menoja, sama olenko minä nyt kenen kanssa, kaverin kanssa, vaikka parhaan kaverin kanssa niin sitten se on semmoista että tuu silloin ja silloin kotia ja niinkö että missä oot, koko ajan laittaa viestiä ja... Että on minusta ainakin, että jos minä vähänkään siitä sanon takas tai kysyn missä on ollut niin mulla ei ole niinkö mitään asiaa puuttua siihen.”

Husson (2003, 107, 109) mukaan naisten vapauksia koskevat rajoitukset ovat usein lapsesta saakka tiukemmat kuin miehillä. Tästä syystä jotkut pitävät oikeutettuna ja luonnollisena sitä, että miehet kontrolloivat puolisoitaan. Joskus sitä voidaan pitää jopa positiivisena välittämisen merkinä. Mustasukkaisuudessa ilmenee kuitenkin myös kontrollin menetyksen pelkoa, mikä kärjistää väkivaltilanteita. Mies voi kokea naisen alistumattomuuden uhkaavan hänen omaa asemaansa ja mieheyttään. Väkivalta voidaan näin ollen tulkita tietynlaisen miehisyyden palauttamiseksi ja naisen paikalleen asettamiseksi. Kamppailu itsetunnon palauttamiseksi voi näkyä naisen elämän rajoittamisena, kontrollointina ja alistamisena, jopa väkivaltana. Mustasukkaisuus voi liittyä tilanteisiin myös niin, että nainen pyrkii rajoittamaan miehen menoja. Myös tällainen tilanne voi johtaa väkivaltaan siksi, että mies voi tulkita naisen pyrkivän kyseenalaistamaan hänen miehistä hallintaansa.

Vallankäyttöön sekä hallintaan nimeämämme naisten kuvaamat kokemukset aiheuttavat pohdintaa miehisestä vallankäytöstä myös yhteiskunnallisella tasolla. Asiaa voidaan lähestyä feministisen näkökulman kautta tarkasteltuna. Radikaalifeministisessä lähestymistavassa väkivalta on nähty ilmaukseksi sukupuolten välisestä valtasuhteesta yhteiskunnassa sekä tuon valtasuhteen uusintamisen muodoksi. Esimerkiksi radikaalifeministit ovat kuvanneet miehistä väkivaltaa mekanismina, jonka avulla he ryhmänä tai yksittäisinä miehinä saattavat kontrolloida naisia ja pitää yllä valta-asemaansa. Patriar-

kaalisen käsitteen kautta ajatellaan vallan olevan rakenteissa ja alistavan naisia tätäkin kautta. (Keskinen 2005, 27.) Tällaista ei ehkä aina edes tiedosteta, eikä siten tuoda suoraan esille asenteita siitä, että miehen ja naisen kuuluukin olla eriarvoisia. Tutkimuksessamme ainoastaan yhden naisen kumppani oli selkeästi määritellyt naiset miehiä alempaan asemaan.

”Tämä ei toimi koska se oli koko ajan hänellä semmoista hallitsemista. Se oli hallitsemista jopa siinä, että minä en olisi saanut käydä omassa kotonani edes netissä. Se niin kuin liitty... että tuota niin nainen on hänen mielestään.. se on niin kuin alempi olento, (--) yhä edelleen, ei se mitään ymmärrä.”

Tutkimusta tehdessämme olemme perehtyneet useisiin parisuhdeväkivallasta tehtyihin tutkimuksiin. Esimerkiksi Auli Ojurin (2004) ja Marita Husson (2003) teokset ovat tutkimuksemme keskeisiä lähteitä ja kuvaavat hyvin pitkään jatkuneen parisuhdeväkivallan todellisuutta. Kuitenkaan kaikkea heidän kirjoittamaansa emme voi yhdistää kaikkien tutkimukseemme osallistuneiden naisten tilanteisiin. Haastattelujen aikana kuulemamme kokemukset ovat vahvistaneet näkemystämme siitä, että parisuhdeväkivalta on hyvin monimuotoista, kuten ovat sovitteluun ohjautuvat tapauksetkin. Tutkimukseemme osallistuneista naisista yksi kertoi puolustautuneensa väkivaltilanteessa puremalla miestänsä. Hän sai lopulta syytteen lievästä pahoinpitelystä myös itselleen, mitä hän piti epäoikeudenmukaisena. Toinen kertoi lyöneensä miestä puolustaessaan hätäntyneenä lastaan, jolta mies oli tivaamassa puhelinta, ettei tämä saisi hälytettyä apua. Yksi nainen puolestaan kertoi läimäyttäneensä miestä poskelle, sillä hän halusi puolustautua miehen solvaamiselta. Vaikka tiedämme myös naisten kykenevän väkivaltaan, näkyy se tässä tutkimuksessa lähinnä itsepuolustuksena. Viimeksi mainitun naisen kohdalla se väkivalta, mitä hän sai läimäytyksen jälkeen itse kokea, eteni vakavampiin mittasuhteisiin, sillä siihen kuului muun muassa heittäilyä, kuristamista ja hengitysteiden tukkimista kädellä.

Teoriaosuudessa käyttämämme lähdeaineiston osittainen vastaamattomuus tutkimuksemme naisten kokemuksiin selittyy nähdäksemme hyvin paljon sillä, missä kontekstissa tutkimukset on tehty, millaisessa elämäntilanteessa tutkimuksen ihmiset ovat olleet. Husson (2003) väitöskirjan empiirinen aineisto on koostunut parisuhdeväkivallan kohteena olleiden naisten kertomuksista, väkivaltaisessa parisuhteessa eläneiden neljän

naisen temaattisista muistelukertomuksista sekä Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan vuonna 1995 järjestämän ”Väkivallasta vapaaksi” -kirjoituskilpailun teksteistä. Ojurin (2004) tutkimusaineisto puolestaan koostui Ensi- ja turvakotien liiton asiakkaina olleiden naisten elämänkerrallisista haastatteluista. Tutkimusten aineiston kuvauksista voidaan päätellä, että kyse on pitkään jatkuneesta parisuhdeväkivallasta, jolla on monin eri tavoin vakavat seuraukset naisten elämässä.

Michael P. Johnsonin (2008) kuvaukset parisuhdeterrorista ja tilannesidonnaisesta parisuhdeväkivallasta kuvaavat paremmin tutkimuksemme naisten elämäntilanteita. Tässä tutkimuksessa oli mukana naisia, joiden elämää väkivalta oli varjostanut pitkään sekä naisia, joiden kohdalla voi selkeästi havaita puolison pyrkimystä vallankäyttöön ja hallintaan. Silti mukana oli myös naisia, joiden kohdalla lyönti oli ensimmäinen. Yksikin lyönti varmasti jättää jälkensä, mutta tuskin motivoi osallistumaan aiheesta järjestettävään kirjoituskilpailuun, eikä välttämättä johda turvakotiasiakkuuteen. Aina ei voida olettaa, että viranomaisten tietoon tullessa väkivalta on ollut toistuvaa ja vakavaa (esim. Niemi-Kiesiläinen 2005, 273). Ajatteleminen, että väkivallan eri muodot näyttävät sovittelussa laajemmin kuin monessa muussa yhteydessä. Kirjo olisi todennäköisesti vieläkin laajempi, elleimme olisi rajanneet tutkimuksen kohderyhmää nimenomaan asianosaisen eli uhrin asemassa oleviin naisiin. Sovittelussa haasteena onkin tunnistaa, millaisesta väkivallan muodosta on kulloisessakin tilanteessa kysymys ja millaisia vaikutuksia sekä seurauksia sillä on työskentelyssä osapuolten kanssa.

Väkivallan monimuotoisuuden myötä myös sen seuraukset ovat yksilöllisiä ja sidoksissa väkivallan muotoon, tekojen vakavuuteen, keston ja toistuvuuteen. Olennaisia tekijöitä tilanteissa ovat myös uhrin omat voimavarat, elämäntilanne, perhetilanne sekä tukiverkosto. Vammojen vakavuusasteen lisäksi tuen tarpeeseen vaikuttaa paljolti myös se, kuinka lähellä ajallisesti ollaan väkivaltilannetta tai kuinka pitkäkestoisesta väkivallasta on kyse. Jossain pahoinpitelytilanteessa tarvitaan esimerkiksi fyysistä suojelua, heti sen jälkeen lääketieteellistä hoitoa ja näiden jälkeen ehkä pitkään psyykkistä tukea. Kertaluontoinen väkivaltilanne on seurauksiltaan poikkeava suhteessa pitkäkestoiseen väkivaltaan. Lisäksi väkivallan tekijän ja uhrin välinen suhde on merkityksellinen avun tarpeen ja luonteen arvioimiseksi. (Kääriäinen 2006, 103; Marttala 2011, 44; Rantanen 2011, 53.)

6.3 Väkivallan uhrien tunnekokemukset

Väkivallan takia tunnetaan usein *häpeää*, minkä takia kokemuksista ei yleensä haluta puhua. Tutkimukseemme osallistuneet naiset kertoivat eri tavoin siitä, miten ja minkä verran he olivat keskustelleet kokemastaan väkivallasta muiden ihmisten kanssa. Kaksi naisista kertoi, ettei ollut keskustellut asiasta koskaan kenenkään kanssa, jotkut olivat puhuneet ystävilleen, perheenjäsenilleen ja jossain määrin ammattilaisillekin. Etenkin pitkäaikaisessa parisuhteessa elävien on vaikea kertoa väkivallasta. Muiden ei haluta tietävän puolison ikävistä ominaisuuksista tai omasta nöyryytyksestä. Pelkoa aiheuttaa joskus myös se, että pelätään ystävien kertovan asiasta eteenpäin, ei ole niin luotettava ystävää, jolle voisi ajatella voivansa kertoa asiasta. Aineistossa näkyi myös se, että vaikka väkivallasta tai sen uhasta jotain kerrotaan, sitä usein vähätellään. Eräs haasteltava kuvasi häpeän tunteen kytkeytyvän myös siihen, että kynnyks hakea sovittelun jälkeistä keskusteluapua on korkea. Erityisen vaikealta voi tuntua väkivallasta tai vanhempien välisistä riidoista puhuminen oman lapsen kanssa.

”Ei tosiaan ole sitä verkostoa. Samaa on kysytty siellä psykiatrian puolellakin, että sinulla ei taida olla ystäviä. Mutta ei ole. Että on jäänyt ne vanhat ystävät taakse ja sitten kenen kanssa eniten yhteyttä pitää, oma äiti ja oma sisko, niin ovat taas sitten liian lähellä. Sellaisille perheenjäsenille ei halua avautua sitten ihan parisuhteen kipeimmistä kohdista. En tiedä onko merkitystä sillä, että jos olisi läheisiä ihmisiä, olisiko antanut tilanteiden päästä niin pitkälle.”

”Mulla on siis paljon ystäviä joiden kanssa on sivuttu joskus sitä, että kun omaa miestä pitää vähän niin kuin varoa, mutta minä olen itse vähätellyt tai peiteltyt tätä asiaa, (--) en olisi vielä pari vuotta sitten ehkä voinut puhua mitään koko aiheesta, ihan vaan vähän ollaan sivuttu ja olen antanut ymmärtää että ei tässä suurta hätää ole, mutta tuo mies vaan satuu olemaan humalassa vähän pahapäinen.”

”Kyllä kait se on tietynlainen häpeä. Itekkin olin ottanut silloin olutta. Kait sitä pistää omaksi syyksi tämän asian. Tuntee itensä syylliseksi, että tämä juttu meni tämmöiseksi.”

”Mulle on käynyt sillä tavalla aiemmin ainakin, etten ole voinut niin kun puhua lapsen kanssa, että kun se on jotenkin hävettänyt puhua omalle lapsellekin, että tässä on jotakin. Minua ahistaa aivan kaikki, niinkö pienimmätkin riidat ja niin se miestäkin ahistaa, niin sitten on joutunut niinkö tavallaan teeskentelemään.”

Vaikka usein oletetaan vallalla olevan vielä ajattelua siitä, että ydinperhe on oikea elämisen malli ja että naisilla on vastuu perheen koossa pitämisestä (Ojuri 2004, 96–99), näemme tutkimuksessamme asenteiden tässä suhteessa muuttuneen. Haastattelemamme naiset kokivat enemmän yleisen mielipiteen vaativan eroamista väkivaltaisesta puolisoista ja he tunsivatkin häpeää siksi, etteivät ole kyenneet tai halunneet erota. Väkivallasta vaikeneminen näyttäisi liittyvän usein myös siihen, että parisuhdetta ja sen tulevaisuutta halutaan pohtia ensin yksin.

”Minä haluaisin tavata vertaisia ihmisiä, että nämä on... niin sellaisia... niin kun sanoin tuossa alussakin, että nämä on asioita joita salaa jopa omilta siskoiltaan ja äideiltä. Näitä salaa kaikilta sen takia, että se häpeän tunne on niin suuri ja vielä suuremmaksi häpeä tulee, kun päättää jäädä sen pahoinpitelijän kanssa sinne samaan elinpiiriin.”

”En ole puhunut siitä [väkivallasta, HH], muuta kuin siinä sovittelussa. En ole puhunut muille (--). Kuitenkin koen sen sillä lailla, että jos minulle joku kertoisi, että tuo mies hakkasi, niin minä katsoisin vain, että miksi? Miksi sinä annat sen tehdä näin? Olen varmaan ajatellut niin ja varmaan ajattelenkin näin, etten kerro muille, koska se on tavallaan vähän häpeä, että miksi olen antanut sen tehdä noin, ja se vielä on tuossa [itkee, HH].”

”Onhan se nyt vähän tietenkään hullua antaa tuommoisen ihmisen noin pitkään, mutta sitä aina kattoo sitä toisen parhaita puolia vain ja haluaa uskoa, että...”

Useiden lähisuhdeväkivallasta tehtyjen tutkimusten mukaan parisuhteessa tapahtuva väkivalta mielletään helposti henkilökohtaiseksi, yksityiseen kuuluvaksi asiaksi. Tapahutumapaikka on usein koti ja tekijänä elämäkumppani tai muuten läheinen ihminen, jonka kanssa arkielämää jaetaan. Neljän seinän sisällä, parisuhteessa tapahtuvalla väkivallalla ei ole ulkopuolisia todistajia. Näiden piirteiden vuoksi lähisuhdeväkivalta on erityinen niin rikoksena kuin väkivallan muotonaakin. Lähisuhdeväkivaltaan liittyy paljon häpeää, salailua ja vaikenemisen kulttuuria, eikä asiaa yleensä oteta oma-aloitteisesti puheeksi. Lähisuhdeväkivaltaan usein liittyvien alistussuhteiden johdosta väkivallan uhri ei aina kykene tai halua saattaa asiaa myöskään viranomaisten tietoisuuteen. (Ewalds 2005, 12; Ewalds & Montonen 2007, 18; Marttala 2011, 40; Piispa 2011, 15.)

Uhrin päätös väkivaltakokemusten käsittelemisestä kohtaa useanlaisia tasoja. Väkivaltakokemuksen on jollain tapaa jäsenyttävä itsellä mielessä, jotta siitä kertominen toisille mahdollistuisi. Asiasta kertominen on lisäksi näyttäytyttävä uhrille

asiana, joka on hyödyllinen. Henkilökohtaiset kokemukset ovat suhteessa omaan elämään sekä laajemmalti sosiaaliseen kokonaisuuteen. Vastuu kertomisesta ja sen vaikeus käyvät vuoropuhelua uhrin mielessä ja ajattelussa. Vaikeneminen saattaa murtua vasta siinä vaiheessa, kun puhumista ei voi enää välttää tai estää. (Hurtig 2013, 213–214.)

Syällisyys nousee vahvana joissain keskusteluissa esiin. Ajatellaan, että väkivalta johtuu itsessä olevista puutteista, nalkuttamisesta tai ärsyttämisestä. Miehen väkivaltaa pyritään ymmärtämään ja selittämään. Naiset kokevat usein syällisyyttä, pitävät itseään huonona vaimona tai äitinä, voivat jopa ajatella väkivallan olevan oikeutettua. (Ojuri 2004, 93–99, 114–117, 124–127; Ojuri 2006, 19–22, 26, 38; Rantanen 2011, 53.) Myös väkivallan tekijöillä on usein taipumus syyllistää uhriaan, mikä ehkä helpottaa heidän omia syällisydentuntojaan.

”NM: Syällisyydestä tuli vielä mieleen, että oletko jossain vaiheessa aatelut niin, että teidän tilanteet siellä kotona, jos väkivaltilanteista voidaan puhua, niin ovat sinun syytä?”

Voi, vaikka kuinka monet kerrat. Siis se tulee tosi helposti se ajatus, että ite on käyttäytynyt niin ärsyttävästi, että ei se oo ihmekään että toisella menee pinna, näin sitä ajattelee. Se on se ensimmäinen ajatus varmaan.”

”NM: No ajattelitko, kun sanoit sitä että hän oli siitä rattijuopumuksesta jäänyt kiinni ja oli tosiaan sanonut että se on sinun syy, oletko ajatellut jossain vaiheessa itse, että jotkut asiat on sinun syytä? Onko sinulla ollut semmoisia ajatuksia?”

Totta kai mulla oli sitten semmoisia oloja, että jos minä en sanokaan koskaan mitään vastaan tai en sanokaan omaa mielipidettäni tavallaan, että jos olisin käyttäytynyt toisin, oisko se sitten tavallaan tykännyt, olisinko minä sitten miellyttänyt häntä enemmän? Totta kai minä kävin tällaisia asioita, mutta eihän se niin ole. Sehän on ihan naurettavaa, minulla on oikeus sanoa mielipiteeni, minulla on oikeus erehtyä. Sitten, minulla on oikeus omaan menneisyyteeni.”

”Siinä vähän tulee semmoinen olo että miks mulle käy näin ja... että miks ja sitten kun toinen on että ihan oikein sulle tai jotakin... niin tulee semmoinen olo että onko se nyt oikein ja... että kyllä niitä saa vähän miettiä. (—) toinen alkaa siinä syyllistään että sinä jatkoit riitaa ja sinä sanoit sitä ja tätä niin nyt saat nähdä mitä tapahtuu, nyt kävi näin. Niin sitten mulla tulee semmoinen olo että ei olis pitänyt sanoa niin.”

Husson (2003, 271) mukaan syyllisyys ja häpeä ruokkivat toisiaan vastavuoroisesti. Syyllistäminen paitsi lisää häpeää, saa väkivallan uhrin tuntemaan syyllisyyttä myös häpeästään. Hänen tutkimuksessaan eniten syyllisyyttä koettiin siitä, ettei kyetty olemaan toisenlaisia. Parisuhteessa olisi joko pitänyt onnistua paremmin tai lopettaa se ajoissa.

Voiko väkivallan uhrien syyllisyyden ja häpeän tuntemuksilla olla yhteys leimattuun identiteettiin? Tämä tarkoittaa, että ihminen nähdään johonkin ryhmään kuuluvana ja häneen yhdistyy tämän kategorisoinnin kautta ryhmän negatiivisia piirteitä, näihin myös ihminen itse sijoittaa itsensä. Tämä näkymätön kategorisointi tuottaa ja ylläpitää moraalista järjestystä. Sitä ei voi välttää, koska se on ihmisten välisen vuorovaikutuksen olennainen osa. Ihmisen sijoittaminen johonkin kategoriaan antaa viitteitä siitä, kuinka häneen tulisi suhtautua. Kategorisointi on väistämättä myös seuraamuksellista, se tuottaa ihmisille identiteettejä. Onko väkivaltaa kokeneen naisen identiteetti leimattu negatiivisesti vai positiivisesti vai kenties molemmilla tavoilla? Uhri-identiteetti voi tuottaa mielikuvaa objektiudesta heikkoudesta ja olosuhteiden uhrista, jolta ei löydy toimijuutta asiansa ratkaisemiseen ja muutoksen saavuttamiseen. Sen sijaan toimijan, osallistuvan ja asiaansa käsittelevän naisen identiteetti puolestaan avaa näkökulmaa selviytymiselle. Kuinka häpeän tunteminen sitten liittyy näihin identiteetti ja kategoria-ajatteluihin? Katsomme, että jotkut haastattelemamme naiset ovat omaksuneet jossain määrin leiman itselleen väkivalta-asiassa ja omassa asemassaan siihen myös ilmiön tasolla. Moni kertoi tunteneensa häpeää ja syyllisyyttä tilanteissaan. Asiaa hallettiin myös salata tai peittää, koska mielessä oli ymmärrys siitä, että on jollain tapaa yhteiskunnan ja läheisten silmissä epäonnistunut ja heikko. Tällöin leima on negatiivinen. Näkymättömät stigmat, jotka voiva leimata naisen elämää ja tulevat osaksi minäkuvaa. Väkivallan uhrin saattavat arvioida itseään muiden silmin, ikään kuin ulkopuolisesti ja kokevat näkemäänsä vastenmieliseksi, ainakin joiltain osin. (Väyrynen 2009, 189–199; Juhila 2006, 205–206.)

Vallankäytön ja hallinnan kokemuksiin havaitsimme liittyvän olennaisesti myös eritasoisista *pelkoa*, joka ilmeni naisten kertomuksissa eri tavoin ja erilaisissa parisuhteen ja arkielämän kohdissa. Henkinen väkivalta aiheuttaa pelkoa siinä missä fyysinenkin, jos ei jopa enemmän.

”NM: Tarviiko siinä pelätä jotenkin, vai onko siihen tottunut, vai...? Osaatko kuvata sitä tunnetilaa?”

Uskoisin että olen tottunut. Aluksi se varmaan lähtenyt, ei niinkään fyysisestä väkivallan pelosta vaan sellaisesta henkisestä... henkisen pahan pelosta. Että toinen ei solvaisi, ettei henkisesti käyttäytyisi hirveällä tavalla, sitä on pelännyt. Ja mukautunut sen takia, että pysyisi semmoinen miellyttävä puhe yllä ja kauniit käytöstavat yllä ja... Itse on ollut sitten se, joka sietää enemmän. Että en osaa edes ajatella, mitä meidän elämä olisi, jos minä puhuisin miehelle samalla tavalla kuin hän minulle joskus.”

”NM: Jos et pelkoa ole tuntenut, niin oletko muuten muuttanut käytöstäsi, esimerkiksi jos sitä mustasukkaisuutta on ollut, niin oletko lähtenyt miettimään sitä, että kenen kanssa voi jutella tai miten ei aiheuttaisi sitä mustasukkaisuutta?”

Väkisinkin joutuu miettimään kyllä sitä. Ja sitä, mitä minä hänelle sanon. Pitää miettiä tarkkaan, että minä en vain sano... (--) Sitten miettii, että uskallanko minä sanoa, että nyt se soitti. Ja jos minä sanon, niin 'no mikä sillä nyt oli, miksi se soittelee sulle?'. Että pitää miettiä tarkkaan. Tai sitten katsoo [puhelinta, HH] että jaa, tuokin soittaa ja varmaan sillä olisi asiaa, mutta panee puhelimen kiinni, tai jos tulee viesti, että 'ei se ollut kuin DNA laittoj jonkun tarjousviestin'. Että seli seli.

NM: Mitä sinä ajattelet siitä, että pitää miettiä tekemisiä?”

Se on hirveän ahdistavaa. Ei semmoisessa suhteessa kannata olla kyllä.”

Miehen negatiivinen asenne naisen ystäviä tai sukulaisia kohtaan voi vaikuttaa myös huomaamattomasti, jolloin sosiaaliset suhteet hiipuvat vähitellen. Kontrollointia on myös kodin ulkopuolella liikkumisen vahtiminen ja rajoittaminen, mies voi esimerkiksi soittaa naiselle usein tämän ollessa kotoa poissa. Tyypillistä kontrollointia on myös puhelimen vahtiminen ja päiväkirjojen tai valokuvien repiminen. (Marttala 2011, 47.) Pelko ajaa naisen säätelemään omaa käytöstään, jotta riitaa ja väkivaltaa ei syntyisi. Pelko aiheuttaa tietynlaista varuillaan oloa myös tavallisissa arjen tilanteissa kodin ulkopuolella.

”NM: Osaatko eritellä semmoista että onko tämä tapahtuma vaikuttanu jotenki sinun itsetuntoon, tai käsitykseen niinku sinusta?”

No on se minusta vähäsen, että kyllähän minä joudun pelkäämään joissain tilanteissa, että tulee vähän semmoinen olo että on jotenkin huonompi tai... tulee kyllä jotain semmosia, kyllä se minusta vaikuttaa

NM: Osaatko kertoa vähän niistä tilanteista, että minkälaisia tilanteita?”

No jos tulee jotaki riitatilanteita, niin minä joudun joissakin... vaikka ei tarvis pelätä niin saatan säikähtää tai sitten vaikka ulkopuolistenkin seurassa saatan olla varovaisempi ja... joitakin tilanteita saatan pelätä tai, että kyllä mulla tulee vähän semmoinen olo että, välillä että joutuu oleen varuillaan tai jotakin, en minä osaa selittää sitä.”

Väkivalta parisuhteessa toistaa usein tiettyä kaavaa, jossa vuorottelevat lämpö ja rankaisu, ennakoimaton väkivalta ja täydellinen avuttomuus. Väkivallan tekijällä on valta saada uhrinsa kokemaan suurta helpotusta, iloa ja onnea, toisaalta myös pelkoa ja syvää arvottomuutta. Tällaisten kokemusten vuorottelu johtaa traumaattiseen, emotionaaliseen riippuvuuteen. Uhri toivoo saavansa rakkautta ja hyväksyntää miellyttämällä puolisoaan. On tyyppistä, että nainen pyrkii ennakoimaan tilanteita, myötäilemään miehen mielialoja ja kontrolloimaan sekä omaa että lasten käytöstä. Usein nämä selviytymiskeinot eivät riitä, vaan mies hakee syyn raivon osoittamiselle. (Marttala 2011, 43.)

”NM: Miten sinä tämän teidän parisuhteen aikana siellä arjessa, oletko tuntenut pelkoa tai ahdistusta tai paha oloa jollakin tavalla?

Joo, olen siis tuntenut kyllä... En semmoista pelkoa, että pelkäisin mitenkään sitä väkivaltaa mitenkään ylen määrin, vaan just sitä, että tulee se riita, joka sitten lamaannuttaa koko perhe-elämän ja jonka lapsikin mahdollisesti vaistoa. Että ei minun sitä ole tarvinnut pelätä, että... Olen minä joskus pelännyt sitä, että hän on juonut, koska se ei yleensä pääty hyvin, kun minä siitä sitten sanon, että miksi olet juonut, se lähtee niin pienestä, tai on lähtenyt, on keksitty joku tekosyy josta voi tehdä sen riidan ja... on ollut semmoista, sen tapaista pelkoa.”

”NM: Miten kuvaisit teidän parisuhdetta, millaista arki on ollut, onko siinä ollut pelkoa, onko sinun tarvinnut pelätä sitä arkea, jos niitä konflikteja tai tilanteita syntyy?

Kyllä sanoisin, että minä olen meidän parisuhteen katalysaattori, semmoinen painekattilan venttiili, joka tasaa ilmanpainetta ja päästelee aina höyryjä pois. Että minä tarkkailen tilannetta koko ajan. Ja teen itseni kautta sen, että se pysyy se ilmanpaine sopivana.”

Havaitsimme naisten kuvaamista kokemuksista, että väkivalta tai sen uhka on läsnä joidenkin kohdalla arjessa jatkuvasti, hyvin eri tavoin ja kokonaisvaltaisella tavalla. Haastatteluissa naiset kertoivat välttelevänsä riitelyä sekä säätelevänsä sanomisiaan,

koska ei tiedä tarkalleen, mitä puoliso kestää kuulla. Käytöksen säätelyä ilmeni myös sosiaalisissa tilanteissa, parisuhteen ulkopuolisissa ihmissuhteissa ja jopa oman liikku-
misen pohtimisena: minne voi mennä ja missä ei kannata käydä. Yksi haastateltava
kuvasi käytöksen säätelyä tunteiden tasolla, hän puhui turruttamisesta.

*”Minulta on oma työntekijä kysynyt, että enkö minä tunne esimerkiksi vi-
haa. Minä sanon, että en tunne. Olen poistanut semmoisen järjestelmäs-
täni, että minä vähän kuvittelen, että olen ottanut aikoinaan käyttöön joi-
takakin suoja mekanismeja tai defensejä, jotka on jääneet kroonisiksi. En
pääse eroon niistä enää [naurahtaa, HH]. Ja sitten semmoinen tunteiden
turruttaminen niin, siitä on tullut elämäntapa. Negatiivisten tunteiden
turruttaminen tai syrjään työntäminen, siitä on tullut elämäntapa.”*

Tunteiden etäännyttäminen on keino selviytyä väkivaltaisesta suhteesta. Positiiviset
tunteet muuttuvat negatiivisiksi ja edelleen turtumuksen tilaksi, jossa päämääränä on
vain selviytyä. Vihan tunteiden syrjään työntäminen voi liittyä myös siihen, että kont-
rollin menetyksen ja vihan ilmaisemisen pelätään laukaisevan tekijän väkivaltaisuuden.
Vihaan ei ole enää kosketusta, mikä voi aiheuttaa sen, ettei uhri kykene puolustautu-
maan väkivaltilanteessa. (Väänänen 2011, 116.) Päädyimme haastattelussa käsityk-
seen, että väkivalta ja sen uhka ei ainoastaan ulotu käytöksen säatelemiseen, vaan
ulottuu myös ajattelun säatelemiseen. Jatkuessaan sen kuvattiin vaikuttavan käsityk-
seen itsestä ja näin ollen omaan persoonaan ja olemukseen. Pitkään jatkuessaan häpe-
än ja syyllisyydentunteet johtavat omanarvontunnon heikkenemiseen.

”NM: Minkälaisena sinä pidät nyt itseäsi?

*No aika heikko käsitys mulla itestäni on, sen rakentaminen varmaan vie
aikaa. Kyllä minä pidän itseäni ärsyttävänä... semmoisena, jos ei muuta
niin ainaki ärsyttävänä ruikuttajana. Kynnysmattona ja sellaiset kynnys-
mattoihmiset on ärsyttäviä. Ei ole hyvä käsitys itsestäni oikeen missään,
että en tiä mistä sen arvokkuutensa sitten kaivais... sen arvostuksen sit-
ten kaivais.”*

*”Ja tuommoinen lause, mikä on kauhean vaikea kuulla toisen sanomana,
että sinun täytyy itse arvostaa itseäsi, että jos sitä arvostusta muilta ihmi-
siltä olet vailla niin saat olla koko elämäsi vailla jotakin. Että jos elää vain
muiden ihmisten antaman arvostuksen varassa niin ei se tule koskaan riit-
tämään. On hirveän vaikea löytää itsestään... oikeasti, aidosti ymmärtää
itselleen sitä, että on arvokas ihminen. Luulen, että se on vahvistanut sitä
heikkoa käsitystä itsestä. Jos se on ollut olemassa aikaisemminkin niin on
se ehkä vahvistanut... heikentänyt sitä omanarvontuntoa. Toisaalta on*

kehittynyt kauhean taitavaksi juuri siihen menemään yli, asioiden unohtamisessa ja maton alle lakaisemisessa. Pääsee liiankin nopeasti ohi. Tai jostain solvauksista, niistä pääsee liiankin äkkiä, nopeasti ohi. Järjellä ajatellen, ei se voi olla mahdollista että pyyhkäisee vain... painaa villaisella niin rankkoja asioita.”

”Sitten jos minä meinaan lähteä liitelemään liian kauaksi totutuista ympäröistä, niin minä törmään siihen miehen ärtymykseen tai semmoisiin epäileviin kommentteihin, että no mitähän tostakin nyt tulee. Että vaatis kauheasti iteltä uskoa itseensä, että vois sanoa, että kyllä minä oon... uskon että minä pärjään. Kyllä minä uskon, että minä selviän tuosta asiasta.”

Pia Marttala (2011, 46) kirjoittaa henkisen väkivallan paradoksista. Vaikka nainen tunnustaisi miehen käyttäytyvän väärin, hän silti kokee itsensä epäonnistuneeksi ja huonoksi. Jatkuva mitätöinti ja haukkuminen musertavat omanarvontuntoa, puolison mitätöivä määrittely tuntuu todellisuudelta. Normaalin ja epänormaalin raja hälvenee, eikä nainen enää tunnista todellista minäänsä eikä omia taitojaan tai mahdollisuuksiaan. Toisaalta väkivallan tekijällä on myös valta nostaa nainen epätoivosta ja tehdä hänet onnelliseksi. Marttalan mukaan väkivaltaisen puolison kanssa elävä joutuu sopeutumaan puolisonsa mielialojen vuoristorataan. Pitkään jatkunut väkivalta ja sen uhka vaikuttavat uhrin elämänhallintaan, voimat muutoksen tavoittelemiseen voivat olla vähäiset. Väkivalta normalisoituu, jolloin kokemukset eivät tunnu enää samalta kuin suhteen alussa. Tilanteeseen saatetaan alistua, jolloin menetetään kyky omien selviytymismahdollisuuksien realistiseen arvioimiseen, käsitys omista mahdollisuuksistaan irrottautua väkivaltaisesta suhteesta kieroutuu. Pitkään jatkuneen väkivallan jälkeen nainen tarvitsee perheen ulkopuolisen ihmisen, niin sanotun peilin, ymmärtääkseen omat kokemuksensa väkivallaksi. (Ojuri 2006, 19–22, 26, 38; Rantanen 2011, 53; Marttala 2011, 41.)

7 Sovittelu

7.1 Sovitteluun ohjautuminen

Poliisiviranomainen on taho, joka arvioi useimmiten ensimmäisenä lähisuhdeväkivallan rikoksen soveltuvuutta sovitteluun. Kuulustelujen yhteydessä poliisi voi ehdottaa sovittelun mahdollisuutta. Kysyimme haastatteluissa naisten kokemuksia poliisin kanssa asioimisesta väkivalta-asiassa sekä ajatuksia sovitteluun ohjautumisesta. Eräs uhreista kertoi, kuinka hän oli ollut siinä ymmärryksessä, että sovitteluun täytyy hakeutua. Tämä käsitys oli syntynyt poliisikuulustelussa. Ymmärrys sovittelun vapaaehtoisuudesta oli avautunut siinä vaiheessa, kun nainen oli etsinyt internetistä tietoa sovitteluun liittyen. Peräti kolmen naisen kertomassa kokemuksessa kuvattiin sovitteluasian ehdottamista poliisin taholta lähinnä ilmoitusluontoisena asiana. Yksi kertoi, ettei poliisi maininnut sovittelusta mitään, vaan sovittelutoimistosta otettiin yhteyttä ja kysyttiin, onko kiinnostusta sovitteluun.

”Hän [poliisi, HH] vain ilmoitti minulle, että on tällöinen sovitteluun meno. Että ei poliisi siihen minun mielestä sen kummemmin, hyvä että muistan koko puhelua. Enempi muistan siitä sovittelusta. Se oli vähän semmoinen ilmoitusluontoinen asia.”

”NM: Kun sanoit, että aluksi ei oikein tiennyt että mikä se on, niin minkä verran sait tietoa, saiko poliisilta...?”

Ei, ei. Kun tuota, ne soitti silloin sieltä. Se tuli vain sieltä että tällöinen on. Ne soitti ite [sovittelusta, HH] meille siitä että on tällöinen, sovittiin aikaa ja muuta, että millon sopii käyä?”

”NM: Kertoiko ne [poliisit, HH] siinä vaiheessa sulle sovittelusta?”

Ei, ei. Mulle soitettiin sovittelu... sieltä toimistosta, että oonko kiinnostunut sovittelusta ja lupauduin siihen.”

Yhden naisen kertomus poliisin toiminnasta herätti huolen siitä, suhtautuvatko poliisit parisuhdeväkivaltatilanteisiin joskus kevyesti. Hän oli joutunut vakavan väkivallan kohteeksi ja hälyttänyt itse paikalle apua. Poliisin tulo paikalle oli kestänyt hänen mielestään kauan. Sen sijaan asian käsittely tilanteessa oli nopeasti ohi ja molemmat osapuol-

let oli jätetty samaan asuntoon. Nainen ei ollut aiemmin joutunut näin vakavan väkivallan kohteeksi ja hän oli siinä tilanteessa hyvin epä tietoinen siitä, miten hänen tulisi toimia. Hän ei tiennyt kotinsa ohella muuta paikkaa, minne olisi voinut mennä, eikä hän osannut sitä poliisiltakaan kysyä. Huolta herätti myös se, että asiaan palattiin uudestaan noin parin kuukauden päästä. Tosin uhri ei tässä tapauksessa tiennyt sitä, oliko väkivallan tekijää mahdollisesti kuulusteltu poliisiasemalla tai puhelimitse. Häntä itseään ei kuitenkaan ollut asiassa kuultu sen enempää, vaan poliisi yhteyttä ottaessaan ilmoitti asian etenevän sovitteluun. Näin pitkän ajan kuluminen tuotti uhrille ajatuksia siitä, oliko hänen yhteydenottonsa ollut väärin tai turhaa. Lisäksi väkivallan tekijäosa-puoli oli ollut asiasta vihainen. On vaikea kuvitella asioiden etenevän tällä tavoin silloin, kun väkivallan tekijänä on uhrille tuntematon ihminen. Suhtautuuko poliisi parisuhde-väkivaltaan joskus niin, ettei mitään kuitenkaan ole tehtävissä, kun uhri itse suostuu elämään väkivaltaisen miehen kanssa?

”Poliisien kanssa oli vähän semmoinen että, tuli vähän semmoinen olo että kun ei ottanut heti yhteyttä, se oli vähän semmoista hidasta hommaa ja... (--) minä olin yhdessä vaiheessa ihan varma ettei mitään edes kuulu enää. Että se oli minusta vähän huono, että se meni niin kauan aikaa. (--) Kyllä minä olen miettinyt sitä tosi paljon, että kun soitin sinne niin just kun toinen siitä sanoi hirveästi että se oli väärin että menit soittaan. Sitten sitä justiinsa että kun ei kuulunut mitään poliisista niin ajattelin että se oli aivan turha että minä menin sinne soittamaan.”

Toisaalta poliisin toiminnasta sovitteluun ohjaamisessa oli myönteisiä kokemuksia. Yhdellä naisista oli ennakkoon tietoa sovittelun mahdollisuudesta. Poliisin kohtaaminen kuulustelutilanteessa oli koettu asianmukaiseksi. Kaksi haasteltavista toi esille, että oma hätä on ollut alkutilanteessa sellainen, ettei poliisin kanssa asioimisesta juurikaan muisteta tai ole kyetty selkeään ajatteluun tai päätöksentekoon. Kokemuksista kuvastuu laaja tunteiden kirjo, jota uhrit käyvät alkutilanteessa lävitse.

”Oon kokenu, että poliisi on tosi hienosti kyllä asiaa hoitanut ja ollut hyvin lämpöinen ja auttavainen, mutta sinne meneminen oli jo pelkästään tosi kamalaa. Että tuntuu jotenki, että ei viattoman ihmisen kuuluisi joutua poliisin kuulusteluihin.”

”Sitten minä menin sinne poliisilaitokselle ja kerroin ja minä sain rikosuhripäivystysnumerot ja kaikki muut ja sitten siellä multa kysyttiin, että haluanko minä tuota sovittelua, niin minä olin niinku olin sitä itekkin mielti-

nyt, että jos olis sellainen mahdollisuus, että jos se olis miehelle mahdollisuus vielä työntyä siitä ylöspäin vielä. Niin tuota minä ajattelin, että se voi olla hieno juttu ja sitten suostuin siihen.”

”NM: Mitä se poliisi kertoi sovittelusta? Minkälaisen tiedon sait?”

Joo, kyllä se varmaan kertoi aika perusteellisesti mutta en tiedä kuulinko siinä vaiheessa. Silloin kun minä olen käynyt siellä kuulusteluissa, niin en ole... en ole todellakaan tuota... ajattelut että mitä tässä tapahtuu. Minulla oli jotenkin niin kauhea huoli siitä, että mistä tässä nyt jatkaa ja miten tässä taloudellisesti pärjää ja mihin tässä lähtee, että minä... Minulle on varmaan kerrottu tosi hyvin siellä, että mikä tämä sovittelu on, mutta en minä sitä kuunnellut ja sitten tämä poliisi itse ehdotti kuitenkin sitä, että laitetaanko tänne rasti ruutuun ja minä vain sanoin sille, että minä en tiedä. Minä en tiedä yhtään mitä ajatella. Niin se sanoi, että kyllä me varmaan tämä tehdään, varan vuoksi, että sinä voit perua tämän, jos alkaa sitä tuntumaan.”

Suurimmassa osassa tutkimuksemme tapauksista sovittelu oli tapahtunut melko pian väkivallan tapahtuman jälkeen. Alkuvaiheen hämmennys ja ajatusten jäsentymättömyys voivat toisaalta asettaa kyseenalaiseksi todellisen tahdon ja tarkoitusperän suostua sovitteluun. Tästä syystä asiaa on syytä tarkastella pitkin matkaa ja tuoda esiin se, että sovittelu edellyttää osapuolten vapaaehtoisuutta. Toisaalta nopeaa käsittelyä pidetään myös hyvänä asiana. Asiaa ei voida unohtaa eikä väkivallan tekoa lakaista maton alle. Väkivalta-asian käsittely pian tapahtuman jälkeen vie osapuolia eteenpäin, auttaa pääsemään kiinni arjen rutiineihin.

”Minä ajattelin, että jos se sitten olis mennytkin niinkö syyttäjälle niinkö ennen vanhaan tai jos se ei ois ehkä mennyt ollenkaan tai tuota olisinko itse nostanut syytteen sitten ja lähtenyt erilleen. Niin tuota siinä ois voinut mennä tosi pitkä aika ennenkö ne ois ollut ajankohtaisia. Tämä tapahtui niin nopeasti, että pystyy niinkö jatkamaan, pysyy... on toimintakyvyllinen nopeasti.”

Eräs haastateltava kiinnitti huomiomme asian arkaluontoisuuteen. Aihe on uhrille herkkä ja edellyttää siksi sensitiivisen lähestymistavan huomioimista, ei ainoastaan sovittelussa, vaan myös prosessin alussa poliisin taholta. Ajattelempa, että mahdollinen kohtaamattomuuden tunne voi olla uhrin kannalta vahingollista ja hankaloittaa jatkotyöskentelyä väkivalta-asiassa. Luottamus auttajatahoihin alkaa rakentua ensi kohtaamisesta saakka. Katsomme väkivalta-asian käsittelemistä uhrin kannalta proses-

sinomaisena jatkumona, jossa kaikki asiaan liittyvät väkivaltatyön toimijat ovat merkityksellisessä asemassa. He rakentavat osaltaan uhrin kanssa polkua selviytymiselle, ollen siis osana hänen tarinaansa.

Anneli Pohjola (2006, 60) toteaa, että auttamistilanne on usein latautunut elämään liittyvillä huolilla, peloilla ja hädällä, jolloin siitä muodostuu kohtaaminen, joka on erityisen tunneherkkä. Mukana on paljon enemmän kuin kahden ihmisen hetkellinen vuorovaikutus. Tarvitaan monensuuntaista herkkyyttä ihmisen kohtaamiseen liittyvissä tilanteissa. Keskeistä on toisen ihmisen ymmärtäminen ja kunnioittaminen ihmisenä. Usein avun tarvitsijaa auttaa jo se, kun joku kuuntelee häntä ja kuulee hänen hätänsä. Pienet inhimilliset seikat voivat nousta merkittäviksi näissä kohtaamisissa.

Yksi haastateltava toi esille näkemystään siitä, että jo kuulusteluvaiheessa tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota uhrin tukemiseen ja jatkoavun hakemiseen. Tästä näkökulmasta tiedustelimme myös ajatusta sosiaalityöntekijän kohtaamisesta poliisilaitoksella. Myös uhritutkimukset ovat tuoneet esiin huolta uhrien hyvinvoinnista ja hänen syyllistämistään häneen kohdistuneen rikoksen yhteydessä. Huomion kohteina ovat olleet uhria syyllistävät asenteet. (Doerner & Lab 2002, 16–17.)

”Poliisikin ois voinut auttaa paljon enempi, että poliisistakin ois... ei mun mielestä se ei oo hyvä, että tarjotaan vaan joku rikosuhripäivystys... joku käyntikortti. Vaan, että oikeasti katottais jo siellä se, että saa apua.

NM: Mitä ajattelet semmoisesta, että silloin kun mennään sinne kuulusteluihin poliisin luokse, että jos siinä kävis vaikka sosiaalityöntekijä... keskustelemassa... ja ottamassa jotenkin kantaa tähän asiaan?

Minusta se ois hyvä idea. Poliisille kun menee, niin siellä tuntee itensä jotenki syylliseksi, vaikka ei olekaan. Että on syyllisen pallilla jotenki, pelkäänsään jo sen takia, että häpeää sitä tilannettaan niin hirveästi, että se häpeän tunne on varmaan minun kaltaisella ihmisellä varmaan yks päällimmäisistä. Niin ois hyvä jos se ois mukana kumminkin, ja heti saatavissa ja joka ei ole poliisi.”

Sovittelutoimiston rooli sovitteluun ohjautumisessa on tärkeä alkuinformaation kanalta. Tutkimuksessamme naisten kertomuksista kuvastuu, kuinka sovitteluun ohjautuessa tietoa menettelyyn liittyen voi olla vaihtelevasti, riippuen uhrin omasta aktiivi-

suudesta ja tietyllä tapaa myös jaksamisen tasosta. Poliisin tehtävä on omalta osaltaan selvittää sovittelun edellytyksiä, mutta samojen asioiden toistaminen sovitteluohjaajien taholta on osoittautunut tarpeelliseksi. Väkivaltatilanne voi vahingoittaa uhrin toimijuutta niin, ettei alkushokissa kyetä ottamaan poliisin antamaa informaatiota vastaan. Yksi tutkimukseemme osallistuneista naisista toi myös esille, kuinka oli mennyt sovitteluun ikään kuin kuulemaan mistä on kysymys. Jotkut myös hakivat sovittelusta tietoa etukäteen internetistä.

”Tuli jälkepäin se kirje, että pitää mennä sovitteluun. Sitten minä otin selvää, että mikä se sovittelu on, kun se on kuitenkin niinkun uus asia. Että tehtiin kyllä selväksi, että se on vapaaehtoista. Ja mitkä reitit on sitten, jos ei mene siihen sovitteluun.”

”NM: No kun et tiennyt, kun menit sinne sovitteluun, että mistä siinä on kysymys, niin mikä sai sinut päättämään siihen, että suostut sovitteluun?”

No kun minä ajattelin, että se on kaikkien parhaaksi, kun sinne mennee. Että ne osaa siellä auttaa ja kertoa, että mitä se on ja miten siitä eteenpäin ja mitä se tarkoittaa ja... tämmöistä. Ei tarvi... saa sitten, antaa ohjeet jos tarvii jotakin apua jatkossa ja haluaa keskustella, että mihin voi mennä ja muuta.”

Lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessissa tarkistellaan alusta saakka uhrin asemaa ja sitä, että hän ei osallistu sovitteluun painostettuna. Restoratiivinen oikeus ja sovittelun periaatteet korostavat sovittelun vapaaehtoisuutta ja uhrin vapaata tahtoa. Itse sovitteluprosessissa asiaa myös tarkistellaan pitkin matkaa. Tutkimuksemme naiset vahvistivat omalta osaltaan tätä ajatusta. He kertoivat, kuinka useaan otteeseen alusta saakka oli tiedusteltu uhrin omaa tahtoa sovitteluun osallistumisesta. Jäimme käsitykseen, että kaikki tutkimukseemme osallistuneet olivat mukana omasta tahdostaan. Katsomme, että tällä tavalla esitettyyn kysymykseen on myös jollain tapaa helppoa kommentoida. *”Ei minua kukaan ole pakottanut sovitteluun”.*

Vapaan tahdon tiedustelemisen rinnalle nostaisimme kuitenkin ajatuksen uhrin motiivista osallistua sovitteluun. Kenen vuoksi ja mistä syystä hän haluaa sovittaa: itsensä, miehensä, perheensä vai kenties kaikkien takia. Motiivin äärelle pysähtymisellä emme tarkoita sitä, että antamalla niin sanotusti vääränlaisen vastauksen koko prosessi kaatuu. Ajattelemme lähinnä sitä, että huomion kiinnittämisellä motiiviin voi olla informaatioarvoa uhrille itselleen. Motiivin tarkastelulla voidaan mahdollisesti avata uhrin

omaa ajatusmaailmaa siitä, missä kohdin hän itse on tämän asiansa kanssa, kenen takia hän siinä on ja mihin prosessissa pyritään. Lisäksi se avaa myös sovittelijoille näkökulmaa kokonaisuudessaan uhrin tilanteesta ja ajattelumallista. Kaksi naista tutkimuksemme viittasi puheissaan tähän motiiviin. Toiselle merkityksellistä oli ajatus ”*kaikien kannalta parasta*” ja toisella puolestaan ajatus miehelle annetusta mahdollisuudesta, vaikka päätös sovitteluun osallistumisesta onkin ollut uhrien puheissa oma.

Sovittelun edellytysten arvioinnissa kysytään sitä, onko parisuhteessa ollut väkivaltaa aiemmin. Pääsääntöisesti sovittelua ei suositella, jos näin on ollut. Seitsemästä haastateltavasta kuuden parisuhteessa oli ilmennyt väkivaltaa jossain muodossa. Jotkut toivat asian esille kysyttäessä, mutta myös heille sovittelu mahdollistettiin.

”Hyvin paljon painotettiin sitä, että tämä meidän tilanne on tällöinen ainutlaatuinen, että kun tämä ei ole... että kun meillä on ennenkin ollut tätä tällöistä aggressiivisuutta ja perheväkivaltaa tässä meillä, niin tuota... sanottiin, että tämä on tosi erityislaatuinen tapaus, että teille annetaan edes tällöinen mahdollisuus.”

Sovittelun voidaan ajatella auttavan asianosaisia asian käsittelyssä ja eteenpäin viemisessä. Tässä yhteydessä on hyvä huomioida myös se, että sovittelussa tehty sopimus ei automaattisesti takaa syytteiden hylkäämistä, vaan sovittelumenettelyä voidaan käyttää oikeuskäsittelyn rinnalla. Kaksi haastateltavista ei ollut kertonut, että väkivaltaa oli ollut aiemminkin. Syynä asian salaamiselle voi joskus olla pelkoa suurempiin vaikeuksiin joutumisesta, mutta tutkimukseemme osallistuneet kertoivat myös siitä, etteivät uskoneet pelkästään poliisin puuttumisella tai oikeuskäsittelyllä olevan heidän tilanteeseensa suurta vaikutusta tai ainakaan positiivista vaikutusta. Rahallinenkin korvaus menettää merkityksensä silloin, kun asutaan samassa taloudessa.

*”Ja että me ylipäätään ollaan päädytty tähän sopimiseen, sovitteluasi-
aan, on lähtenyt siitä, että poliisit kysyivät, onko minulla vaatimuksia
miestä kohtaan, haluanko korvauksia. Sanoin, että minusta se on hyödy-
töntä, että mies siirtää taskusta toiseen rahaa. Yhteinen talous ja yhteinen
tili. Että sillä rahallisella korvauksella minä en oikeastaan tee mitään.
Tämä tuntui paljon hedelmällisemmältä tämä henkinen sopiminen kuin se
rahan siirtäminen taskusta toiseen. (---) Koska se ei lohduta eikä paranna
ketään, että se ihminen maksaa sakkoja. Se kirpasee, se lisää sen tekijän
paha oloa entisestään... tunsin hän sitten syylliseksi itensä tai ei, tai viha-
siko yhteiskuntaa enempi sen takia tai ei. Minusta siinä ei auta sakko - yh-*

tään mitään. Eikä juuri tämä... ainakaan meidän tapauksessa. Ei se rahallinen korvaus toiselle samassa perheessä elävälle, niin ei ole lohdutus.”

”Sitten minä ajattelin sitä, että olisiko käynyt sitten toisella lailla, jos tätä mahdollisuutta ei olisi ollut. Jos ne poliisit olisi mahdollisesti siihen paikalle tilattu, jos ajatellaan että tämä olisi tapahtunut vaikka muutama vuosi sitten, niin ne poliisit olisi ehkä tilattu siihen paikalle ja ne olisi käynyt selvittelemässä niitä asioita ja ehkä vienyt toisen putkaan ja sitten siitä ei mahdollisesti olisi nostettu syytettä tai minä en olisi sitä tehnyt tai syyttäjä ei olisi nostanut niin asia olisi varmaan taas jäänyt hoitamatta tai minä... jatkettais... kuljettais eri teitä jatkossa. Sitä minä en kuitenkaan haluaisi.”

”Minä aattelin että se [syyttämättäjättämispäätös, HH] oli ihan ok, että ei se tuota... ajatellu siinä että minä ala mitään syytettä nostamaan toista vastaan enkä tuota ole mitään muutakaan korvauksia vailla.”

Kun sovittelun edellytyksiä arvioidaan sekä poliisin että sovittelutoimiston taholta, ajatellaan olevan hyvin oleellista kiinnittää erityishuomiota väkivallan tekijän asennoitumiseen sekä väkivaltaa että sovittelua kohtaan. Ymmärrettävää on, että pyrkimys välttää rikosoikeudellinen seuraamus voi aiheuttaa sen, että sovitteluun pääsyä toivotaan, vaikkei sen mahdollisuuksiin juuri uskota tai ei nähdä itsellä olevan tarvetta muuttua. Uskomme kuitenkin, että aidon katumuksen ja muutoksenhalun voi ihmisestä havaita. Neljä haastateltavaa kertoi kumppanin vähättelevästä asennoitumisesta sovitteluun. Kaikissa tilanteissa yhteistä oli se, että suhde ei ollut ajallisesti kovin pitkä, kaksi heistä oli seurustelusuhteessa ja yksi asui kumppaninsa kanssa yhdessä. Asennoituminen näkyi sovitteluissa puhumattomuutena, kun väkivalta-asian käsittelyyn ei ole halua eikä valmiuksia.

”Mitä hyötyä on sovittelusta, tämä X, minun kaveri sanoi jo alusta asti, sillä oli suhtautuminen että ei siitä ole mitään hyötyä. Se ei pitänyt sitä yhtään minään, ja minä ymmärrän sen. Se tietää, ettei sen tarvi mitään vastuuta loppujen lopuksi kantaa.”

”Minusta tuntuu, että ainakin toinen osapuoli oli vähän niin kuin hällävällä tyylillä, kunhan tämä saadaan niinkö läpi... tällä periaatteella.”

”Minusta se oli aika... ei se silloin kotonakaan puhunut. Silloin kun se meni yksin sinne niin se ei puhunut paljon mitään että mitä tapahtui ja se oli aivan niinkö normaalisti olis ollu ja minä yritin kysyä että millainen se oli ja näin... Ja minusta se oli tosi hiljainen aina näissä yhteistapaamisissa, ei oikein puhunut mitään eikä osannu vastata ja...”

Naisten kokemuksista saimme kuvan siitä, että pitkissä parisuhteissa olleet väkivallan tekijät suhtautuivat väkivaltaan, sen ilmituloon ja sovitteluun vakavammin. Pohdimme sitä, synnyttääkö pelko parisuhteen päättymisestä tarpeen hakea omaan käyttäytymiseen muutosta. Toisaalta halu muuttua voi lähteä aidosti omasta halusta, ymmärryksestä siitä, että elämä ja parisuhde eivät voi jatkua näin.

”minusta tämä on hyvä miehellekin, kun tiedän että on ihminen joka ottaa rankasti sen, että on erehtynyt tai tehnyt väärin, niin hänellä on mahdollisuus vapautua siitä syyllisyyden taakasta näillä sopimuksilla.”

”Minut vakuutti tää, kuulostaa niin hölmöltä, että tavallaan kun se mies sanoi mulle näin, että hänen on kerta kaikkiaan niinkö jätettävä tuo viina kokonaan pois, että hän on ihan idiootti kännissä ja sitten, että hänen on haettava apua muutenkin tähän hänen tilanteeseen (--). Niin se sanoi, että hän tarvitsee apua tähän, että hänen on pakko ruveta puhumaan, että nämä patoutuu hänen sisälle. Että tavallaan tuli niinkö sellainen olo, että olin minä siinä tai ei, niin hän on niinkö ymmärtänyt, että hän on avun tarpeessa, että näin ei voi jatkua.”

Myönteinen asennoituminen sovitteluun ja aito halu muutokseen voivat merkitä myönteistä asennoitumista myös jatkopalveluihin hakeutumiseen. Tämä on tärkeää siksi, että lähisuhdeväkivallan suhteen sovittelu lyhyenä prosessina ei yksinään ole riittävää. Väkivallan uhrin kannalta on merkityksellistä, jos väkivallan tekijä hakee ja saa apua väkivaltaiseen käytökseensä. Hurtig (2013, 229–230) on esittänyt tutkimuksensa, kuinka uhrin odottavat yhteiskunnalta apua väkivaltakokemusten aiheuttamiin vaikeuksiin ja niihin liittyviin oireisiin, kun taas vääryyksien korjaamisen ja oikaisemisen odotus kohdistuu suoraan väkivallan tekijöihin.

Tutkimukset (esim. Keskinen 2005, 179–180, 185, 188) ovat osoittaneet väkivaltaan liittyvässä työssä olevan haasteellista saada miehiä suostumaan yhteistyöhön tai hoitoon. Tietoa tekijästä saadaan usein vain välillisesti uhrin kautta (Pohjoisvirta 2011, 136). Panu Varjosen (2002, 33–34, 36, 41, 44–45) mukaan miehet voivat kokea asioimisen nöyryyttävänä, eikä normien säätelyä ”motiivipuhe” tavoita väkivallan todellisia sisäisiä motiiveja. Toisaalta syynä voi olla myös se, ettei henkisessä hädässä oleva ihminen osaa arvioida omaa tilannettaan. Vielä hankalammaksi avun hakemisen tekee se, että ihminen tietää rikkoneensa yhteiskunnan sääntöjä. Ihmiset ymmärtävät paremmin uhrin hädän ja avun tarpeen, mutta rikoksentekijä herättää usein paheksun-

taa, jopa raivoa. Näistä syistä ajatteleminen sovittelun olevan hyödyksi siten, että se tavoittaa myös väkivallan tekijät ja voi osaltaan vaikuttaa siihen, että he saavat myös jatkoapua.

7.2 Sovittelun ilmapiiri ja asiakkaan kohtaaminen

Oleellisena tekijänä onnistuneelle sovittelulle näemme tasavertaisen ja kunnioittavan ilmapiirin, jonka luomisessa sovittelijoilla on keskeinen tehtävä. Joissakin keskusteluissa tuli esiin se, että ajateltiin etukäteen sovittelutilanteen olevan hyvinkin virallinen tilaisuus, minkä takia sitä myös jännitettiin. Sovittelun alun vapaamuotoinen keskustelu muista asioista kevensi tunnelmaa. Seitsemästä haasteltavasta kuusi kuvasi, kuinka sovittelun ilmapiiri mahdollisti vaikeista asioista keskustelun heille itselleen. Puolueettomuus ja tasavertaisuus edesauttoivat keskusteluun antautumista. Moni arvosti erityisesti sitä, ettei kumpaakaan osapuolta syyllistetty.

”Ehkä sitä keskustelua vei niin puolueettomat mukavat ihmiset, jotka ei ollu kenekään puolella eikä ketään vastaan. Että he onnistuivat tekemään semmoisen luottamuksellisen ilmapiirin, jossa kukaan ei oo paha eikä kukaan toistaan hyvempi, vaan että kummallakin oli mahdollisuus olla vain... samalla viivalla. Minusta se onnistui hyvin. Eli mies ei kokenut oloaan uhatuksi mitenkään, eikä syytetyn pallilla olevaksi ja minua ei nostettu jalustalle, että olen se marttyyri jota pitää kumarrella, me oltiin vaan kaks ihmistä.”

”Jotenkin osattiin, opeteltiin se lyhyen ajan... vaikka se ei kestänyt kyllä kuin kaksi tuntia vähän reilu, se yhteistapaaminen, niin silti jotenki tuntuu, että se jäi... sen ainaki muistaa sen keskustelutilanteen pitemmäksi aikaa, että kun siinä oli semmoinen kunnioittava ilmapiiri ja tuota... Sanoinkin siellä sen sovittelun päätteeksi, että osattaispa me aina puhua näin hyvin kuin täällä, että tämän mallin vois niinkö viedä kotiin ja ottaa tavaksi, että puhuu niinku aikuinen aikuiselle.”

”Siellä oli niin mukava se vastaanotto ja semmoinen [nauraa, HH]. Että ne oli varmaan ne työntekijät, kun ne oli semmoisia miellyttäviä ja lähestyttäviä ja mukavia ja muuta. Ei itelle tullut semmoista, että siellä ei osoitettu sormella eikä tuota syyllistetty eikä semmoista.”

Havaitsimme, että tutkimukseemme osallistuneet kokivat keskustelumahdollisuuden ja asioiden läpikäymisen olevan hyväksi heille itselleen myös niissä sovitteluissa, joissa

heidän kumppaninsa eivät kyenneet avautumaan samalla tavalla. Erään naisen kokemus puolestaan oli, että sovittelu oli väkivallan tekijälle hyväksi siten, että hän sai tilaisuuden puhua väkivaltaan liittyvistä asioista, mikä oli hänelle muutoin vaikeaa. Omasta puolestaan hän kuitenkin totesi, ettei saanut käyttää puheenvuorojaan loppuun toisen osapuolen keskeyttäessä. Hän piti myös ilmapiiriä epäluotettavana, koska hän tulkitsti sovittelijoiden kyseenalaistavan hänen kertomuksensa ja suhtautuvan jossain määrin asenteellisesti tilanteeseen. Tämän asenteen asiakas oli kokenut negatiiviseksi. Hän olisi myös kaivannut enemmän sitä, että väkivallan tekijältä olisi edellytetty vastuun ottamista teostaan.

”Siinä oli niinku semmoinen tilanne siinä vaiheessa, että sillä naispuolisella sovittelijalla, huomasin että sillä oli semmoisia silmäilyjä, siinä oli se mies, sitä miestä kohtaan, kun minä puhuin jotain, että se tilanne ei enää ollut silleen luotettava. Kun minä puhuin, yritin sanoa jotain... Että se on aika hurjaa tuommoinen kun hän on siinä tilanteessa kuitenkin. Ja kyllähän, eihän niinku asiakas ole tyhmä. Kyllähän se huomaa kaikki tälleen.”

Sovittelussa erityistä ja jatkuvaa tarkkuutta tulisi kiinnittää sovittelijoiden ja asiakkaan vuorovaikutuksellisiin seikkoihin, sellaisiin kohtaamisen puitteisiin joissa sovittelun ilmapiiriä rakennetaan. Tasapuolisuuden säilyttäminen ei ole sovittelijallekaan helppoa, jos hän kokee uskovansa toista osapuolta enemmän. Ammattilaisten ja yhtäläillä vapaaehtoisten sovittelijoidenkin puolelta kielteisesti sävyttynyt asiakkaan kohtaamistilanne tuottaa tulkinnallisia ylilyöntejä, moraalista närkästystä, normatiivisuutta ja hätiköityjä johtopäätöksiä. Nämä vaarantavat asiakkaan kohtaamisen ihmisenä sekä hänen todellisuutensa ymmärtämisen sellaisena kuin hän itse sitä elää. Toisaalta äärimmäiseen ymmärtämisen korostamiseen voi puolestaan kätkeytyä välinpitämättömyyden vaara. Silti ihmiseen luottaminen ja ihmisten omien ratkaisumahdollisuuksien korostaminen ovat kuitenkin auttamistyön lähtökohtina olennaisia. Ne luovat työskentelylle ja tässä tapauksessa sovitteluprosessille tulevaisuuteen ja toivoon katsovaa ilmapiiriä, jossa vaikeita kokemuksia ja tapahtumia on mahdollista lähestyä. (Laitinen & Hurtig 2006, 12.)

Haastateltavan kokemus negatiivisesta kohdatuksi tulemisesta haastaa pohtimaan sitä, miten merkittävä osa auttamisen valtasuhteesta on mikrovaltaa, piilossa olevaa, huomaamatonta ja usein tarkoituksetonta oheisviestintää. Vaikka sovittelijat eivät omaa

perinteistä professioihin liittyvää asiantuntijavaltaa, ovat valtasuhteet läsnä aina kohtaamisissa. Sovittelutilanteessa valta näyttäytyy esimerkiksi siten, että sovittelijoilla on valtaa esittää sovittelun keskeyttämistä, jos katsovat ratkaisun tarkoituksenmukaiseksi tilanteessa. Mikrovalta voi kasvaa kuitenkin itseään suuremmaksi, kun se todellistuu tukea edellyttävässä tunneherkästi latautuneessa tilanteessa. Ihminen voi apua tarvittaessaan tai vaikeaa asiaa läpikäydessään olla erityisen altis kuulemaan tai tulkitsemaan pienetkin tarkoituksettomat vihjeet itseensä kielteisesti suunnattuina. Ilman sitäkin taitamattomasti valitut sanat ja vuorovaikutuksen piirteet voivat kääntyä auttamisen sijasta syyttäväksi ja pahoiksi. Myös sovittelijan asenteet, tiedostamattomatkin, siivilöityvät hänen toimintansa läpi. Näkyviin nousevat myös hänen omaksumansa normaalisuuden kriteerit ja moraaliset kannanotot, joiden pohjalta hän neuvoo ja ohjaa asiakasta. (Pohjola 2006, 45.)

Kokemuksissa kuvattiin, kuinka merkityksellistä sovittelussa on aito kohtaaminen, tilanteisiin asettuminen kunnioittavalla tavalla, ihmisten kuuleminen ja ymmärrys siitä, että tilanteet ovat yksilöllisiä, kuten asioiden ratkaisutavatkin. Vaikka tapaamisia ei määrällisesti ole paljon, luo positiiviseksi koetulle kohtaamiselle hyvän edellytyksen se, ettei sovittelun kestolle ole etukäteen määrättyä aikataulua. Sovittelutapaaminen voi kestää niin kauan, kuin osapuolet jaksavat asiaa käsitellä. Yhdessä tapauksessa oli erillistapaamisten ja yhteistapaamisen jälkeen järjestetty vielä toinen yhteistapaaminen siitä syystä, että asioiden katsottiin jäävän vielä avoimiksi. Naisten kokemusten perusteella voimme nähdä sovittelussa toteutuvan restoratiivisen oikeuden ja postmodernin periaatteet toimijuuden, kohtaamisen, vuorovaikutuksen ja vuoropuhelun merkityksellisyydestä. Osallisuus ja aktiivisuus ovat olennaisessa asemassa. Sovittelutoiminnassa näkyy myös horisontaalinen ajattelumalli ja kumppanuuden periaate.

”Vaikka tapaamisia oli näin vähän, niin minusta he näki meidät hyvin nopeasti, minkä tyyppinen pari ollaan, minkä tyyppisiä ihmisiä ollaan ja löysivät sen kielen mitä meidän kanssa puhutaan. Ja mikä meidän arvomaailmassa on tärkeää, niin minusta he löysivät sen hirveän äkkiä.”

”Minä en tiedä, että kuuluuko niillä siihen sovitteluun tiettyä kaavaa, minkälaisia keskusteluja käydään läpi, mutta ainakin he onnistuivat hyvin meidän elämän kaivamaan esille sellaisena kuin oli tarkoituski. Tämä palveli sitä tilannetta. Ehkä he pysty näkemään sen, että meillä on sitä rakautta ja se ei oo vaan semmoista, että toinen on siellä pakotettuna. Uskosin, että he saivat sen esille siellä.”

”Silloin kun minä olen siellä ollut, niin ei ollut semmoista kiireen oloa ollenkaan, että tuota... että juostaan tämä tilanne nyt tässä läpi ja lyödään leima paperiin ja tervemenoa. Niin ei ollut semmoista oloa ollenkaan. Vaan oli semmoinen rauhallinen ja sai rauhassa puhua ja miettiä sitä ja siinä kun se eteni, niin sillä lailla hitaasti, siinä ois voinut päättää ehkä toisinkin, että en minä halua, minä en sittenkään halua niinkö tätä.”

Joissain tapauksissa oli sovittelun jälkeen jäänyt vielä epäily siitä, oliko tämä tekijän kannalta riittävää vastuun kantamista. Lyhyessä suhteessa asiaan vaikuttaa se, ettei toista osapuolta tunneta vielä hyvin, ei olla tietoisia siitä, millaista väkivaltaa hän on aiemmin tehnyt ja toisaalta halutaan estää tulevat väkivallan tapahtumat.

”Kyllä minä jouduin miettimään sitäkin asiaa, että pitäisikö minun tosiaankin viedä asia eteenpäin, kun sieltä tulee aika ikäviä viestejä aina välillä sieltä suunnasta, että onko vietävä asia eteenpäin että se todellakin hätkähtää, että hän on tehnyt pahaa. Ettei se tee toiselle sitä! Ja sitten minä en tiedä onko se niille entisille naisille sitten tehnyt... en voi tietää. (—) Meinasin kyllä, että eilen laitoin viestiä, kun sain sen kirjeen [syyttämättäjäättämispäätöksen, HH]... Hänhän on saanut varmaan sen saman kirjeen, mutta sille ei sinne tule posti, vaan omalle asunnolle. Niin sitten olin jo vähän siinä, mietin että jopa perhana pääsi vähällä, että olisko sittenkin pitänyt tehdä jotakin vähän, mutta sitten minä mietin, että ei sittenkään, koska tuota. En minä silti halua sille mitään pahaa... [itkee, HH]”

”Mutta jos hän tekis sen homman uusiksi, niin minä vetäisin sen asian niin ylös kuin voin ja niin pahasti kuin vaan pystyisin, jos hän tekis sen uudelleen. Hän kyllä sen tietää.”

Vastuun kysymyksiin liittyen jäimme pohtimaan haastateltavien esille nostamaa tasa-vertaisuutta, puolueettomuutta ja sitä, ettei ketään ole osoitettu sormella. Nämä seikat koettiin tärkeiksi. Ajattelempa, että molempien osapuolten tietynlainen neutraali kohtaaminen voi edesauttaa hyväksi koettua kohtaamista sovittelussa. Katsomme kuitenkin tämän sisältävän myös riskejä. Näitä riskejä nimitämme sellaisiksi, jotka saattavat häivyttää sovittelussa korostetun perusajatuksen siitä, että uhrin ja tekijän roolien tulisi olla selkeitä ja erillisiä, alusta asti. Liika tasapäistäminen saattaa johtaa siihen, että roolit häviävät ja tekijälle ei säilytetä sitä vastuuta, joka hänen tilanteessaan tulisi kantaa. Samalla uhri ei saa kaipaamaansa hyvittämisen kokemusta, vaan tulee uudelleen uhrituneeksi tai asiassaan mitätöidyksi. Sukupuolineutraali lähestymistapa on Suomessa yleinen tapa katsoa väkivaltaa, eikä suhtautumisessa tunnusteta naisten ja

miesten välisiä valtasuhteita (Keskinen 2005). Sovitteluun liittyen katsomme huolen nousevan juuri siinä kohdin, missä keskustellaan väkivallan teosta, siihen liittyvistä kokemuksista sekä vastuunottamisen kysymyksistä. Tällä huomiolla nostamme esiin sen, että neutraaliuden liika korostuminen voi häivyttää alleen sen perusasian, minkä vuoksi ylipäänsä ollaan kokoonnuttu sovittelutilanteeseen.

7.3 Väkivallan käsittely

Leo Nyqvistin (2001, 230–231) mukaan sovittelu ei ole soveltuva menettelytapa lähisuhteiden väkivallan käsittelemiseksi muun muassa siksi, että siinä korostetaan neutraaliutta, minkä hän katsoo uhrin kannalta kielteiseksi asiaksi. Sovittelussa neutraaliudella tavoitellaan sitä, että syyllisyys nousisi enemmän uhrin kokemuksia kuuntelemalla kuin sovittelijoiden toimesta. Tutkimuksemme osallistuneet eivät pääsääntöisesti kokeneet väkivalta-asian käsittelyä yhdessä toisen osapuolen kanssa vaikeana, kun he saivat siihen tukea sovittelijoilta. Väkivalta koetaan niin vaikeana asiana, etteivät naiset uskoneet voivansa käsitellä asiaa rakentavasti ilman ulkopuolisten apua. Tässä mielessä voidaan ajatella sovittelun yhden tavoitteen toteutuvan silloin, kun osapuolet oppivat käsittelemään vaikeita asioita jälkeinpäin myös keskenään.

”On niinkö tuntunut siltä, että tämä on päätepiste, ettei kerta kaikkiaan enää voi jatkua tällä tavalla, että nytkö pystyy puhua, että nämä asiat niinkö selvitetään tässä, että.. Ja ollaan me... niin, en tiedä, ollaan me joskus yritetty itsekseen ihan kahden kesken miettiä asioita, mutta se on mennyt siihen, että toinen tuntee sitten sillä tavalla olevansa silleen alakynnessä, se minun mies on tuntenut, että minä vaan jotenkin häntä rökitän siinä tilanteessa sen, että niinkö puhun mustan valkoiseksi ja hän menee vain lukkoon ja hän ei enää osaa sanoa yhtään mitään ja sitten... Siinä on ollut sellainen... siinä on ollut ne kaksi ihmistä, jotka on kuunnellu ja käynyt tätä asiaa läpi ja saanu meidät näkemään, että kuinka hullu tää tilanne on.”

”Voin ehkä itsestäni sanoa, että jos ei tätä sovittelua, jos nämä poliisit ei ois tullut tähän paikalle, niin tilanne, jos en olis itse niitä tilannut siihen paikalle, niin siinä ois käynyt niin, että me oltais jonkun aikaa näitä yksin murehdittu ja mietitty valtavassa tuskassa ja semmoisessa masennuksessa. Kahdestaan todennäköisesti ja mietitty, että mitenköhän tuo lapsi pärjää ja tunnettu siitä syyllisyyttä tai sitten sillä tavalla niin, että me ei oltais niin kun jaettu tätä kenellekään ja tämä ois vaan ollut niinkö meidän perheen semmoinen musta salaisuus. Tai sitten sillä lailla, että tuota,

ois niin kun väkisin joutunut, olis ollut semmoinen olo, että tähän paikkaan kuuluu nyt se, että pitää lähteä, että akka lähtee lätkimään. Että tässä ei ole mitään muuta vaihtoehtoa ja sitten kaikki ois jäänyt käsittelemättä.”

Uhrit tarvitsevat tietoa parisuhdeväkivallasta ilmiönä sekä sen seurauksista ja siitä selviytymisestä, jotta heidän muutosprosessinsa voi alkaa. Tieto auttaa naisia myös oikomaan vääristyneitä käsityksiä itsestään ja pääsemään eroon syyllisyydestä. Ymmärryksen lisääntyessä väkivallan kokemuksista puhuminen on helpompaa, mikä purkaa väkivallan salaisuutta. Informaation lisääminen ja jakaminen on tärkeää väkivaltatyössä, sillä tiedon avulla voidaan vaikuttaa myös asenteisiin. (Ojuri 2004, 143–144.) Kun väkivallan uhri on sovittelussa saanut tietoa väkivallasta ja keskustellut asiasta ulkopuolisten ihmisten kanssa ehkä ensimmäisen kerran, hänen on helpompi kohdata väkivaltaan liittyvää pohdintaa myös jatkossa. Yksi tutkimukseemme osallistunut nainen kuvasi häpeän tunteiden käsittelyä ja tunteen hälvenemisen merkitystä sille, kuinka hän uskaltautui etsimään tietoa väkivallasta.

”NM: Säilyikö se häpeän tunne siinä vaiheessa kun asioit sovittelutoimiston henkilökunnan tai sovittelijoiden kanssa? Oliko se vielä yhtä pinnalla... se häpeän tunne?”

Kyllä se päällimmäinen tunne ehkä on, mutta se... jos jonkun kanssa niin sovittelun ihmisten kanssa se on lieventynyt. (--) Heiltä sai kuulla sen just että on.. se häpeän tunne on kauhean tavallinen. Mutta se jotenki tarkentui, että et sinä ole tekijänä tässä, vaan kohteena. Mutta ei se silti, vaikka tästäkin on nyt jo puoli vuotta aikaa, koko tapahtumasta, niin ei se silti katoa. Syyllisyys on... tai häpeä on niin kun päällimmäinen. Semmoinen epäonnistuminen ja häpeä. (--) Minä toin esille tätä samaa häpeäntunnetta sovittelijoillekin ja sitä, että yleinen mielipide tuomitsee. Niin minun mielestä he sanoi ihan hyvin, että jos sinä keskustelupalstoja luet, niin ihan taatusti koet... saat vastaasi sieltä vain justiinsa ne kärkevimmit mielipiteet, että sinne kirjoittaa ne ihmiset, joilla on tapana kirjoittaa ilkeästi.

NM: Oliko se rikosilmoitus, se että asia tuli poliisin tietoon... vai sovittelu vai mikä asia, joka sai sinut hakemaan tietoa väkivaltaan liittyen, osaatko eritellä sitä? Mikä sinussa sai tarpeen kohdata sen asian?”

En muista kummasta se lähti, mutta jälkikäteen voisi melkein sanoa, että se oli se sovittelu, koska se hiukan poisti sitä syyllisyyden tunnetta tai sitä häpeän tunnetta, ei siis syyllisyyttä vaan häpeän tunnetta. Että uskalsi alkaa ettimään tietoa asiasta, kun ei pelkästään vain hävennyt.”

Lähisuhdeväkivaltaa kuvattiin perheen ”mustana salaisuutena”, asiana, joka halutaan lakaista maton alle teeskennellen, ettei mitään pahaa ole tapahtunut. Sovittelu saattaa olla ensimmäinen tilaisuus yhteiselle keskustelulle väkivallasta sekä ulkopuolisten kanssa että pariskunnan välillä. Sovittelun jälkeen osapuolilla voi olla paremmat edellytykset jatkaa keskustelua myös kotona. Myös häpeän tunteiden käsittely voi osaltaan vaikuttaa siihen, ettei tunneta enää niin suurta tarvetta salata asia lähipiiriltä. Husson (2003, 252–253) tutkimuksen naiset nimeävät väkivallasta puhumisen ensimmäiseksi askeleeksi, joka mahdollistaa väkivallasta irtautumisen. Puhuminen rikkoo yksityisen, kodin ja suhteen rajoja. He tuovat esiin arvostavansa sitä, että voi puhua tilanteestaan ja kokemuksistaan kaunistelematta ja kiertelemättä ja tulla samalla ymmärretyksi ja hyväksytyksi sellaisena kuin on. Väkivallasta puhuminen ei kuitenkaan ole helppoa. Mahdolliset aiemmat kokemukset vähättelystä, syyllistämisestä ja torjutuksi tulemisesta ovat opettaneet vaikenemaan ja häpeämään.

”Minusta tosi positiivista, niin tuo jotenki tuo minun salaisuus on... minä olen saanut sen niinkö pois... laittaa pois ja lähteä käsittelemään tätä asiaa ja samalla lailla olen aatellut, että kun minä silloin jossakin vaiheessa ajattelin, että miten tästä selviää, että tapahtui tämmöistä, niin tietenki seuraavaksi pitää niinkö ruveta purkamaan ja selittämään näitä asioita ja hävetä ja olla pahoillaan siitä, että on niinkö pysynyt tämmöisessä suhteessa ja... Miten yllättävää olikin, että se oma ajatusmaailma alkoi niinkö muuttua ja sitten kun selvisi siitä alkujärkytyksestä niin sitten on ollut tosi kevyt olo, että on oikeasti voinut puhua ja ei olla yhtään mietitty sitä miehen kanssa, että no voi voi, että hänkin on sanonut, että hänellä on kans niinkö hyvä olla, että hän melkein oli niin kun luovuttanut, että hän on tämmöinen, mutta hän haluaa apua ja hän meinaa... tämä on niinkö hänen elämä ja meidän elämä, että hän tekee tälle, tai sillä lailla ettei voi niin kun jäädä sivullisena kattelemaan omaa elämää. Vaan, että nyt on jotenki niin kun riisuttu tässä ja tuota myönnetty ja lähdetty sitä kohti. Mutta että minä kuvittelin oikeasti, että tämän tapahtuman jälkeen käyn näin, että minä alan välttelemään niitä minun ystäviä ja niinkö häpeän ja käyn kuopan pohjalle, että en vastaa puhelimeen ja niin poispäin, mutta jotenkin aivan päinvastoin, että on siinä mielessä niinkö tosi hyvä ja helpo olla.”

Ilmeistä on, että naiset kokivat pääsääntöisesti helpoksi väkivallasta puhumisen sovitelussa. Pohdimme, onko siihen syynä se, että heillä oli jo etukäteen olemassa käsitys

siitä, että väkivallasta puhumista ei tällaisessa paikassa voida kierrellä. Sovittelu on tilaisuus, joka on järjestetty juuri sitä keskustelua varten ja sovittelijat ovat tottuneita käsittelemään väkivaltaan liittyviä asioita. Myös sovittelun luottamuksellisuus on avautumista edesauttava tekijä. Tutkijoina koimme, että ainakin jotkut naiset halusivat osallistua tutkimukseemme nimenomaan siksi, että he pitivät edelleen tarpeellisena puhua väkivallasta. Yksi haastateltavista toi esille sen, että myös sovittelijoiden tulee kannustaa väkivallan uhreja puhumaan asiasta avoimemmin.

”Ja sitten sekin nimenomaan, että kannustaa ihmiset puhumaan, ettei ne pidä siellä neljän seinän sisällä niitä asioita, että mitä enemmän ne pitää, sitä enemmän se väkivalta jatkuu.”

Kaikkien kohdalla puhuminen ei toteutunut yhtä onnistuneesti. Yksi naisista kuvasi, kuinka vaitonainen hänen kumppaninsa oli ollut sovittelussa ja vähäkin keskustelu tyrehtyi sovittelun jälkeen. Hänen käsityksensä oli, että mies haluaa sivuuttaa koko asian ja jatkaa elämää kuin mitään ei olisi tapahtunut. Omalta osaltaan hän näki asian käsittelyn sovittelussa hyödyllisenä, sillä hän ei ollut puhunut asiasta kenenkään muun kanssa.

”Ei olla siis niinkö kahestaankaan puhuttu kunnolla siitä, että se on aina ollu sitä että se toinen on ollu hirveän pahoillaan eikä ole oikein mitään osannu sanoa mulle vastausta siihen että mitä siinä oikeasti tapahtui ja miksi ja... että se on jääny vähän auki, että ollaan me sovittelussa puhuttu, puhuttiin se mutta en minä saanut vastausta siihen oikein kunnolla. Että kyllä se on osoittanut muka että on pahoillaan ja näin mutta kyllä se on minusta vieläkin vähän epäselvä tilanne. (--) Minua on ainakin auttanut vähän se [puhuminen sovittelussa]. Ettei se asia ole vain unohtunu vaan sitä on jotenki ees, on saanu näitä mielipiteitä ja näkemyksiä, kaikkia näitä, on tullu käytyä läpi.”

Yksi haastateltavista toi esiin sen, että sovittelijoilla tulisi olla enemmän tietämystä päihdeongelmista. Tarve on perusteltu siinä mielessä, että lähisuhdeväkivaltaan liittyvä hyvin usein alkoholi. Tutkimuksemme jokaisessa sovitteluun johtaneessa tapauksessa on ollut alkoholi ainakin jossain määrin mukana. Kyseisestä tapauksesta ilmeni, että tietämättömyys päihdeongelmista johti uhrin kannalta koettuun epäoikeudenmukaiseen sovittelun ilmapiiriin sekä aiheutti enemmän hämmennystä kuin selkeytti asioita.

”Kuitenkin täytyy olla se kylmä totuus siinä koko ajan, että tunteet on siinä kiinni niin ja sitten hän (mies) sanoo, että hän ottaa... kirjoitetaan, että hän ei ota 15 % yli voimakkaampaa alkoholia sen vuoksi, että hän ei sillä juo itseään tukkoon ja niinku näin ja hänen omasta ajatuksestaan ei ole mitään väkivaltaa sitten. Kukaan siellä ei ole perehtynyt siellä tähän alkoholiongelmaan. Siitä ei ole minkäänkokoista peruskoulutusta näköjään siellä kellään, eikä tietoa.(--) On hienoa, että siinä on monenlaista ihmistä. Varmaan enemmän jotain koulutusta tarvitsis, varmaan psykologian puolelta, varmaan siitä sitten oikeesti, että mitä on oikeesti kun ihmiset käyttää aineita. Ei aineiden käyttäjät voi sanella niille, että minkälaista ainetta he käyttää, kuinka vahvaa korkeintaan esimerkiksi, tällöinen pieni esimerkki. Eihän se tule onnistumaan sillä lailla.”

Yhden uhrin kohdalla väkivalta toistui ja hän koki jäävänsä tilanteessa ilman tukea. Positiiviseen muutokseen ja mahdollisuuksiin keskittymällä jää taka-alalle se ikävä tosiasia, että lähisuhdeväkivalta on usein uusiutuvaa. Asiaa ei ehkä katsota rakentavaksi nostaa esille yhteistapaamisessa, mutta uhrin oikeusturvan kannalta on tärkeää antaa hänelle tietoa ja kertoa, miten hänen tulee toimia, jos väkivalta jatkuu. Kaikissa sovittelussa tätä keskustelua ei käyty. Tämä herätti ajatuksen siitä, halutaanko sovittelussa keskittyä myönteisiin asioihin, jolloin väkivallatonta tulevaisuutta pidetään jonkinlaisena oletuksena. Kuitenkin ajatteleminen, että uhri voi tarvita monenlaista tietoa ja keskustelua, rikosprosessiin liittyvien asioiden lisäksi esimerkiksi siitä, minne hän voi tarvittaessa mennä turvaan. Sopiva tilaisuus tälle keskustelulle voi olla erillistapaamisessa. Sovittelutoimistolla ei ole välineitä puuttua uusiutuvaan väkivaltaan, vaan asia täytyy saattaa viranomaisten tietoon, toisin sanoen tehdä rikosilmoitus. Uusiutunutta väkivaltaa ei enää sovitella.

”NM: Siis se uusiutui se väkivalta niinkö?”

Kyllä, se uusiutui, eli se sovittelusopimus ei toteutunut mitenkään. Siihen kirjoitettiin että ei tuota niin käytä väkivaltaa ja muuta ja nämä. Sovittelutoimistosta soitettiin ja minä sen ilmoitin, että on käyty käsiksi, eli tämä sopimus ei toteutunut, niin kukaan ei valvo sitä, että miten minun etuja nyt ajetaan. Kukaan ei suojelekaan sitä ihmistä nyt. (--) Että minusta on todella tärkeää jos tästä on hyötyä, että nämä asiat pitää mennä sinne esille tällöiset tilanteet, nämä aukot mitä siellä on.”

”HH: Antoiko ne sulle semmoista tietoa sitten, että jos tällöinen väkivaltilanne toistuu?”

Ei, ei. Ei mulle annettu mitään muuta. Enhän minä tiedä muuta, kuin soittaa poliisit.”

Tapaamisissa keskustellaan myös väkivallan eskaloitumisesta eli siitä, että seuraavalla kerralla voi käydä pahemmin. Sovittelussa haetaan vaihtoehtoisia toimintamalleja tilanteisiin, joissa aikaisemmin on ajaututtu väkivaltaan. Yhdessä sovittelussa oli sovittu esimerkiksi siitä, että väkivallan tekijä poistuu tilanteesta, kun huomaa alkavansa hermostua. Riitoja ei kuitenkaan tule ohittaa kokonaan, vaan ne sovitaan jälkeinpäin. Toisessa sovittelussa miehen mielenterveyteen liittyvät ongelmat aiheuttivat pohdintaa siitä, miten väkivaltatilanteet voitaisiin tulevaisuudessa ehkäistä.

”Että nyt tämä piirre on nostettu pöydälle ja me kumpikin osataan tarkkailla sitä ja seurata sitä ja yrittää mennä yli, taistella yli tilanteitten ja nyt meillä on kaksi onnistumista ollut jo sen kanssa. Eli mies on tuota, mies on itse sanonut minulle, että näytä minulle niin sanotusti punaista korttia kun alkaa näyttää siltä, että se toinen persoona astuu hänen nahkoihin. Että heiluta vaikka kättä hänen silmien edessä tai jotakin, mutta yritä herättää hänet siitä, että jos hän pääsisi takaisin.”

Molemmat naiset kertoivat, että jälkeinpäin tilanteissa oli toimittu sovitulla tavalla ja väkivallalta oli välttytty. Tällaiset keskustelut antavat ajattelemisen aihetta koskien sitä, miten asioihin voidaan vaikuttaa ja hakea muutosta. Yksilötapaamiset, kuten esimerkiksi terapia, ovat omalla tavallaan tärkeitä trauman hoitamisessa ja väkivaltaisen käytöksen ehkäisemisessä. Kuitenkin pohdimme sitä, että tarvitaan myös yhteistä keskustelua, sillä parisuhdeväkivallassa on aina kaksi osapuolta ja molempien tulee olla tietoisia siitä, miten vuorovaikutuksessa voidaan vaikuttaa tilanteiden etenemiseen, kun parisuhdetta on päätetty jatkaa yhdessä.

Johnson (2008, 72, 77–78) ottaa teoksessaan kantaa restoratiivisen oikeuden menetelmiin. Hän määrittelee nämä menetelmät erilaisiksi interventioiksi, joissa asiaa käsitellään rikosoikeuden tekijä- ja rangaistuskeskeisyyden sijasta inklusiivisuuden ja paranemisen näkökulmasta. Inklusiivisuudella hän tarkoittaa asianosaisten omaa aktiivista osallistumista asiansa käsittelyssä ja paranemisella tavoitetta osapuolten hyvinvoinnista huolehtimisesta ja yhteiskuntaan liittämistä, keinoina muun muassa hyvittäminen, anteeksipyyntö ja anteeksiantaminen. Johnsonin mukaan parisuhdeväkivaltaa ei voida nähdä yhtenäisenä ilmiönä, vaan erilaisuus on kyettävä tunnistamaan. Ei ole samantekevää, onko yksittäisen väkivallanteon tekijä mies, joka kontrolloi puolisonsa elämää kokonaisvaltaisesti vai mies, joka menettää hermonsä riitatilanteessa. Näin ollen John-

son pitää restoratiivisen oikeuden periaatteiden soveltamista tilannesidonnaisen parisuhdeväkivallan käsittelyssä toimivampana kuin rikosoikeudellista rangaistusta. Sen sijaan hän näkee, ettei sovittelun käytännöissä huomioida tarpeeksi vallan ja kontrollin dynamiikkaa, eikä parisuhdeterrori sen takia sovellu käsiteltäväksi sovittelussa.

Tutkimuksemme perusteella olemme ainakin osittain samoilla linjoilla näiden ajatusten kanssa. Voimme yhdistää parisuhdeterroriin kuulemiamme kuvauksia asennoitumisista, joissa tekijäosapuoli ei näe itsessään muutoksen tarvetta, ei kanna vastuuta teoitetaan eikä suhtaudu sovitteluun vakavasti vaan pitää sitä läpihuutojuttuna. Näissä parisuhteissa näkyy vallankäyttöä ja kontrollointia. Olemme aikaisemmin kirjoittaneet kategorisointiin liittyvistä riskeistä, jotka voivat liittyä myös tulkintaan siitä, millaiseksi parisuhdeväkivalta luokitellaan. Väkivallan taustatekijöiden tunnistaminen ei ole helppoa, sillä sitä voi määrittää myös muut tekijät kuin Johnsonin korostama ero vallankäytössä. Esimerkiksi tutkimuksemme yhdessä parisuhteessa tekijän väkivaltaisen käytöksen taustalla oli myös mielenterveysongelmia. Sovittelun voidaan katsoa tässä tapauksessa toimineen eräänlaisena käännekohtana, sillä mies on hakeutunut sovittelun myötä mielenterveyspalveluiden piiriin. Kuitenkin pääsääntöisesti sovittelun edellytyksiä arvioidessa on tärkeää pyrkiä tunnistamaan, millaisesta väkivallan muodosta on kysymys. Keskeistä on ollutkin määrittää sitä, ovatko osapuolet vapaaehtoisesti ja omasta tahdostaan suostumassa sovitteluun. Ajattelemmekin olevan syytä vieläkin tarkemmin yrittää selvittää esimerkiksi sitä, onko parisuhteessa ilmennyt vallankäyttöä tai millainen käsitys osapuolilla on miehen ja naisen asemasta. Myös feministisen näkökulman mukaan yksilötason psykologiset ongelmat eivät yksinään kykene selittämään naiseen kohdistuvan väkivallan ongelmaa.

Johnson (mt., 77) kysyy myös, miten voidaan varmistua siitä, että anteeksipyynnön ja anteeksiantamisen ovat vilpittömiä suhteessa, jossa pahoittelut ja hyvittelyt ovat ehkä jo pitkään olleet osana parisuhteen väkivallan kehää. Väkivallan ratkaisemiseen liittyvä sopiminen ja siihen liittyvä anteeksiantaminen sisältääkin monia pohtimisen kohtia. Johanna Hurtig (2013, 244–245) kirjoittaa näennäiseksi jäävästä anteeksipyynnöstä. Väkivallan tekijä saattaa tunnistaa uhrin ja/tai sovittelutilanteen tahoilta odotuksen anteeksipyynnön tarpeesta ja vastaa siihen, mutta ei sisäisesti koe sille tarvetta, koska hahmottaa oman toimintansa moraalisuutta toisin. Tällöin vaarana on, että anteeksipyynnön on näytelmä, jossa tekijältä puuttuu moraalisen tiedostamisen taju,

omatunto sekä kyvykkyyttä myötätuntoon. Anteeksi pyytäminen ja mahdollisuus siihen voi toisaalta olla tärkeä ja eheyttävä asia, jonka kautta voidaan käsitellä sekä hyvittää kokemuksia, joita tapahtuu ihmisten välisissä suhteissa. Kun pohditaan vakavien ja elämää musertavien tekojen kohdalla tekijän osoittamaa vähättelevää tai välinpitämättömyyden asennetta, voi se loukata uhria ja tuhota anteeksiantamisen rakentavaa perusajatusta.

”Se on toisen loukkaamista, sanoin tai teoin. Eikä sitä mielestäni voi selittää sillä, että ”joo kun olin vihainen, niin sen takia sanoin sitten sitä”. Että se on vielä niin kuin... että ensin hakataan ja sitten pyydellään anteeksi. Toinen antaa anteeksi ja sitten hakataan kohta taas uudelleen. Aina vaan annetaan anteeksi niin minä en ymmärrä sitä.”

Perusteitaan epäilevä anteeksi pyytäminen puolestaan vääristää anteeksi pyytämisen ja -antamisen tarvetta. Tässä asetetaan väkivallan teko ja sen loukkaavuus uhria kohtaan ehdolliseksi. Tyypillinen esimerkki perusteitaan epäilevästä anteeksi pyytämisestä ja sen merkityksen ohentamisesta on *jos*-sanon käyttäminen. Tämä tuhoaa niitä odotuksia, joita tilanteeseen ladataan sekä rapauttaa anteeksipyyntöä moraalisia lähtökohtia. *”Esitän anteeksipyyntöni, jos olen sinua loukannut, itselläni ei ole muistikuvia tapahtumista”*. Tällainen käytös voi asettaa uhrin kiitollisuuden velkaan, sen sijaan että hän saisi kokea tekijän tunnustavan tekojensa vääryyden ja haluaisi ne aidosti hyvittää. Kun anteeksi pyytäminen vääristyy uhrin tarpeeksi, jää itse asian sovittaminen todellisuudessa vajaaksi. Anteeksipyyntöä voi käyttää myös naamiona, eräänlaisena performansina. Tällöin väkivallan tekijä saattaa esittää näyttävästi katumusta sekä syyllisyyttä toisten ihmisten edessä, mutta luopuu naamiostaan yksityisessä tilassa. Tällöin esimerkiksi sovittelutilaisuudessa voidaan esittää nöyrää tuoden esille omaa huonoutta. Samaan aikaan on mahdollista, että tekijä toimii yhä väkivaltaisesti uhria tai jopa muita läheisiään kohtaan. Anteeksi pyytämisen tunteisuus ja itsesäälön käyttäminen saattaa harhauttaa näkemään tekijän erilaisena, kuin mitä todellisuudessa on. (Hurtig 2013, 245–246.)

*”Ainoa oli, että minä haluan, että se pyytää kunnolla anteeksi mutta ei kuitenkaan siinä yhteisessä sitä sanonut, mutta on se pyytänyt anteeksi.
(--)*

NM: Ajatteletko, että se anteeksipyyntö on semmoinen osoitus, millä hän voi hyvittää sitä tekoa?

Ei se voi sitä enää ikinä hyvittää. Ei se riitä. Mutta olihan se pyytännyt anteeksi jo aikaisemmin ja sehän tuli siellä sovittelussa. Ja asiasta on puhuttu ja sekin sanottiin siellä sovittelussa. Molemmat sitten yhdessä sanoivat, että on tästä puhuttu.”

”Omien luonteenpiirteitteni takia minun on aika vaikea vastaanottaa sitä hyvittelyä toiselta, että saan olla koko ajan tosi kieli keskellä suuta, ettei minulle tule ole, että minun pitää kiitollisena tästä tehdä hänelle vastapalvelus, että siitä ei tule sellainen loputon kiitollisuudenvelassa olemisen kehä. Ja tätä joutuu pitämään koko ajan mielessä nyt tosi tarkkana. Että jos toinen tekee sen ison työn anteeksipyyntönä, niin asia on sitten siinä.”

”Ei olla siis niinkö kahestaankaan puhuttu kunnolla siitä, että se on aina ollu sitä että se toinen on ollu hirveän pahoillaan eikä ole oikein mitään osannu sanoa mulle vastausta siihen että mitä siinä oikeasti tapahtui ja miksi ja... että se on jäänyt vähän auki, että ollaan me sovittelussa puhuttu, puhuttiin se mutta en minä saanut vastausta siihen oikein kunnolla. Että kyllä se on osoittanut muka että on pahoillaan ja näin mutta kyllä se on minusta vieläkin vähän epäselvä tilanne.”

On ilmeistä, että uhrin kannalta näennäinen tai epäaito hyvittäminen ei ole riittävää. Samalla jäimme pohtimaan, kuinka tähän mainittuun dilemmaan suhtautuvat kulloinkin sovitteluistunnoissa läsnä olevat sovittelijat ja kuinka moniulotteisesti tätä anteeksiannon problematiikkaa tiedostetaan? Entä millainen merkitys esitettyllä anteeksipyyntöllä on lopulta syyteharkinnan kannalta? Anteeksiantoa ei siis tulisi nähdä kaiken korjaavana tekijänä. Se voi olla myös täysin merkityksetöntä uhrin kannalta, sillä anteeksianto ei palauta esimerkiksi turvallisuudentunnetta tai korjaa uhrin näkemystä itsestä. Uhrin odottavat tiettyjen esitettyjen sanojen tai fraasien sijasta moniulotteisempaa asioiden käsittelemistä sekä vastuunottamista. (Hurtig 2013, 250.) Osa tutkimuksemme naisista toi esille arvostavansa anteeksipyyntöä silloin, kun se tuntuu heistä aidolta.

”Tuntunut siltä niinkö, että aseet on riisuttu, että niillä puheilla ei yritä vaikuttaa siihen toiseen, että olenhan minä kuullut kuitenkin muutaman kerran tässä meidän parisuhteen aikana sen anteeksipyyntö-sanon, ja olen joskus epäillyt sitä, tarkoitetaankohan tuota, niin on ollut tämmöinen niinkö olo, että nyt se oikeasti tarkoittaa sitä.”

”Olkoonkin, että laki suhtautuu asioihin miten suhtautuu tai poliisi, mutta keskenämme voidaan ikään kuin tehdä sopimus, jolla mies on esittänyt

anteeksipyyntöön hyväksyttävästi ja se on sen jälkeen meidän keskinäisestä suhteesta poispyyhitty, suoritettu, avemariat luettu [naurahtaa, HH]. Että valtio ja laki ja oikeuslaitos on eri asia kuin meidän avioliitto kuitenkin, pienenä yksikkönä.”

Tällä anteeksiantamuksen problematisoinnilla haluamme korostaa kaikkinsa sovittelussa olevan rikoksen hyvittämisen liittyvää haasteellisuutta. Olemme tietoisia, että sovittelutoiminnan piirissä tiedostetaan, että anteeksipyyntö tai anteeksiantaminen esitettyinä fraaseina eivät ole pääroolissa prosessin kannalta. Restoratiivisen oikeuden ideologiassakin niiden sanotaan tulevan sivutuotteena, osapuolten omista lähtökohdista syntyvinä, ei ulkopuolisten eli sovittelijoiden painostuksen vuoksi. Juuri tästä syystä katsomme tärkeäksi nostaa esille tätä seikkaa tutkimuksessamme, sillä kohtaamisen aitous, hyvittäminen, katumus sekä vastuunotto liittyvät olennaisesti näihin esille nostettuihin kysymyksiin. Ne kaikki yhdessä muodostavat kokonaisuuden, johon anteeksipyyntö ja anteeksiantaminen osaltaan kytkeytyvät.

7.4 Keskustelu parisuhteen tulevaisuudesta

Onnistunut sovittelu ei edellytä sitä, että pariskunta jatkaa parisuhdettaan. Sovittelun tavoitteena ei ole väkivaltaisen suhteen jatkaminen, myös eroamisesta keskustellaan, jos osapuolet niin asian kokevat (Eloheimo & Flinck 2010). Yksi tutkimukseemme osallistuneista naisista oli väkivaltaisen miehen kanssa seurustelusuhteessa ja hänen kokemuksensa oli, että sovittelussa ei käsitelty riittävästi tapahtunutta väkivaltaa, vaan siellä puhuttiin muista parisuhteeseen liittyvistä asioista, kuten keinoista parisuhteen parantamiseksi. Häntä jopa kannustettiin muuttamaan yhteen väkivallan tekijän kanssa.

”Siinäkin vaiheessa minusta tuntui, että hetkinen, meneekö tämä nyt oikein tämä tilanne. Että sitten ruvetaan ratkomaan tämmöistä että parisuhdeterapia-asioita, että ei ne kuulu tuollaiseen väkivalta... suhteen ratkomiseen, vaan sen estämiseen, että X olisi halunnut muuttaa minun kanssa, mutta minä sanoin, että en minä ole valmis muuttamaan yhteen hänen kanssaan. En tietenkään, sitten minulla olisi ollut vielä turvattomampi olo. (--) Että sitä oli niinku kenenkään siellä vaikea ymmärtää. (--) Kyllä se meni epäolennaisiin asioihin. Kun aletaan kirjoittamaan ylös, että mitä

tehdään tämän parisuhteen parantamiseksi. Yritetään kavereilla, käytetään yhdessä koiraa ulkona... En minä ymmärrä tämmöistä ollenkaan. Tämä on vähän niin kuin lapsia ohjattais siellä. Ja minä että okei (--) kirjoitetaan vaan ylös, mutta minusta se oli outoa. Eihän tuommoiset asiat varsinkaan tule toteutumaan jos ei ne toteudu muutenkaan. Tärkeintä on kuitenkin se (--), väkivaltatilannetta, miten se ennaltaehkäistään. (--)

HH: Eli minä vielä tarkennan, että olitko sinä siinä sovittelussa päättänyt jo sen, että te eroatte vai oliko se vielä vähän.... ettet vielä tiennyt?

No tuota niin... kyllä meillä oli tarkoitus jatkaa yhdessä seurustelua. Sillä tavalla, että niin kun minä halusin antaa hänelle mahdollisuuden, että me voitais niin kun tapailla. Ja sitten hänkin mietti, että voisko X:n ongelma olla tämä... sanoi se nainen. Niin minä, että niin joo, että viina on epävarmuustekijä, mutta tuota eihän se minun oo... että järkeä ei oikeesti etä oikeata, tervettä, aurinkoista, ihanaa järkeä ei sieltä tullut. Että aivan ko kuin minun olisi pitänyt todella muuttaa sen ihmisen kanssa vielä yhteen.. Ihmettelin, että pitäiskö minun sitten harkita sitä yhteen muuttoa. Niin minä tein päätelmän, että voiko tämä todellakin olla minun virhe ja minä sain turpaan senkin vuoksi.”

Toinen haastateltava olisi toivonut keskustelua parisuhteen tulevaisuudesta, sillä hän pohti kovasti eron mahdollisuutta. Erillistapaamisessa asiaa oli jossain määrin käsitelty, mutta yhteisessä sovitteluistunnossa asia jäi käsittelemättä kokonaan. Uhri kertoi meille haluavansa pois suhteesta, mutta ei ollut itse uskaltanut ottaa asiaa miehensä kanssa kahden kesken puheeksi. Syyksi tälle hän kertoi yleisen puhumattomuuden ilmapiirin kotona ja pelon väkivallan uusiutumisesta eropuheen johdosta. Sovittelulta hän olisi odottanut ulkopuolisten avusta aiheeseen, jotta erosta olisi voitu keskustella ulkopuolisten läsnä ollessa puolueettomalla maaperällä.

”NM: Puhuitteko te tulevaisuudesta siellä?

Kyllä. Multa kysyttiin silloin ensimmäisen tapaamisen aikana, että onko meillä tunnetta enää. Onko meillä sitä yhteistä tunnetta enää. Niin mutta ei ne tässä toisessa tapaamisessa ei kysyny.

HH: Mitä sinä vastasit siinä ensimmäisessä tapaamisessa, kun sitä sulta kysyttiin, niin?

Joo. Minä kyllä sanoin, että kyllä se tiukille ottaa, että onko enää. Että kyllä siitä ensin tulee semmoinen pelko ja turhautuminen ja... [alkaa itkeä, NM] ja viha.

HH: Mutta ettekö te siellä yhteistapaamisessa puhunu ollenkaan näistä asioista, että jatkatteko te yhdessä vai ette?

Ei olla puhuttu ei.

NM: Olisitko sinä halunnut siitä keskustella siellä?

Olisin tietysti. Että se on mulle, se oli hyvä tapaaminen, mutta yks kerta enemmän tai pidempi, että siellä ois voinut keskustella enemmän. Kyllä minä ymmärrän, että se on rajoitettu aika heilläkin, niin niin. Tai sitten ois ite soittanut jonnekin.

HH: Ajatteletko, että jos alat puhumaan erosta, että tapahtuis jotakin pahempaa vielä?

Kyllä. Joo. Niin kyllä se, silloin ois ollut hyvä ottaa esille se asia niinkö. Siellä ois ollut ulkopuoliset henkilöt kuuntelemassa.”

Auli Ojuri (2004, 160–162) kirjoittaa siitä, miten työtekijöiden omiin arvoihin, ideologioihin ja teorioihin perustuvat mallitarinat elämästä vaikuttavat siihen, miten asiakkaan ongelmaan suhtaudutaan. Jos mallitarina esimerkiksi liittyy perheen koossa pitämiseen, ei väkivallan loppumiseen ehkä kiinnitetä tarpeeksi huomiota. Myös sovittelijoilla voi olla tämänkaltaisia mallitarinoita, jotka vaikuttavat asioiden käsittelyyn sovittelussa. Tutkimuksemme joissakin tapauksissa keskityttiin liikaa hakemaan keinoja parisuhteen ylläpitämiseksi ja parantamiseksi, vaikka uhrin kannalta olisi ollut tärkeämpää keskustella siitä, miten hän voisi tarpeen vaatiessa erota ja pärjätä itsenäisesti. Ajatellaan tämän olevan hyvin tärkeän huomion ja muistutuksen siitä, että sovittelun päämäärän ei tarvitse olla se, että pariskunta jatkaa suhdettaan. Sovittelu voi olla tukena myös erotilanteessa ja siten osaltaan ehkäistä väkivaltaa, jota ero usein aiheuttaa.

”No vielä tuosta uhrin osasta, että tavallaan voi olla niinkun, että tuetaan sitä ihmistä omaan elämäänsä ja kattomaan niitä oman elämänsä mihin ei toinen kuulu. Sitä erillisyyttä, mitä pitää kuitenkin olla. Vaikka ne yhteisetkin harrastukset, kyllä niistäkin puhuttiin siellä, että on hyviä puolia, että tuo molemmille ajatuksille tämä, että pitää olla niitä yhteisiäkin tekemisiä, hyvin tärkeitä ne on kyllä minä tämän ymmärsin. Mutta miten on tämä erillisyyys ja tarvittaessa myös tukea siinä, että lähtee niinku erille teille. Että onko tämänkin ihan oikeasti niinku harkittavissa oleva asia, että jos ei niinku kulje, niin sitten täytyy lähteä erille teille. Että jos ei tämä sopimus päde, niin mitä sitten ja miten siitä sitten jatketaan omaa elämää.”

Yhden tutkimukseen osallistuneen naisen tilanne oli sellainen, ettei hän ollut koskaan asunut yksin ja oli siksi sekä hieman peloissaan yksin jäämisestä että jossain määrin myös epätietoinen oman asunnon hankkimiseen liittyvistä käytännön järjestelyistä. Vaikka hän sovittelussa olikin vielä kertonut jatkavansa parisuhteessa, ajateltiin että sovittelussa olisi hyvä olla mukana myös jossain määrin hypoteettista tulevaisuuden pohdintaa ja keskustelua siitä, mitä voi tehdä ja mistä voi hakea apua jos mieli muuttuu ja haluaakin erota. Erillistapaaminen antaa tähän hyvän mahdollisuuden. Toinen haastateltava toikin esille sen, kuinka suuri tiedon tarve voi olla käytännön järjestelyihin liittyvissä asioissa.

”Ihmiset on ihan yksinkertaisissa asioissa tarvii neuvoa. On isoja pelkoja taloudellisesti, kaikki muut tämmöiset, että miten pärjää ja sitten niillä on vaikka mitä takana. (--) Ja miten sitten eri osoitteisiin tarvittaessa lähteminen onnistuu ja kuinka nopeasti se järjestyy, että saman tien jos joku tarvii, että kyllä löytyy joku luukku. Ettei tarvi siksikään kenenkään kärsiä väkivaltaa niinku. Tämä on minusta yksi semmoinen erittäin tärkeä homma.”

Uskomme usein käyvän niin, että yhteistapaamisessa ja sen jälkeen olo on varovaisen toiveikas yhteisen tulevaisuuden suhteen, mutta jos toivottua muutosta ei tapahdu, toiveikkuus vähitellen murtuu. Tapahtunut väkivalta voi vaikuttaa tunteiden viilenemiseen myös vähitellen, kun huomataan, ettei sitä voikaan jättää taakseen.

”On kyllä vähän semmoinen, pettynyt olo ja semmoinen että miks piti mennä näin tapahtumaan että, jotenkin sit se tuntuu että se on aina siinä suhteessa läsnä se homma että se tulee taas jossakin vaiheessa ilmi ja... eikä se kuitenkaan unohdu siitä että niin on joskus käyny. (--) Haluan yrittää mutta sitten välillä näen että se on ihan turhaa kun tuntuu että toinen ei halua niinku mitään, parantaa tapoja tai ei halua edes yrittää niinko mitään tämmösiä, että se vain jatkuu samana koko ajan. Tulee semmoinen olo että onko tässä järkeä.”

”En minäkään ajatellut siinä, että se [lyönti, HH] niin kauheasti vaikuttais, mutta kyllä se... takaraivossa kun se on niin se ei vain sieltä lähde.”

”HH: Mikä sinua itseä arveluttaa siinä, kun sanoit, että ehkä toivoisit, että tämä suhde loppuis?”

Kyllä tämä tilanne mikä oli, niin. Tämä tilanne mikä oli niin kyllä se pistää miettimään, että toistuuko se ja jotain vakavampaa vielä.”

Parisuhdeväkivallan tunnistaminen voi olla hyvin haasteellista, jos sitä ei tarpeeksi huomioida koulutuksessa. Väkivalta nähdään vaarattomampana kuin mitä se on, ei ole toimintamalleja välittömän turvallisuuden takaamiseksi ja yksilön elämään puuttumiseksi. Parisuhdeväkivaltaa ei tunnisteta tai se tunnistetaan vain hetkellisesti. Tekijä voi vähätellä tekoaan ja todellisuuden vääristyminen tarttuu myös uhriin, sillä uhri haluaa uskoa parempaan tulevaisuuteen ja mitätöi ongelman. Tämänkaltainen epärealistinen toiveikkuus tarttuu helposti myös auttajiin, jotka voivat ummistaa silmänsä pahalta haluten nähdä parisuhteessa mieluummin resursseja ja mahdollisuuksia. Sekä osapuolet itse että ulkopuoliset ihmiset voivat asettaa odotuksia siitä, että menneet tapahtumat unohdetaan ja aloitetaan "puhtaalta pöydältä". (Holma 2005, 154–156; Pohjoisvirta 2011, 133–134.)

Väkivaltatyöhön ylipäänsä liittyy tiedon ja osaamisen vajetta. Mikäli väkivaltatyössä olevalla henkilöllä ei ole väkivaltatyöhön liittyvää valmiutta, hän noudattaa tavallista, arkista sosiaalista järjestystä kohdatessaan väkivaltakysymyksiä, kuten ei-ammattilaiset. Tällaisissa tapauksissa on tyypillistä ja samalla riskinalaista toimintaa väkivallan pois selittäminen. Näin ollen uhrin kokemus saattaa jäädä ulkopuolisen tavoittamattomiin. Tärkeää on lisäksi huomata, että väkivallan uhreilla ei ole käytössä käsitteistöä ja teoreettisia kehyksiä, joiden avulla he itse voisivat jäsentää elämäntilanteensa kokonaisuutta, ainakaan samalla tavoin kuin asiaan perehtyneet ihmiset. (Hurtig ym., 2014, 264–264.)

Työntekijä voi lähteä mukaan tekijän tai uhrin väkivallan vähättelyyn ja vastuun ulkoistamiseen. Hänellä voi olla ennakkokäsitys siitä, millainen pahoinpitelevä mies tai pahoinpidelty nainen on, eikä halua nähdä pahuutta sosiaalisesti, taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti pärjävissä ihmisistä. Vaikeasti traumatisoitunut nainen ei ehkä käyttäydy odotetulla tavalla. Hän voi kertoa tapahtumista hyvin tunteettomasti, jopa nauraen. On myös mahdollista, että työntekijä kohtaa asiakkaiden tilanteessa oman väkivaltaisuutensa tai käsittelemättömän trauman väkivallan kohteena olemisesta, jolloin hänen objektiivisuutensa heikentyy. Toisaalta työntekijällä voi olla myös liian kiihkeä halu auttaa, hän ei kuuntele uhria tai ei siedä tämän päättämättömyyttä ja tarjoaa siksi liian nopeita vakioratkaisuja. Omista elämäkokemuksista voi kummuta tarve syyllistää ja häpäistä tekijä. (Holma 2005, 166–169; Hannus 2011, 204–205.)

”Kai se jää uhrin tehtäväksi, että lopulta on opittava sanomaan ei. Mutta entä semmoinen joka ei osaa sanoa ei, tarvii aina olla niin kauheen vahva ja silleen.”

Väkivaltaisesta suhteesta irrottautuminen nähdään haasteellisena ja syitä suhteessa pysymiseen on useita. Väkivalta on vain yksi osa parisuhdetta, josta monet naiset haluavat vaikeuksista huolimatta pitää kiinni. Naiset vaalivat hyviä muistoja ja haluavat uskoa parempaan tulevaisuuteen. Myös taloudelliset tekijät ja yhteiset lapset kiinnittävät naisen parisuhteeseen. (Ojuri 2006, 19–22.) Ratkaisevana tekijänä on yleensä muutostoi-veiden hiipuminen, väkivallan myöntäminen itselle ja muille sekä siitä kertominen toisille ihmisille (Husso 2003, 297–298; Ojuri 2006, 26).

Väkivaltaisesta parisuhteesta pysyminen herättää ulkopuolisissa usein ihmetystä. Huomiotta jää se, että väkivaltaisesta suhteesta lähteminen on jopa vaikeampaa kuin väkivallattomasta, sillä siihen liittyy surun, pettymyksen ja katkeruuden lisäksi väkivallan uhkaa, pelkoa fyysisestä ja materiaalisesta vahingoittumisesta. Tällaisessa tilanteessa eroaminen vaatii erityisen paljon rohkeutta ja henkisiä voimavaroja. (Väänänen 2011, 110.) Sovittelussa tuleekin huomioida, ettei väkivalta aina lopu eron, vaan suuri osa naisista kokee väkivaltaa tai ainakin sen uhkaa eron jälkeen. Väkivallan uhka voi jopa lisääntyä eron jälkeen. Erityisesti silloin, kun pariskunnalla on yhteisiä lapsia ja yhteys täytyy heidän takiaan säilyttää, voi väkivalta jatkua erilaisena häirintänä ja uhkailuna. (Husso 2003, 296; Noponen 2007, 83; Piispa 2011, 18.) Anna Nikupeteri ja Merja Laitinen (2013, 30) kirjoittavat parisuhteen päättymisen jälkeisestä vainosta, jolloin tekijä pitää uhriaan otteessaan monin eri tavoin. Vainossa yhdistyvät eri väkivallan muodot, sen eri elämäntilanteisiin ulottuva luonne ja vallankäytön kiinnipitävyys. Verrattuna muuhun lähisuhdeväkivaltaan, vainoon liittyvät erityispiirteet tekevät siitä aivan omanlaisensa väkivallan ilmenemisen tavan.

Monien uhritutkimusten mukaan väkivallasta voi selvitä vain irtautumalla väkivaltaisesta suhteesta (esim. Ojuri 2004, 188; Husso 2003, 297). Tällöin väkivallasta aiheutuneet oireet poistuvat, turvallisuuden tunne lisääntyy ja omanarvontunto palautuu vähitellen. Selviytyminen voi kuitenkin tarkoittaa myös sitä, että väkivalta parisuhteessa loppuu. Parhaana edellytyksenä tälle nähdään, että osapuolet ymmärtävät väkivallan

merkityksen, sitoutuvat väkivallattomuuteen ja työskentelevät tahoillaan ammattilaisen avustamana. (Väänänen 2011, 109.)

Väkivallan uhrien todellisuutta määritellään usein ulkoapäin palvelujärjestelmään liittyvissä kohtaamisissa. Tämä vahvistaa sitä kokemusta, että väkivalta on haavoittavaa. Tälläkin tavoin uhrin asemassa olevan elämän oikeuksia säädellään muiden taholta. Tähän huomioon liitämme asiantuntijoiden esittämät kannanotot siitä, millä tavoin väkivallan ongelmaa katsotaan kulloinkin oikealla tavalla ratkottavan. Tästä ovat esimerkkinä kysymykset eroamisesta ja parisuhteen jatkamisesta. Olennaista olisikin kyseenalaistaa sitä, millaisille totuuksille ammattikäytännöissä on annettu ja annetaan jatkossa sijaa. Kiinnittämällä huomiota laajempaan rakenteisiin liittyvään työskentelyyn, voidaan paneutua totuttujen ajattelumallien reflektointiin ja kriittiseen ajatteluun varmuuksina pidetyistä asioista, kuten siitä, millä tavoin väkivallan uhreja luokitellaan tai kohdataan ”oikein” palvelujärjestelmässä. Luokittelut auttavat ongelmallisten ilmiöiden hahmottamista ja haltuunottoa ja ovat siitä syystä tiedonmuodostuksen sekä tulkintojen työkaluna. Siksi olisikin hyvä tiedostaa, että kokemukset, intuitio ja kollektiiviset neuvottelut, jotka pohjaavat luokitteluun, voivat myös sulkea ulos kyseenalaistamista ja värittää väkivaltaa koskevaa tietoa. Se, millaiset kertomukset tai kertojat ovat uskottavia, millaisissa konteksteissa väkivaltaa voi ilmetä tai mitä väkivallan ehkäiseminen ja ratkaiseminen edellyttävät, voi olla erilaista siihen nähden, mihin kokemukset ovat työntekijän ajatuksia ja työtä suunnanneet. Pysyvä ja kritiikitön tiedon luokittelu voi olla esteenä rakenteellisen työn edistämiseksi ja oikeudenmukaisuuden toteutumiselle palvelujärjestelmässä. (Hurtig ym., 2014, 276–277.)

Ne haastattelemamme naiset, jotka ovat halunneet jatkaa parisuhdettaan, arvostivat keskustelua parisuhteen tilasta ja toimivuudesta, toisen huomioimisesta ja yhteisen ajan tärkeydestä. He itse kokivat sovittelulla olleen myönteistä vaikutusta parisuhteeseen. Yhden haastattelemamme naisen parisuhteessa väkivallan tapahtuma oli ensimmäinen kerta ja sellaisena pysäyttävä kokemus. Tilanne, joka pakotti pohtimaan ja tekemään ratkaisuja. Pari kykeni keskustelemaan asiasta myös keskenään, mutta myös sovittelun rooli nähtiin tärkeänä.

”Me ollaan keskusteltu se asia silloin ja käyty läpi ja meillä on muuttunu koko suhde ja elämä nyt aivan sen jälkeen niinkö aivan erilaiseksi.

HH: Minkälaiseksi se on muuttunu?

No siten että nyt osaa arvostaa vähän enempi toista ja ettei turhista... ettei pääse käymään tämmösiä konflikteja sitten. Että keskustelua ja enempi yhteistä aikaa ja muuta ko se on ollu vähän sitä... Itikki oon semmoisessa työssä että... vuorotyö niin... Jäi se yhteinen aika niin vähille ja sitten tulee kaikennäköistä. (--) että ehkä vaikka kuulosta hullulta että tuli joku pysäytys sitten sille että tää ei voi olla tällälaila että tästä pitää tuota... mm.

NM: Mitä ajattelet, jos te ette olis käyneet siellä sovittelussa. Tämä väkivalta olis tapahtunut ja te ette olis käynyt sovittelussa, että se ois mennyt normaalisti tonne oikeuteen, niin oisko tilanne erilainen sinun mielestä?

Vois olla. Niin no en minä ajattele. Oisko se muuttanut sitten meidän, en tiedä oisko sitten muuten tämä meidän elämä muuttunut... tuolla annettiin semmoista ohjeistusta ja tulevaisuutta ja muuta, että oisko se sitten jatkunut, ois käyty siellä ja yhä edelleen oltais niinku kämppikset tässä. Ootettais, että milloin sitten seuraavan kerran räjähtää. Mietin näin, että tuo oli hyvä ja tuli todella mietittyä kumpikin omalla tahollaan ja niinku toista ihmistä ja sitä miltä siitä tuntuu ja muuta. (--) aattelin silloin, että kun on niin paljon hyvääkin, että ei pidä luovuttaa, että kattoo tästä, että miten. Ja ihan hyvä, että kattokin. Ja luotti siihen, että tuota ei kuitenkaan ole niinku semmoinen.... vaan joku hetkellinen juttu.”

Myös niiden kohdalla, joiden elämässä väkivaltaa oli ollut aiemmin, oli väkivallan ilmi-tulo ja ulkopuolisten puuttuminen siihen pysäyttävää. Heidän ajatuksensa oli, että elämä ei voi jatkua tällä tavalla, vaan jotain muutosta täytyy tapahtua. Yksi naisista kuvasi tilannetta tienristeyksenä, jossa voi tehdä uusia valintoja. Toinen puhui puhumattomuuden muurin murtumisesta. Heidän kohdallaan näemme parisuhteen jatkon kannalta oleellisena sen, että myös väkivallan tekijä asennoituu tilanteeseen vakavasti ja haluaa omalta osaltaan tehdä töitä muutoksen eteen, esimerkiksi hakeutumalla ammattiavun piiriin.

”Mutta minä kyllä vakaasti uskon, että tämä muutti kyllä meidän perheen suuntaa, kun tässä kävi näin. (--) Meillä on erilainen ilmapiiri, niinkö läheisempi, läheisempi ilmapiiri kotona ja sitten siinä ei ole semmoista puhumattomuuden muuria enää. Ja semmoista teeskentelyä, että... että on kyllä ollu muutosta, toista niinkö jotenkin kunnoittaa ja muutenki kyllä käytännön tasolla mitä on, ollaan pyritty yhdessä harrastamaan ja tekemään ja se on niinkö lapselle... jotenkin lapselle on voinut sanoa, että tätä ei oikeasti tuu tapahtumaan enää koskaan.”

”[Sovittelussa oli merkityksellistä, HH] se mahdollisuus oikeasti siihen sovintoon ja yhdessä jatkamiseen. Että ei ole mustavalkoinen asetelma, että joko tai, lähdet... että parisuhteesta on lähdettävä ensimmäisenkin lyönin jälkeen, niin kuin yleensä sanotaan, vaan että siihen on ihan järkevä vaihtoehto. Rakentava vaihtoehto sille jäämiselle ja se ei tarkoita alistumista, vaan yhteisten pelisääntöjen sopimista. Ja se oli minun mielestäni huojentavaa. Ei olisi helppoa jättää avioliittoa ja lapsikatrasta vain, koska käsketään, että on lähdettävä.”

”Ja sitten ehkä heistä tuli semmoinen olo, että kannattaa uskoa vielä itseensä tai tähän parisuhteeseen. Että ei he niin kuin millään tavalla siihen käskeneet, komentaneet, kannustaneet, mutta heistä näki sen, että kaiken on mahdollisuus. Että tienristeyksessä voi tehdä uusia valintoja. Se oli kaiken kaikkiaan kannustavaa minusta.”

Naisten kommentoissa näyttäytyy mielenkiintoisesti se ristiriita, joka vallitsee yhteiskunnassamme korostuvan itsemääräämisoikeuden sekä lähisuhdeväkivaltaan suhtautumisen yhteydessä. Yleisellä tasolla ajatellaan, postmodernissa hengessä, että ihmisillä on viime kädessä oikeus päättää itseään koskevista asioista. Kun asiaan liitetään väkivallan kysymykset, itsemääräämisen selkeys ei enää olekaan niin itsestään selvää. Näissä kohdin katsomme, että uhrin kamppailevat tietyllä tapaa omien sisäisten valintojensa sekä yhteiskunnan odotusten välimaastossa. Tästä meille herää ajatus feministien esille tuomasta yhteiskunnan patriarkkaalisesta suhtautumisesta naisiin. Patriarkkaalisen yhteiskunnan ajatellaan ylläpitävän naisen kannalta alisteista suhdetta mieheen ja näin epäsuorasti sallivan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Onko patriarkkaalisuutta myös kysymys siitä, kuinka naisen tulisi suhtautua itseensä kohdistuvaan väkivaltaan? Näkökö patriarkkaalinen suhtautuminen siten, että yhteiskunta holhoaa ja määrittää milloin väkivaltaisessa parisuhteessa tulisi pysyä ja milloin erota?

7.5 Sovittelu vapaaehtoistyönä

Lapissa lähisuhdeväkivallan sovittelijoina on paljon sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia, sillä ammatillista koulutusta on pidetty hyvänä edellytyksenä väkivallan sovittelulle. Sovittelutoimistojen ammattihenkilöstö sovittelee myös itse työparina vapaaehtoisin sovittelijan kanssa. Emme voi siis tietää, onko tutkimuksemme sovitteluissa ollut mukana sovittelun ammattilaisia, vapaaehtoisia maallikkosovittelijoita vai kenties am-

matissaan väkivaltatyötä tekeviä ihmisiä. Keskustelimme kuitenkin haastattelujen yhteydessä myös siitä, että periaatteessa sovittelu on vapaaehtoistoimintaa. Näkemyksemme on, että pääasiassa naiset ymmärsivät varsin hyvin sovittelun merkityksen ja sovittelijoiden tehtävän. Vapaaehtoisuusperiaate sinänsä ei ollut naisille kovin merkityksellinen asia. Vain yksi toi esille pitävänsä mukavana asiana sitä, että vapaaehtoisuustyöntekijää kiinnostaa olla mukana tällaisen asian käsittelyssä.

”NM: Kun sovitteluhan on vapaaehtoistoimintaa tietyllä tavalla, että sovittelijat on vapaaehtoisia pääsääntöisesti, niin mitä ajattelet siitä. Onko se hyvä tai huono asia, että ne ei oo viranomaisia?”

No hyvä. Ne sanoi suoraan että ne ei ole, mutta ne voi auttaa ja ne voi tehdä sen loppukirjeen tai raportin sitten siinä mikä lähtee sille syyttäjälle. Että tuota, helpotti asioita. Jos ois itse pitänyt alkaa jostakin, että miten minä nyt tämän teen ja mitä siihen tulee ja muuta. Tuli niinkö helpotus sitten kun siinä oli ihmisiä jotka kuulee ja niiltä voi kysyä neuvoa ja apua ja.

NM: Jäikö sulle semmoinen olo, että he osasivat asiansa?”

Kyllä, todella.”

Lähisuhdeväkivallan koulutusta on kehitetty ja yhtenäistetty, jotta voidaan turvata sovittelun tasalaatuisuus koko maassa. Sovittelu ei kuitenkaan ole terapiaa, eikä siten voi korvata ammattilaisten tarjoamaa apua uhrille tai tekijälle silloin, kun se on tarpeen. Pitkään jatkuneen väkivallan uhri on usein vaikeasti traumatisoitunut, eikä lyhyt sovitteluprosessi riitä asian käsittelyyn, lisäksi esimerkiksi asianosaisten mielenterveysongelmat rajoittavat sovittelun mahdollisuuksia. (Flinck & Elonheimo 2010, 125–126.)

Jotkut haastattelemamme naiset kokivat sovittelijoiden toiminnan hyvin ammattimaisena, jopa terapeuttisena. Toisaalta ymmärrettiin myös, että tapaamisen pääasiallinen tarkoitus on asioista keskusteleminen ja sopiminen, tavallaan tilanteen kartoittaminen, eikä niinkään terapeuttiivinen auttaminen tai syvälinen ymmärtäminen. Toisaalta jäimme pohtimaan syvällisyyden rajapyykkiä, mikä on riittävän syvällistä asian käsittelyä, mikä liiallista ja mikä puolestaan vaillinaista asian kannalta. Ajatus heräsi yhden haastateltavan kertomuksesta, sillä hänelle oli jäänyt kokemus, että asioita käsiteltiin pinnallisesti, eikä tunteista puhuttu yhteistapaamisessa. Hän olisi toivonut sovitteluistunnolle pidempää aikaa tai toista tapaamista, että asiaa olisi hänen näkökulmastaan käsitelty

riittävästi. Ongelmana tilanteessa oli kummankin osapuolen vaikeus puhua ylipäänsä asioistaan ja korkea kynnyksensä väkivalta-asian käsittelemiseen.

”HH: Kun mietit sitä, että ovatko he viranomaisia vai ammattiauttajia, tuliko se millään lailla esille?”

Se tuli, tein paljon tarkentavia kysymyksiä. Seuraavaksi jäin aika paljon miettimään vielä sitä eroa, että onko he jonkunlaisia terapeutteja. Tuli selväksi se, että nämä sovittelutilaisuudet eivät ole millään tavalla terapeuttisia hetkiä, vaan ihan pelkästään tämmöistä asioista sopimista ja suunnittelemista, että heitä ei ole koulutettu psyykkiseen tukemiseen siinä mielessä. Tämä ei tullut heti ilmi, mutta siinä keskustellessa, varmaan minun kysymyksiäni takia. Kysyin paljon itse.

HH: Mikä merkitys sinulle oli sillä, että he eivät olleet ammatti-ihmisiä?”

Ehkä vetäydyin vielä taaksemmas, että otin etäisyyttä enempi siihen. Jos olisin tiennyt heidän olevan tämmöisen psyykkisen puolen ammattilaisia, olisin saattanut olla ehkä enempikin avoin, avoimempi. Että asialinjalla pysyminen oli sitten se tärkeämpi rooli, kun ymmärsin sen, mikä heidän koulutus tai heidän rooli on.”

Havaitsimme, että haastateltavat eivät merkityksellistäneet erityisemmin sitä, olivatko sovittelijat vapaaehtoisia vai ammattilaisia. Restoratiivisen oikeuden ideologiassa katsotaan, että maallikkotoimijuus edesauttaa tasavertaista, horisontaalista kohtaamista, madaltaen kynnyksensä asian käsittelemiselle. Haastateltavien puheissa ei vapaaehtoisuus kuitenkaan korostunut sillä tavoin, että asioista puhuminen olisi ollut sen ansiosta helpompaa. Samalla ei eroa tehty myöskään siihen, että ammattilaiset olisivat hoitaneet asiaa uhrien näkökulmasta paremmin.

”Kyllä minä oon sen verran käynyt juttelemassa tuolla nuilla psykiatreilla, että kyllä ne ihan samalla lailla jutteli kuin tämmöiset jotku sosiaalityöntekijät tai psykiatrit ja muut, että aivan samalla lailla, että yhtä avoimesti ja tavallaan niinkö minua kuunnellen.”

”Minusta se oli ensinnäkin, silloin kun... tai heti sai purkaa sitä tilannetta, sai kertoa, että käydä sitä tilannetta ensinnäkin läpi, niin sekin auttoi että sai oikeasti puhua. Ihan tavallaan ulkopuolisille ja täysin... no niin ulkopuolisille ihmisille. Se oli parantavaa, sillä oli psykologinakin vaikutus. Tämä oli tämmöinen ensimmäinen juttu ja minä sitten sanoinkin heille, että vaikka te ette tämän vuoksi tässä ole, mutta että minä saan kuitenkin puhua tästä tapahtuneesta näin vapaasti, niin tämä on kyllä tosi hyvä juttu ja... semmoinen niin kuin ensiapu. Sitten niin kuin sillälailla, minä olen koko ajan tykännyt käydä siinä ja on semmoinen olo, että se keskus-

telu on ollut sillä lailla neutraalilta pohjalta, että sitä ei ole viety tai kyseenalaistettu tai tingattu vastaan missään vaiheessa, että... Minä olen koko ajan ymmärtänyt, että mitä siinä tehdään ja miksi. Minä olen koko ajan tykännyt ja sitten ihmiset oli siellä niin ammattimaisia molemmat ja... Oli semmoinen turvallinen ja luottavainen olo.

Minä ajattelin... siis se oli hyvin terapeutin se kokemus myös. Sitten siinä vaiheessa kun tehtiin sitä sopimusta, niin todellakin tuntui, että se on meidän sopimus. Ja minä koin sen jotenkin semmoisena, että nämä on ammattilaisia ja se tuntui siltä, että nyt tällä on painoarvoa tällä asialla koska tämä kirjoitetaan paperillekin.”

Sovittelijoiden vapaaehtoisuuden nähdään palvelevan restoratiivisen oikeuden periaatteita siten, että heidän pääasiallinen tehtävänsä on tukea osapuolten omaa aktiivisuutta prosessissa eikä heidän siten tarvitse olla asiantuntijoita. Esimerkiksi Itävallassa sovittelijoiden koulutuksessa on nähtävissä enemmän elementtejä sosiaalityöstä, jopa terapiasta. Tähän ei Suomessa ole vielä haluttu mennä, tosin taito käyttää erilaisia menetelmiä tapausten käsittelyssä nähtiin hyödyllisenä ja pohtimisen arvoisena myös Suomen sovittelutoiminnan kehittämisessä. Suomessa sovittelutoimiston ammattihenkilöstön roolia pidetään erittäin tärkeänä. He kouluttavat sovittelijoita, tukevat ja valvovat heitä työssään. (Pelikan ym. 2009, 6–7.) Myös Aune Flinck ja Henrik Elonheimo (2010, 125) tuovat artikkelissaan esille tarpeen pohtia, missä määrin lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden pitäisi olla ammattilaisia. Iivari on aiemmin esittänyt, että lähisuhdeväkivallan sovittelun pitäisi Itävallan tapaan olla ammattikoulutettujen sovittelijoiden hoidettavana, mutta hän on hieman muuttanut käsitystään lähisuhdeväkivallan sovittelun koulutuksesta saatujen kokemusten perusteella. Hän luottaa osaamisen tasoon, mutta pitää ammattilaisten mukaantuloa silti toivottavana. (Kostiainen 2011.)

Iivarin (2010) tutkimuksen poliisit ja syyttäjät toivat esille luottamuksensa sovittelutoimistojen ammattihenkilökuntaan, mutta vapaaehtoisten sovittelijoiden asiantuntemus ja kyky selviytyä tehtävistä herätti osassa varovaisia epäilyjä ja lisäkoulutuksen tarpeen painottamista. Erityisesti oikeusturvariskit koskien asiakkaiden informoimista ja korvauserusteiden selvittämistä huolettivat (ks. myös Sambou & Uotila 2010, 174). Myös sovittelun johtajat pidättäytyivät antamasta tapauksia pelkästään vapaaehtoissovittelijoiden hoidettavaksi, vaan henkilökunta hoiti ne itse tai kokeneen vapaaehtoissovittelijan parina. Koulutuksen vähyyks ja lisäkoulutuksen tarve nousivat selvästi esiin.

Joillakin paikkakunnilla oli kuitenkin sovittelijoina jo ammattinsa puolesta tehtävään sopivia henkilöitä. (Iivari 2010, 52–53.) On huomioitava kuitenkin se, että lähisuhdeväkivallan sovittelijan koulutusohjelmaa vasta pilotoitiin tutkimuksen aikana vuosina 2008–2010 (Lähisuhdeväkivallan sovittelijan koulutusohjelma). Tuolloin sovittelijoiden koulutus ja sitä myötä myös taidot eivät siis olleet vielä nykyisellä tasolla.

Tutkimukseemme osallistuneet naiset arvostivat sovittelussa kohtaamista, luottamuksellisuutta, kunnioittavaa asennoitumista, aikaa ja tasapuolisuutta ja avoimuutta. Saimme kuulla enimmäkseen myönteisiä, mutta myös kielteisiä kokemuksia, merkkejä ennakkollisesta asennoitumisesta ja uhrin väheksymisestä. Huomioitavaa on, että tässä suhteessa virallisuus tai viranomaisuus ei välttämättä ole tae hyväksi koetulle auttamiselle. Virallisessa auttamisjärjestelmässä työntekijä ja asiakas harvoin pääsevät kovin lähelle toisiaan (Ojuri 2004, 170–171). Myös virallisissa instansseissa toimivat auttajat tarvitsevat enemmän väkivaltatyön erityisosaamista ja tietoa naisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan erityisyydestä ja sen seurauksista (Väänänen 2011, 110). Kaikilla palvelujärjestelmän työntekijöillä ei automaattisesti ole tällaista erityisosaamista, sillä esimerkiksi sosiaalityön opetusohjelmiin ei yleensä ole sisällytetty pakollisia osioita koskien väkivaltaa, vaan opiskelijoiden omaan harkintaan jää, millaisiin erityisaiheisiin haluaa opinnoissaan keskittyä. Työpaikoilla väkivallan ilmiöön perehtyminen tapahtuu usein oman kiinnostuksen ja hankitun lisäkoulutuksen kautta. Lähisuhdeväkivallan sovittelijoille sen sijaan on annettu aiheeseen liittyvää koulutusta ennen sovittelutoiminnan aloittamista.

Väkivallan ilmiön haltuunotto ei ole sovittelijoille helppo tehtävä. Katsomme, että sovittelussa hyvän ilmapiirin ja edellytysten luominen myönteiselle kohtaamiselle eivät yksinään riitä, vaan tarvitaan monentyyppistä tietämystä. Väkivallan monimuotoisuus tuottaa haasteen tunnistaa, millaisesta väkivallasta on kysymys ja miten sitä tulisi sovittelussa käsitellä. Tärkeänä huomiona pidämme erään uhrin näkemystä sovittelijoiden kyvyttömyydestä huomioida asiakkaan päihdeongelman merkitystä pariskunnan tilanteeseen. Sovittelutoiminnasta vastaavien tahojen tulisikin kiinnittää huomiota väkivallan ilmiön ja vuorovaikutuksellisten taitojen kehittämisen ohella myös päihteisiin, ehkä myös mielenterveyteen liittyviin kysymyksiin esimerkiksi pohtimalla, mitä asiakkaan päihdeongelma voi tarkoittaa sovittelussa. Vaikka sovittelua ei periaatteessa suositella pitkäkestoiseen väkivaltaan, on sovittelussa myös pariskuntia, joiden elä-

mässä on väkivaltaa ollut jo pidempään. Tällöin myös mahdollisen traumatisoitumisen tunnistaminen on tärkeää. Näistä syistä sosiaali- tai terveysalan koulutustausta voi tukea sovittelijoita ymmärtämään paremmin näitä kokonaisuuksia sekä niiden mukanaan tuomia haasteita. Yhdessä haastattelussa tuli esille se, että sovittelijoiden tulee tunnistaa vakavan väkivallan uhka pystyäkseen ehkäisemään sitä.

”Tuommoinen ihminen jos ei se joudu siitä oikeasti koskaan vastuuseen, se jatkaa sitä aina. (—) [Sovittelijoiden pitäisi, HH] jotenkin syvemmin ottaa selvää asioista. Esimerkiksi jos toisessa on sitä väkivaltaisuutta, niin kuinka hän sitä käyttää kun se kerran tulee esille. Oikeus, kaikki ne asiat, että kuinka se on niin kun jos sieltä tulee hirviö, että se on ollut seurauksissa näistä, niin jossain pitäis raksuttaa hälytyskellot, että eikö tämä niinku, että nyt täytyy oikeasti puuttua ennen kuin tapahtuu pahempia asioita.”

On tärkeää muistaa, että sovittelu voidaan keskeyttää missä vaiheessa tahansa, sillä vapaaehtoisuuden periaate kaikkien osalta jatkuu koko prosessin ajan. Jos sovittelun aikana tulee ilmi seikkoja, jotka sovittelijat tulkitsevat sovinnon esteeksi, tulee heidän tarpeen vaatiessa esittää sovittelun keskeyttämistä. Keskeytymistä ei tule pitää epäonnistumisena. Sovittelun luottamuksellisuuteen perustuen esiin tulleita muita rikoksia ei pääsääntöisesti voida raportoida muille viranomaisille, poikkeuksena lapsiin kohdistuneet rikokset. On kuitenkin tärkeää keskustella uhrin kanssa siitä, mitä hän voi tehdä oman turvallisuutensa varmistamiseksi ja kannustaa kertomaan mahdollisista peloistaan myös viranomaisille.

Aineistosta havaitsimme, että tietynlaista avoimuutta ja asennoitumattomuutta pidettiin arvossa. Sovittelijan tehtäväksi ei katsottu pariskunnan tilanteen tai asian arvottamista, moralisointia tai kannanottamista heidän tulevaisuuden suunnitelmiin. Katsoimme, että tutkimuksemme naiset omasivat jokainen sen verran toimijuutta, että kannanottojen sijasta kaivattiin keskustelun mahdollistamista ja kuuntelemista. Tämän osalta voimme todeta tutkimuksemme naisten sopivan niin restoratiivisen oikeuden ideologian kuin postmodernin ajan asiakkuuskäsityksiin.

8 Asiakkuus väkivaltapalveluissa

8.1 Naisten kokemuksia muista väkivaltatyön instansseista

Jos perheeseen kuuluu lapsia, poliisien velvollisuutena on tehdä lastensuojeluilmoitus. Näin tapahtui myös tutkimukseemme osallistuneille kolmelle naiselle eli kaikille, joilla oli kotona asuvia lapsia, riippumatta siitä olivatko lapset tapahtumien todistajina vai ei. Yhden kokemus asian käsittelystä lastensuojelussa oli hyvä. Hänen mukaansa tapahtunutta väkivaltaa käsiteltiin siellä asiallisesti, joskaan ei niin syvällisesti kuin sovittelussa. Kahden naisen kokemukset lastensuojelusta sen sijaan olivat ikäviä. He kokivat lastensuojelun työntekijöiden tuomitsevan ja syyllistävän heitä.

”NM: Ajatteletko, että olisiko se [lastensuojelu, HH] voinut olla semmoinen paikka missä te olisitte lähteny avaamaan sitä asiaa enemmän?”

Ei missään tapauksessa [painokas kommentti, HH]. (--) Meillä ei oo oikein luottamusta siihen puoleen, koska aikasemmassa tapauksessa, silloin kun oli se lapseen kohdistunut pahoinpitely tässä meidän perheessä. Me oltiin tosi avoimia, tosi ahdistuneen halukkaita niin kun yhteistyöhön heidän kanssaan, että vaan kaikki menis parhain päin. Me jouduttiin hirveen monta kertaa pettymään ja toteamaan, että asioita ei tehdä sillä lailla kun meille puhutaan. Luottamus on mennyt silloin monta vuotta sitten.

Ja sitä... oltiin tosi avoimia ja tosi yhteistyöhaluisia ja pantiin kaikin tavoin ittemme peliin. Niin sitten koki tulleet niinku ihan elävältä nyljetyksi. Ja vaikka tehtiin väriäkin ratkaisuja, joita sitten myöhemmin sivulauseessa sanottiin, että no ehkä ei ois pitänyt tehdä... niin jäi hirveästi raastamaan, se että ei pyydetty heiltä päin vaikka anteeksi. Että se on paikka, joka ahdistaa vaan. Ei tunnu paikalta joka voi auttaa, vaan tuomitsee.”

Toinen naisista oli myös itse ottanut yhteyttä lastensuojeluun kirjoittamalla sähköpostin, jossa pyysi apua lapselleen. Lapsi oli todistanut perheväkivallan tapahtuman, he olivat paenneet kotoa ja lapsi oli tästä kaikesta hyvin ahdistunut. Äitinä hän koki itsensä voimattomaksi ja toivoi, että lastensuojelu voisi auttaa heitä eteenpäin vaikeassa tilanteessa. Hän oli kirjoittanut viestin maanantaina ja sai puhelun loppuviikosta, mikä merkitsi hänelle sitä, ettei hänen asiaansa pidetty kovin kiireellisenä tai tärkeänä. Lisäksi hänen kykynsä huolehtia lapsensa turvallisuudesta kyseenalaistettiin.

”Sosiaalityöntekijä [puhelimessa, HH] sanoo siihen, että tuota missä sinä olet? Ja minä, että minä olen töissä (—). Niin se kysyi multa, että... tällä tavalla, että miten sinä voit jättää sen lapsesi sinne miehen hoiviin tämänmoisen sattumuksen jälkeen? Ja minä siihen sanoin, kysyin näin, että kuka sulle on sanonut, että se lapsi on siellä ja se sitten kyseli, että missä se on? Onko se turvassa ja...? Minä sanoin sille, että älä puhu mulle niinko pikkulapsille, että minä olen aikuinen ihminen ja minä kyllä kannan vastuuni ja sen lapsi on mulle niinko tärkeintä maailmassa. Ja minua loukkaa tuommoiset puheet ja minä tarvin sille lapselle edelleenkin apua.”

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 2.3 §:n mukaan lastensuojelun on tuettava vanhempia lasten kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Naisen kertomuksesta saimme sellaisen kuvan, etteivät lastensuojelun työntekijät aina itsekään koe olevansa perheitä auttamassa ja tukemassa, vaan enemmänkin kontrolloimassa, määrittämässä seuraamuksia. Jäimme pohtimaan, millaiset resurssit ja ammatilliset valmiudet lastensuojelulla on käsitellä perheväkivallan kysymyksiä omalla toiminta-areenallaan

”Mutta minä jotenki ajattelin, että lastensuojelu voi puuttua tähän paremmin ja ohjata meidät eteenpäin ja... hakemaan sitä apua jostain. (—) Ei mulla tullut mieleenkään aatella, että mitä tästä niinko seuraa, vaan minä niinko ajattelin, että meihin otetaan yhteyttä ja meille niinko sanotaan, että hei että kaikki on hyvin ja tästä selvittää, että ohjataan tietenkin eteenpäin.

No kyllä se sitten siinä niinko sanoi, että joo, että sitä voi hakea tuolta ja tuolta ja minä niinko kerroin, että mitä siinä illan aikana oli tapahtunut. Niin sitten se jotenkin niinko korosti kauheasti sitä, että miten minä jaksan. Minä sitten ihan vihastuin sille, että kyllä minä jaksan, mutta minä haluan, että te arvioitte mitä minun lapsi tarvitsee, että minä en osaa sitä tehdä. Olin tosi pettynyt siinä puhelussa ja tuota ja ja... noh sitten se jotenki totesi, että sinä kuulostat ihan fiksulta, että kyllä sinä varmaan osaat hakea apua ja... Minä olin aivan pöyristynyt siinä ja sitten minä sanoin, että osaan varmasti, että niinko ei minun tarvi tässä mitään hävetä tai pelätä, että se on niinko aivan toisarvosta, että... Niin sitten se sanoo siinä, että tuota... tämä on niinko tässä, että ei tästä mitään seuraamuksia tule ja minä että anteeksi mitä, mitä ei tule? Niin se vaan, että sinähän varmaan naisena ja hyvänä äitinä haluat pitää perheesi koossa ja... Minä olin aivan, että ei tää voi olla totta.”

”Itse asiassa se oli läpihuuto juttu, mutta asia joka on tehtävä ja poliisi ilmoitti sen myös meille, että kun on kyse siitä että teillä on alaikäisiä lapsia, niin hän joutuu tekemään ilmoituksen myös lastensuojelun puolelle. Meille tuli aika sinne ja me käytiin lyhykäisesti kertomassa mistä on kyse,

että lapset ei oo ollu paikan päällä ja kotona ei ole tämmöisiä tilanteita. Niin se oli semmoinen ihan muutaman... varmaan kymmenen minuutin juttu ja todettiin sitten, että ei oo aihetta nyttten tehdä minkäänlaista ta-pausta tästä, että kiitos ja hei.”

Toisaalta saimme kuulla positiivisia kokemuksia palvelujärjestelmän hieman yllättävistä tahoista. Tämä tuli näkyväksi pienellä paikkakunnalla, mikä antoi meille kuvan siitä, että ehkä maaseudulla työskentelevät ihmiset tiedostavat palveluvalikoiman rajallisuuden ja ottavat sen vuoksi enemmän ja kokonaisvaltaisemmin vastuuta asioista. Erään haastateltavan kohdalla avun hakeminen terveydenhuollosta johti myös väkivalta-asian käsittelymiseen. Lääkäri tarjoutui antamaan pariskunnalle keskusteluapua naisen turvallisuuden parantamiseksi. Myös pappi otti kantaa parisuhteessa esiintyvään väkivaltaan. Kannanotolla oli ollut merkitystä uhrille. Hän kertoi jääneensä pidemmäksi aikaa pohtimaan papin sanomaa.

”Ainoa oli että kun minä kävin lääkärissä tämän viimeisen kerran, niin sillä tavalla se lääkäri sanoi, että meinaanko minä vielä olla sen ihmisen kanssa, että hyvä että minä tein sen ilmoituksen poliisille, koska se lisautti minua leukaan, sillä tavalla turposi, meni vinoon eikä mene leuka kunnolla kiinni ja minä mietin että onko minulla murtunut leuka. Eli se sanoi että se oli hyvä että minä tein sen ilmoituksen. (---) Niin tuota hän sanoi, että jos minä meinaan olla sen kanssa, niin sitten olisi hyvä että se mies tulisi käymään hänen luonaan, tai vaikka molemmat siinä. Mutta eihän tietenkään X mihinkään semmoiseen lähde.”

”Mutta oli niin kuin aivan ihanaa, kun tää pappi sanoi että kaikki jutut on ihan oikein ei siinä mitään mutta tuo hänelle syttyi niin kuin punainen lamppu, että tuo väkivalta, että sen pitää loppua. Minä että niin, minä olen miettinyt että jos seuraava kerta tulee... mutta ei, kun sen pitää loppua nyt heti. Minua niin kuin hämmensi se asia, että se sanoi, että se on sellainen asia, että vaikka miten tapahtuisi, vaikka nainenkin läppäisi sitä niin tämä... on ihan eri asia jos mies käy käsiksi. Niin minä oikein kuulin sen, mitä minä ite tiesin, niinku sisälläni. Koska se on ihan sama kuin lapseen kävisi käsiksi, voimat on niin aivan erit.”

On tärkeää tunnistaa paikallisia erityispiirteitä, kun paikannetaan väkivallan uhrien olosuhteita arjessa. Lappi edellyttää paikallisuuteen liittyvää huomioimista niin väkivalta-palveluiden kuin muidenkin palveluiden tuottamisessa. Lappi harvaan asuttuna laajana alueena asettaa ehtoja erilaisten palveluntarpeiden kartoittamiselle, tarvittavien palvelujen järjestämiselle, tuottamiselle sekä niiden toteuttamiselle. Maantieteellisesti

pitkät välimatkat ovat konkreettisia Lappiin liittyviä erityspiirteitä. Nämä välimatkat väistämättä vaikuttavat asiakkaiden yhdenvertaisuuteen väkivaltapalvelujen saamisessa. Minkä vaikutuksen tai merkityksen lähisuhdeväkivallan sovittelu tuo tullessaan syrjäisille pienille paikkakunnille? Voidaanko sitä katsoa väkivaltayön resurssina ennestään suppeassa palveluvalikossa ja kuinka sitä voisi yhteistyöllä jalostaa? Millainen rooli sillä voi olla paikallisen väkivaltatyön ennaltaehkäisevässä suunnittelussa tai työryhmissä? Välimatkat osaltaan asettavat huomioimaan ihmisen arjessaan kokonaisuutena sekä koordinoimaan paikallista palveluiden järjestämistä kokonaisvaltaisesti, yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. (Kilpeläinen & Romakkaniemi 2014, 137, 144–145.) Haastattelemamme naiset sijoittuivat asuinpaikoiltaan pieniin Lapin kuntiin sekä kaupunkeihin. On ilmeistä, että väkivaltatyön palveluntarjonta poikkeaa näiden eri paikkakuntien välillä. Lisäksi pienillä paikkakunnilla ihmiset tuntevat toisensa paremmin kuin kaupungeissa ja palvelujärjestelmän työntekijöiden tuttuus voi joissain tapauksissa olla esteenä avun hakemiselle.

Pienten paikkakuntien verkostojen katsotaan tuottavan etuja siten, että ne mahdollistavat hallinnonrajojen joustavan ylittämisen, joka liittyy asiakkaan kannalta hänen virallisiin sekä epävirallisiin verkostoihinsa. Toisaalta pienet verkostot sulkevat pois vallinnan mahdollisuuksia, sama koskee myös väkivaltapalveluita. Fyysinen ympäristö tarjoaa siis väkivaltatyölle paikalliset toimintakehykset. Pitkät välimatkat ja harvaan asuttu alue ehdollistavat palveluita sekä niiden välisiä suhteita. Lappi toimintaympäristönä merkitsee muuta maata niukempia resursseja palveluvalikoimassa. Samalla se tuottaa näiden haasteiden pohjalta rakentuvia tarpeita ja mahdollisuuksia erilaisten rajojen ylityksiin. Hallinnon rajoja sekä professionaalisia rajoja on siis tarpeellista ylittää. Olemassa olevia resursseja tulee hyödyntää mahdollisimman laajalti. Tällä katsoimme löytyvän yhtymäkohtaa siihen, että tutkimuksemme haastatteluissa ilmeni itsellemme yllättäviä tahoja, keiden kanssa väkivalta-asiaa oli uhrin tilanteessa käsitelty. (Kilpeläinen & Romakkaniemi 2014, 150, 155.)

Terapeuttista työtä tekevien työskentelymallit eivät aina tunnu tehokkailta. Keskustelun ajatellaan olevan hyvin yksipuolista tai toisaalta menevän liian vapaamuotoiseksi. Vaikka avun tarve tiedostetaan, ei avusta aina uskota olevan hyötyä.

”No en tiedä, joskus minä mietin, että mikä siinä on että kattoo niin kauan tämmöistä, johtuuko siitä että on... mitä siinä sitten etsii, mikä siinä on

kun ei pääse irti, mieltii ettei vain enää koskaan tapahtuisi.. Niin sillä lailla mieltii, että jos joku ammattilainen, joskus mietin sitä, että saa jotain järkevää siihen... näkemystä, tukea mutta tuota... se oli vain hetkellistä kun tietää, että nekin on ihan tavallisia ihmisiä, ei ne mitään sano, ne vaan kuuntelee.”

”Niin ja sitten se mikä minun mielestä on ehkä se, että mitä olen joskus psykologilla käynyt ja ole käynyt juttelemassa niinkö työhön liittyvästä ja X:n ja minun suhteeseen liittyvästä ongelmasta, niin tuota kun pääset sen psykologin kanssa tietylle asteelle niin se on semmoista... liian vapaata... tai niin kun. No minulla on vaan niinkö yhdestä ihmisestä kokemus, mutta liittyikö se sitten siihen, että se oli hänen tapa työskennellä? Mutta sitten se lähti semmoiselle, tai se keskustelu lähti sellaiselle kaveri tasolle, että se ei pysynyt puolueettomana tai sitten se ei niin kun... Vähän tuntui siltä niinkö kaverille olis puhunut. Ei niikö päässyt näkemään itsellä niitä ongelmia tai itse ratkaisemaan kauheasti, että se vähän niinkö vei minua eteenpäin, minä niinkö vaikutuin siitä.”

Yksi naisista kertoi, kuinka hän oli seurustelun alkuvaiheissa havainnut puolisonsa aggressiivisuuden, jolloin he yrittivät yhdessä hakea apua perheneuvolasta. Kertomuksesta kuvastuu väkivalta-asian kiertely, varsinaisen ongelman ytimeen ei tapaamisessa päästy lainkaan. Ajattelemme, että palvelujärjestelmässä tulisi olla enemmän rohkeutta ottaa asia puheeksi ja kysyä mahdollisesta väkivallan käytöstä suoraan. Ojurin (2004, 160–162) mukaan asiakkaat voivat hakea apua aivan muuhun ongelmaan odottaen kuitenkin samalla, että työntekijällä on rohkeutta ottaa väkivalta puheeksi.

”Mehän ollaan, silloin kun me ollaan alettu seurustelemaan, niin varmaan vuosi sen jälkeen, silloin oli meidän ensimmäinen kriisitilanne, niin silloin olen huomannut tuosta minun miehestä tällaisia tosi epämiellyttäviä piirteitä ja silloin ollaan käyty perheneuvolassa, jossa myöskin on tämä sama asia otettu esille. Mutta muuten ei tavallaan ulkopuolisille olla kyllä jaettu tätä.

HH: Näitkö, että... oliko siitä perheneuvolasta teille minkälaista hyötyä?

No, se tuota... me ei varmaan tähän asiaan siellä perheneuvolassa hirveästi keskitytty tai puututtu, mutta se johtui varmaan siitä, että me ei itse sitä silloin esitetty niin vakavana, että se jäi vähän niin kuin sivuseikaksi ja sitten käsiteltiin semmoisia oikeasti epäolennaisia asioita, keskityttiin vääriin asioihin.”

Uhrin kannalta autetuksi tuleminen pitää sisällään useita kynnyksiä. Palvelujärjestelmä ei välttämättä toimi nopeasti, tehokkaasti tai edes tasa-arvoisesti. Järjestelmän mah-

dollisuudet auttaa eivät ole rajattomat. Huomioitavaa on, että palvelujärjestelmä on vain osa sitä kokonaisuutta, jonka uhrin autetuksi tuleminen muodostaa. Mikään auttamissuhde ei parhaimmillaankaan pysty yksinään muuttamaan niitä olosuhteita, joissa väkivallan uhri elää tai niitä voimia jotka häneen vaikuttavat. Ison osan työstä väkivallan uhrin toipumisen prosessissa tekee uhri itse, mahdollisesti odottaen samalla lähipiirinsä tukea asiassa. Väkivallan tunnistaminen on lähiyhteisöissä haasteellista ja siihen puuttuminen tai ratkaiseminen vaikeaa, näin on asia myös järjestelmän suhteen. Parhainkin apu voi olla riittämätöntä. On tärkeää huomata, että järjestelmä ei ole sellainen automaatti, joka yhdenmukaisin tavoin toteuttaa sen työskentelyn ja tukemisen, jollaista uhrin kokonaisvaltainen toipuminen edellyttää. (Hurtig 2013, 254–255.)

8.2 Palveluihin ohjautuminen sovittelusta

Jokainen tutkimukseemme osallistunut nainen kertoi saaneensa ohjeistusta ja neuvoja jatkopalveluista. Ohjaamisen tavoissa oli kuitenkin vaihtelua. Kaikki olivat saaneet esitteitä oman paikkakuntansa väkivaltatyön palveluista sekä valtakunnallisista puhelinpalveluista. Osa naisista koki tämän riittävänä ja hyvänäkin tapana ohjata jatkopalveluiden äärelle, sillä he ajattelivat sovittelijoiden havainneen sen, että uhrilla on valmiuksia hakeutua oma-aloitteisesti avun piiriin. Internetistä on helppo myös itse hakea tietoa.

”Oli siitä puhetta kyllä ja minä sanoin kyllä siellä sovittelussa, että minä olen kyllä sitten semmoinen ihminen, että jos minulla alkaa tosissaan ahdistaa joku asia, niin minä kyllä hakeudun sitten.. (--) Minä katon, että se on parempi... turha niitä ystäviä on... tai varsinkaan omia lapsia kuormittaa niillä mun ongelmilla. Että ne on sitä varten ne ammattilaiset.”

”Kyllä ne minun mielestä antoi ihan hyvin tietoa siitä, että mihin voi hakeutua (--) Luulen, että ois ne varmaan kädestä pitäen... jos ne ois nähneet, että siinä on joku joka ei niinkö osais hakeutua. Niin ois ne varmaan vielä enemmän antaneet puhelinnumeroita ja muita, että kyllä he hyvin avuliaita siinä mielessä oli.”

”Joo, ne antoi kaikkia lippua lappua ja tuota... kaikkia paikkoja mihin tuota... esimerkiksi nuita lyömätön linja ja miesten linja ja mitä kaikkia muuta... että oli tietoa kyllä sai että mihin voi ottaa yhteyttä ja keskustella. (--) Minä ite tuota katoisin netistä ja sitten tuota tuokin perhe... tällöinen terapia, perheterapia, parisuhdeterapia. Semmoisenki minä otin ihan

ylös, että tuota tiiän mihin sitten voi mennä yhdessä jos näyttää, että tilanne alkaa palaamaan siihen entiseen.”

Yksi haastateltavista olisi toivonut tarttuvampaa otetta ohjaamisessa palveluihin. Hän halusi korostaa tätä puolta sovittelussa erityisen paljon, sillä oman kokemuksena perusteella hänellä oli ymmärrystä sille, kuinka vaikeaa väkivallan uhrin voi olla lähteä hakemaan itsenäisesti apua. Omalta kohdaltaan hänelle oli kontakti syntynyt jo aiemmin toisenlaisen traagisen tapahtuman seurauksena. Lisäksi hän toi esille tarpeen saada tietoa vertaistuesta ja ohjausta sellaisen toiminnan piiriin.

”Tämä on sellanen, mitä ajattelin ihan tässä tuoda nimenomaan esille, että minä oisin täysin kokemattomana, täysin ensikertalaisena niin oisin todella halunnut voimakkaammin sitä ohjausta, että mihin sun pitää ottaa yhteyttä.

NM: Tarkoitatko niitä konkreettisia paikkoja?

Konkreettisia paikkoja, konkreettisia ihmisiä, että ei niin kun esitetä vain, että missä on Lapin alueen eri kontakteja, erilaisia tahoja, psykiatrian toimistoa sitä sun tätä, A-klinikkaa, kaikkee. Vaan ihan kädestä pitäen minun mielestä pitäis varsinki tätä... miksei molempia, mutta varsinki sitä uhria niin minusta pitäis kädestä pitäen ohjata, niin että se kontakti syntyy, että sitä seurattais ja että se muodostuu myös. Koska uskosin, että moni mun tilanteessa oleva, niin on kokenut paljon enempi ja paljon pitempään [väkivaltaa, HH], eikä enää jaksa lähteä hakemaan apua... tai ei... on niin sokeutunut jo sille omalle tilanteelle, ettei koe ehkä tarvetta-kaan siihen. Vaan edelleenkin pyyhkäsee kaiken pois ja palaa sinne samaan elämäänsä. Niin musta vois olla hyvä, että varmistettais se, että se kontakti muodostuu. Joko niin, että sitten vieressä kuunnellaan, kun toinen soittaa ja varaa itelleen ajan tai sitten tämä työntekijä sanoo, että minä voin auttaa sinua, että otetaan yhdessä yhteyttä ja soitetaan jonnekin tai... Että jos siihen vaan on aikaa ja resursseja, niin se ois minusta hyvä, että se todella niin kun katottas, että se jatkuu.”

Tämä tulee esille toisen haastateltavan tilanteessa siten, että hän kyllä tiedosti tarvitsevänsä apua, mutta konkreettinen hakeutuminen palveluihin oli toistaiseksi vielä jäänyt tekemättä. Hän koki tilanteensa varsin hyväksi, mutta katsoi silti tarpeelliseksi käydä ammattilaisen luona varmistaakseen sen, ettei ongelmia ilmenisi myöhemminkään.

Sovittelussa oli keskusteltu siitä, että hän hakeutuisi perheneuvolaan, asia oli kirjattu myös sopimukseen.

”HH: Vielä kysyn tuosta, saatoinkin kysyä aikaisemminkin, mutta kun en enää muista... niin oletko sinä käynyt siellä perheneuvolassa?”

En minä ole päässyt siellä käymään.

NM: Vaikka et ole käynyt vielä, niin miten ajattelet omaa tilannetta, tuntuuko sinusta, että tarvitset vielä itse käydä sitä lävitse jossakin paikassa, tätä omaa tuntemusta ja ajatusmaailmaa?”

Ehdottomasti, ehdottomasti pitää käydä. (--) ei ole jotenkin, on vaan niinkö siirtänyt ja siirtänyt... koko ajan se on niinkö mielessä, että minä ole tavallaan toivonutkin, että jaksaisipa tässä sinne asti, että pääsis puhumaan, ettei tulis yhtäkkiä semmoinen tarve, että tajuais, että hetkinen, että nyt minä en ole käsitellyt tätä asiaa ja minä en enää jaksa nousta sängystä ylös.”

Toinen puolestaan kuvaili, kuinka kynnyksellä mennä ensimmäistä kertaa erillistapaamiseen oli suuri, kun tiedossa oli että väkivaltatilannetta tullaan puimaan tapaamisessa. Samalla hän kertoi kynnyksen hieman madaltuneen mahdollisen jatkokäsittelyn osalta tulevaisuudessa jossain muussa instanssissa. Sovittelun myötä hän oli jäänyt vakavasti harkitsemaan jatkoavun hakemista itselleen. Silti kynnyksellä lähteä puhumaan asiasta oli yhä olemassa.

”HH: Tuntuuko, että jollakin lailla, kun olet käsitellyt tätä asiaa sovittelussa ja puhunut meidän kanssa, niin tuntuisko yhtään helpommalta puhua asiasta nyt jonkun kanssa?”

Kyllä vois olla, että olis helpompaa, sitten jonnekin ja kertoa. Se on aina se kynnyks, suomalainen ei puhu eikä pukahda

NM: ajatteletko, että ilman sitä syyllisyyttä tai jonkunnäköistä häpeätunnetta, niin oisitko kokenut, että siitä olis ollut hyvä puhua jonkun kanssa? Jos niitä tuntemuksia olis ollut tai oisko ne estäneet ottamasta yhteyttä?”

En osaa sanoakaan. Minun on hirveän hankala puhua kellekkään ulkopuolisille ja omaisillekaan. Minä pidän enemmän nämä asiat tällain niinkö sisällä. En minä niinkö mielelläni puhu omista asioista kenellekkään, vaikka ulkopuolinen olis ihan puolueeton ihminen hyvä kuuntelemaan ja. En minä vain osaa sitä.

HH: Ajatteletko, että haluaisit ehkä puhua, mutta et pysty siihen vai enempi niin ettet haluaisikaan puhua?”

Ehkä minä haluaisin puhua. Ehkä se ois se kynnyks ylittää niin, en osaa sanoa.”

Kahden naisen kertoman mukaan palveluohjaus sovittelussa oli tuottanut tulosta. Toisessa väkivallan tekijä oli hakeutunut mielenterveystoimiston asiakkaaksi, uhrin jatkaessa omaa asiakkuuttaan siellä. Toisessa tapauksessa mies jatkoi käyntejään väkivalta-työssä ja uhrilla oli vakaa aikomus ottaa yhteys perheneuvolaan. Näissä on huomattava, että joissain tapauksissa joku kontakti on jo ollut olemassa, eli kaikista tutkimuksemme sovitteluista vain yhdessä voidaan lukea nimenomaan sovittelun ansioksi se, että palvelukontakti on muodostunut. Muista uhreista kaksi koki tarvitsevansa apua, mutta yhteyden ottaminen tuntui vaikealta, kolme ei kokenut akuuttia tarvetta jatkoavulle mutta ei pitänyt palveluihin hakeutumista vaikeana, jos tarvetta ilmenisi. Muut väkivallan tekijät eivät olleet haastattelujen aikana hakeutuneet palveluihin. Tässä yhteydessä on suuri merkitys sillä, miten paljon asianosainen itse kokee tarvitsevansa apua, onko motivaatiota riittävästi. Kuten edellä jo toimme esille, palveluun hakeutuminen ei ole todennäköistä, ellei ihminen itse näe siihen syytä.

”HH: Ajatteletko, että kun mies meni sinne [mielenterveystoimistoon, HH], että tämä sovittelu olisi siinä edesauttanut?

On, koska se on muistaakseni näissä meidän sopimus... Tässä sopimuksessa itse asiassa lukee, se on osa meidän keskinäistä sopimusta. ’Mies on pahoillaan tapahtumasta ja on valmis hakeutumaan mielenterveystoimiston asiakkaaksi estääkseen vastaavien tapahtumien toistumisen. Ensimmäinen käynti tapahtuu [päivämäärä, HH].’ Eli tämä on osa tätä sopimusta joka me ollaan laadittu.

NM: Eli tavallaan semmoinen liikkeelle paneva tekijä ollut siinä?

Niin. On ollut, on ollut. Ja olen nähnyt myöskin sen, että mies ei käy siellä siksi, että on käsketty vaan että hänellä on syvälinen tarve itsellä.”

”Yhtälaillaan nuo puhumisväylät on hänellekin kuin mullekin... jos hän haluais, mutta jos hän on sitä mieltä, ettei hän oo ennen tehnyt ikinä eikä hän tee jatkossakaan... eihän se silloin lähe mihinkään.”

Kaikilla ei ollut selkeää käsitystä siitä, oliko heidän kumppaneitaan ohjattu palveluun ja mihin palveluun. Ilmeisesti näissä tapauksissa asiasta oli keskusteltu enemmän erillis-tapaamisissa. Neljässä tapauksessa tuli selkeästi esille miehen välttelevä suhtautumi-

nen palveluihin hakeutumiseen. Kun sovitteluprosessi on läpikäyty, asia voidaan helposti sivuuttaa.

”Ja sitten minusta minun miehen pitäisi selvittää se että miksi se tekee... miksi se lyö tai käy käsiksi. Että kun siihen ei ole mitään... se ei itekään tiä miksi se tekee niin niin minusta sen pitäisi selvittää se, ettei tuu enää uudestaan tämmöistä, että se pitäisi ihan kunnolla käydä läpi jonkun kanssa. Kun ei se ole kenenkään kanssa siitä puhunu. (—) Se on ollu minusta vähän välillä semmoinen hällävälä-meno, sanoo että ei niinkö kiinnostaa ja en minä tiedä että miten se, jos se soittais, minä toivon että se soittais paikkaan mikä annettiin se numero että se vähän niinkö näyttäis että sitä oikeesti kiinnostaa tämä, niinkö puhua tuosta asiasta ja minäkin näkisin että se tekee tälle asialle jotakin eikä vain niinkö mieti että antaa olla, nyt on käyty sovittelu läpi ja se on sillä selvä. ”

Kaikkien seitsemän naisen kertomusten perusteella saimme käsityksen, että jatkopalveluiden äärelle hakeutuminen ei ole millään tavalla itsestään selvää tai kynnyksetöntä. Tämä haastaa sovittelutoiminnasta vastaavia yksiköitä sekä muita väkivaltatyön tahoja pohtimaan sitä, kuinka omalta osaltaan tätä palveluiden yhteen nivoutumista voitaisiin uhrien tilanteissa helpottaa. Saimme haastateltavien kertomista kokemuksista kuvan, että ohjausta jatkopalveluiden äärelle tapahtuu, mutta se on toisinaan jokseenkin kohteetonta. Naiset kertoivat saaneensa numeroita, joihin voi ottaa yhteyttä sekä joissain tapauksissa esitteitä. Etenkin kriisitilanteessa kohteeton ohjaus ei riitä, vaan asiakkaan auttamiseksi tarvitaan lähettävältä taholta aktiivista toimintaa, esimerkiksi yhteydenottoa palveluntarjoajaan (Nyqvist 2001, 167).

Vapaaehtoisuusperiaatteella toimiminen vaikeuttaa yhteistyötä palvelujärjestelmän kanssa. Vapaaehtoinen sovittelija ei ole samalla tavalla järjestelmässä mukana kuin ammattilainen eikä ehkä tunne alan muita toimijoita. Tapaamiset järjestetään usein iltaisin, jolloin kaikki palvelut eivät ole puhelimella tavoitettavissa. Vaikka sovittelijoina toimii sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia, ei sovittelijan tehtäviin ainakaan tällä hetkellä kuulu asiakkaiden asioiden hoitaminen muuna aikana. Jatkossa mahdollisen yhteydenpidon asiakkaisiin ja viranomaisiin hoitaa sovittelun ohjaaja, joka taas välttämättä ei ole ollut sovittelutilaisuudessa mukana. Haluammekin nostaa esille kysymyksen olisiko tämän asian suhteen tehtävissä vielä jotakin? Tarvitaanko sovittelutoiminnan ja auttajatahojen välille enemmän vuorovaikutusta? Olisiko mahdollista, että jonkin tu-

kea tarjoavan tahon työntekijä soittaa sovittelussa olleelle uhrille sovittelutoimiston pyynnöstä, tietysti uhrin antaman suostumuksen ehdoin. Tällä tavoin jalkautettaisiin työtä asiakkaiden suuntaan samalla kuvaten ja kertoen, kuinka voisi uhria tilanteessaan auttaa. Madaltaisiko tämä joissain tapauksissa uhrin kynnystä väkivalta-asian jatkokäsittelylle? Olisiko sovittelutoimistoilla mahdollisuutta keskustella tästä vaihtoehdosta alueensa väkivaltatyön palveluntuottajien kanssa? Jos lähisuhdeväkivallan sovittelu halutaan osaksi palvelujärjestelmää, tulee näitä käytännön asioita pohtia. Kun kytkös palvelujärjestelmään on vain asiakkaiden varassa, se voi olla hyvin hauras. Uhrin voimavarat tai tekijän motivaatio muutokseen voivat olla niin heikot, että yhteys palveluntarjoajiin jää ehkä aikomuksista huolimatta lopulta ottamatta. Osapuolet voivat myös vähätellä väkivallan ongelmaa.

Yksi keino varmistaa jatkotoimenpiteiden toteutuminen on myös sopimusten tekeminen mahdolliseksi niin, että esimerkiksi tekijä veloitetaan hakeutumaan väkivaltatyön piiriin. Iivarin (2010, 77–78) tutkimuksen mukaan palveluiden käyttöä ei pääsääntöisesti seurata. Keskustelimme tästä mahdollisuudesta naisen kanssa, joka toivoi kovasti miehensä hakeutuvan avun piiriin, sillä hän koki väkivallan uhan olevan edelleen olemassa. Mies oli saanut sovittelusta numeroita, joihin voisi ottaa yhteyttä, mutta hän on naisen mielestä keksinyt erilaisia syitä sille, miksi ei ole tehnyt niin, kuten sen, että numero oli mennyt hukkaan. Naisen käsitys oli, että mies ei uskalla tai ei tule saamaan aikaiseksi soittaa, sillä hän tuntee vain haluavan unohtaa asian. Naiselle kumppanin palveluun hakeutuminen merkitsisi kuitenkin osoitusta välittämisestä ja väkivallan teon todellisesta hyvittämisestä, mikä ei tuntuisi aidolta, jos palveluun hakeutuminen olisi laitettu sopimuksen ehdoksi.

”Kysyttiin että halutaanko me että soitetaan, kun niillä on yleensä ollut se tapa että saatetaan soittaa puolen vuoden päästä, tai miten sovitaan että halutaanko me sitä niin minä olin sitä mieltä että joo, tämä minun mies oli vähän sillain että no, en tiedä ja kyllä minä ainakin näen että se olis helpompi että näkis että ne asiat voi tapahtua mitä siinä oli sopimuksessa. Ja sitten, en tiiä oliko, tuli vähän semmoinen olo että tämä toinen oli niin että ei tarvi mitään puheluita että käydään tämä nyt vaan läpi ja se on sillä selvä.

HH: No olisko siinä voinu ajatella että olisiko se ollut hyvä jos olis tavaltaan veloitettu hakeutumaan jonnekin, että sopimus ei niinku päde ilman sitä? Että hän tosissaan hakeutuis sinne.

Mm. Sitten toisaalta... niin no, en sitten välttämättä sais tietää että halusiko se oikeasti sitä, että se olis, miten se... Minä ajattelin että se on helpompi että omaa vauhtia saa niinkö, jos haluaa sinne ottaa yhteyttä niin...

HH: Niin että se ei olis tavallaan tämmönen pakottaminen vaan että hän hakeutuis ihan oma-aloitteisesti?

Niin just. Sitä minä haluaisin kaikista eniten, että se niinkö oma-aloitteisesti tekis sen nyt eikä minun tarvis sitä patistaa siihen."

Yhden naisen kokemuksista palvelujärjestelmästä tuli esille myös hänen havaintonsa siitä, kuinka vierasta sovittelu vielä on muille toimijoille. Hän koki sen hieman yllättävänä, sillä hän ajatteli asiakkaiden olevan usein yhteisiä, kuten usein ovatkin.

"NM: Miten sinun osalta, kun olet käynyt keskusteluissa [Mielenterveys-toimistossa, HH], onko sovittelu tullut millään lailla esille niissä keskusteluissa, tai esimerkiksi siellä lastensuojelussa... liittyikö sovittelu mitenkään niihin keskusteluihin?

Ei heidän puolelta ainakaan. En muista kerrottiinko ite, että ollaan me-nossa sovitteluun, mutta heidän puolelta ei oo tullut minkäänlaista esitystä asiasta tai kysymystä, että oletteko sovittelumenettelyssä... onko teille esitetty tällaista. Se on heidän puolelle hirveen vierasta. Ja minä olen psykiatrian puolella, minä olen ite kertonut tästä.

NM: Onko heille se myös vierasta?

Oli vierasta. Ja minä olen pääpiirteet selittänyt, että kuinka tässä on toimittu ja mitä se tarkoittaa ja että se ei niinku kuitenkaan tähän rikostuomioon, niin mahdolliseen, niin siihen se ei vaikuta vaikka soviteltaisiinkin. Niin kaikki tämä oli vierasta heille. Olen ite niinkun tavallaan esitellyt ja kertonut tavallaan tämän termin heille.

HH: Oliko se yllätys sinulle, että he ei tienneet?

Oli se vähän. Minä uskoisin, että he tekee kuitenkin paljon töitä perheiden ja pariskuntien kanssa, niin ois luullut että ois edes se perustieto siitä mitä se on. Niin... oli se vähän yllättävää, ettei he tienneet siitä. Ehkä termin tiesi, muttei sitä mitä se sisältää."

Haluamme lopuksi tuoda esille kysymyksen palvelujärjestelmän kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Toimimme molemmat sekä virallisen palvelujärjestelmän ammatissa sosiaalityöntekijöinä että vapaaehtoisina rikossovittelijoina. Olemme tässä tutkielmassa arvioineet molempien järjestelmien toimivuutta väkivaltatyössä ja molemmissa on epäi-

lemättä sekä vahvuuksia että heikkouksia. Yhteisen asiakkaan edun mukaisena ja sen myötä yhtenä tärkeänä kehittämisen kohteena näkisimme yhteistyön lisäämisen. Iivarin (2010) tutkimuksen mukaan joillakin paikkakunnilla on järjestäytyntä yhteistyötä, kuten neuvottelukuntia tai tuki- ja seurantaryhmiä. Tällainen toiminta ei näyttäytynyt tutkimuksessamme. Yhteistyö edellyttäisi sovittelun ammattilaisten aktiivista tiedottamista ja yhteydenpitoa ja palvelujärjestelmän ammattilaisten avoimuutta ja ennakkoluulottomuutta. Ajattelemme, että asiakas tulee autetuksi parhaiten, jos kaikilla toimijoilla on olemassa jonkinlainen käsitys siitä, miten muissa toimipaikoissa menetellään ja mitä merkitystä sovitteluprosessilla on asioiden käsittelyn suhteen esimerkiksi oikeudessa. Samaten tässä luvussa aiemmin läpikäytyt kysymykset siitä, miten sovittelun asiakasta voidaan entistä paremmin ohjata palveluiden piiriin, olisi hyvä saattaa yhteisen keskustelun aiheeksi.

9 Yhteenveto

Tämän tutkimusprosessin rikkaus oli parityöskentelyssä. Sensitiivinen aihe edellytti jatkuvaa keskustelua, vuoropuhelua ja neuvotteluja siitä, kuinka edetään ja kuinka haastatteluun osallistuvat ihmiset tulisi kohdata. Haastatteluissa nousi esille vaikeita asioita, jotka koskettivat meitä syvästi. Tämän vuoksi tutkimusprosessissa asioiden jakaminen tuntui tarpeelliselta. Tutkimuksen aikana teimme selkeätä työnjakoa. Kumpikin kirjoitti tahoillaan teoriaa sekä kävi aineistoa lävitse. Tämän jälkeen vaihdoimme ajatuksia kirjoituksiin liittyen sekä muokkasimme niitä yhdessä ja erikseen. Työskentelyämme voisi kiteyttää siten, että se oli jatkuvaa vuoropuhelua ja palautteen antamista. Tästä konkreettisena esimerkkinä on esimerkiksi se, että sähköpostiviestiketjumme sisälsi noin 1500 viestiä, joista suurin osa liittyi gradun työstämiseen tavalla tai toisella. Kun tähän liitetään keskinäiset puhelut ja tapaamiset, voi hyvillä mielin todeta, että tutkimus on syntynyt tiiviissä yhteistyössä. Työskentelyämme edelsi yhteinen suunnittelu kandidaatin tutkielmien osalta, koska ajatuksena oli saada niistä hyötyä tätä tutkimusta varten.

Tämän yhteistyön aikana opimme tuntemaan toistemme vahvuudet ja heikkoudet ja pyrimme samalla hyödyntämään niitä työnjaollisesti. Positiivista oli se, että molempien mielenkiinto tutkimusta kohtaan säilyi loppuun saakka. Tutkimusta hankaloittavana tekijänä pidimme lähinnä aikapulaa, joka tosinaan asetti haasteita järjestää yhteisiä tapaamisia. Parityöskentely kuitenkin mahdollisti meille aiheen laajemman käsittelemisen. Ideana oli tehdä uhrin kannalta läpileikkaava tutkimus halki sovitteluprosessin, siihen liittyvine vaiheineen. Katsoimme tämänkaltaisen ratkaisun myös palvelevan naisten sovittelutoimistojen intressejä. Yksinään näin laajan tutkimuksen tekeminen olisi ollut mahdotonta.

Haluamme kiittää tutkimukseen osallistuneita naisia siitä, että he kertoivat meille kokemuksiaan, pohtivat asioita syvällisesti ja antoivat korvaamattoman tärkeän panoksen tutkimustyöhömme. Heidän kokemuksensa saivat meidät ymmärtämään entistä paremmin väkivallan monimuotoisuutta ja sitä, kuinka syviä ja laajoja vaikutuksia sillä on uhrin kannalta. Ajattelemme tutkimuksemme tuovan esille sitä näkökulmaa, että palvelujärjestelmä ei ole kaiken kattava ja aukoton, ei myöskään sovittelutoiminta. Haastavana näemme uhrin jatkopalveluihin siirtymisen. Usein jäimme myös pohtimaan sitä,

millaiseksi muodostuisi väkivallan tekijän näkökulma tutkimuksessa. Tämän tutkimuksen rajaus oli tietyllä tavoin ahdas, mutta välttämätön. Väkivallan tekijyys jäi mietityttämään entistä enemmän väkivallan ehkäisemisen tai siihen puuttumisen näkökulmasta, luonnollisesti myös sovittelun näkökulmasta. Koska miehillä ja naisilla on erilaiset tavat käsitellä väkivaltaa, olisi erittäin mielenkiintoista toteuttaa tutkimus myös tekijän sovitteluun liittyvistä kokemuksista ja siten vertailla molempien osapuolten kokemusmaailmoja. Lisäksi lastensuojelusta kerrotut negatiiviset kokemukset jäivät ajatuksiimme, koska olemme asian kanssa kosketuksissa töidemme kautta. Mielenkiintoinen tutkimusaihe voisi olla myös se, miten sovittelu lopulta vaikuttaa syyttämisprosessin etenemiseen.

Tutkimukseen osallistuneiden naisten kokemukset sovittelusta ovat pääsääntöisesti myönteisiä. Yksi naisista suhtautui lähisuhdeväkivallan sovitteluun selkeän kriittisesti siksi, että hän olisi halunnut väkivallan tekijän kantavaan teostaan enemmän vastuuta. Hän koki myös sovittelijoiden asennoitumisen negatiivisena. Suurin osa piti sovittelua hyvänä keinona käsitellä väkivallan ongelmaa. Kolme heistä koki saaneensa sovittelusta erityisen paljon apua omaan tilanteeseensa ja heidän puheenvuorojaan voisi kuvaila jopa ylistäviksi. Pohdimme sitä, onko positiivinen kokemus sovittelusta edesauttanut sovittelun asiakkaan suostumista osallistua tutkimukseemme. Käänteisesti voidaan siis kysyä, kuinka monta negatiivisesti sovitteluun suhtautuvaa on ollut heissä, jotka eivät ole halunneet kuullakaan tutkimuksestamme sovittelun jälkeen.

Haastattelujen toteutuksen aikaan lähes kaikki naiset olivat edelleen parisuhteessa väkivallan tekijän kanssa, yksi naisista oli eronnut sen jälkeen, kun väkivalta oli uusiutunut. Kolme naista kertoi, että heidän parisuhteensa tila on parantunut. Väkivalta ja sitä seurannut sovittelu olivat toimineet näissä tilanteissa ikään kuin herätyksenä sille, että elämä ei voi jatkua tällä tavalla. Sovittelussa haetut keinot parisuhteen parantamiseksi olivat toimivia. Mielenkiintoinen havainto on, että nämä kaikki parisuhteet ovat melko pitkiä, kestoiltaan viidestä yhdeksään vuotta. Kahdessa suhteessa väkivaltaa oli ilmennyt jossain muodossa myös aiemmin. Lähisuhdeväkivallan sovittelua ei periaatteessa suositella silloin, kun suhteessa on ilmennyt aiempaa väkivaltaa. Poikkeuksia kuitenkin tehdään. Oleellista onkin kiinnittää tällöin erityistä huomiota siihen, miten osapuolet asennoituvat tilanteeseen. Aito halu pyrkiä muutokseen ja valmius hakea apua myös muualta ovat myös meidän käsityksemme mukaan hyviä perusteluja sille,

miksi sovittelu olisi hyvä mahdollistaa myös tällaisissa tilanteissa. Tutkimusta tehdessä oli kaikkien sovittelusta ajallisesti kulunut vasta muutamia viikkoja. Sovittelun merkitystä parisuhteeseen on haasteellista arvioida, koska ihmisten tilanteisiin vaikuttavat yhtäaikaaisesti monet muutkin elämäntapahtumat. Lopullinen käsitys muutosten toteutumisesta ja siten sovittelun mahdollisesta positiivisesta myötävaikutuksesta parisuhteeseen voidaan muodostaa ehkä pitkällä aikajänteellä.

Kolme naista pohti eroamisen mahdollisuutta, kukin omalla tavallaan. Ero nähtiin ehkä väistämättömänä, sillä parisuhteen tila ei ollut juuri muuttunut sovittelun jälkeen. Yhden naisen kohdalla yksin jääminen tuntui pelottavalta, muiden kohdalla sen ajateltiin parantavan elämänlaatua, vapauden ja itsenäisyyden myötä. Vastaavasti näistä voidaan havaita, ettei puoliso kannu vastuuta tilanteesta, ei koe tarvetta muuttua eikä hakeutua palveluihin väkivallan lopettamiseksi. Naisilla on voinut olla toiveikas olo parisuhteen jatkumisesta vielä sovittelussa tai sen jälkeen, mutta toiveikkuus on hiipunut sen myötä, kun elämä onkin palannut entisille raiteilleen. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa keskustellaan parisuhteen toimivuudesta ja kuulemamme mukaan pääsääntöisesti on osattu hyvin arvioida sitä, tarvitaanko suhteessa enemmän läheisyyttä ja yhteistä aikaa vai erillisyyttä ja omaa aikaa. Kuitenkin niissä tapauksissa, joissa väkivallan uhri pohti kovasti eroamisen mahdollisuutta, olisi ollut tarpeellista keskustella siitä myös sovittelussa. Usein tosin on niin, että uhri ei itsekään vielä sovittelun aikana tiedä, haluaako jatkaa parisuhteessa vai ei. Näin ollen on ymmärrettävää, ettei tilanne avaudu myöskään sovittelijoille kovin selkeänä. Tällöin voi tuntua oikeammalta ratkaisulta keskittyä parisuhteen vahvistamiseen ja positiivisiin mahdollisuuksiin. Voi kuitenkin olla syytä pohtia enemmän myös sitä, mitä uhri voi tehdä sitten, jos hän ei haluaakaan enää jatkaa suhdetta. Yksi nainen oli erillistapaamisessa kertonut haluavansa erota, mutta asiaa ei otettu lainkaan esille yhteistapaamisessa. Tämä olisi kuitenkin ollut tärkeää, sillä hän olisi halunnut keskustella erosta turvallisesti ulkopuolisten ihmisten läsnä ollessa.

Lähdeaineistossa monet tutkijat, kuten Keskinen (2005), Husso (2003), Nyqvist (2001) ja Holma (2005) toivat esille sen, että parityöskentely on väkivalta-asiassa vaikeaa, jopa mahdotonta. Tulkitsemme heidän tarkoittavan lähinnä sellaista parisuhdeväkivaltaa, jonka Johnson (2008) luokittelisi parisuhdeterroriksi. Sovitteluun ohjautuvat väkivalta-tapaukset ovat erilaisia ja katsomme väkivallan näyttäytyvän sovittelussa paljon mo-

nimuotoisempana kuin monissa muissa yhteyksissä. Tilannesidonnainen parisuhdeväkivalta syntyy keskinäisessä vuorovaikutuksessa, jolloin siihen voidaan myös vaikuttaa keskinäisessä vuorovaikutuksessa, jonka yksi muoto on lähisuhdeväkivallan sovittelu. Tämä asettaa sovittelulle haasteen tunnistaa, millaisesta väkivallasta on kysymys, jotta sovittelun edellytyksiä voidaan arvioida.

Toisaalta ajattelemme olevan tärkeää kysyä myös, miten väkivaltaan voidaan puuttua silloin, kun kyseessä on ilmeinen parisuhdeterrori? Ellei sovittelu tule kyseeseen, mitä voidaan tarjota tilalle? Kuinka voidaan parantaa uhrin turvallisuutta? Viime kädessä asia on kuitenkin asianosaisten käsissä, eikä aikuisia ihmisiä voida velvoittaa eroamaan. Palvelujärjestelmän rajallisuus on tärkeää tiedostaa. Uhrin autetuksi tuleminen muodostuu useista kokonaisuuksista, joissa uhrin oma ja lähipiirin roolit ovat myös merkityksellisiä. Rikosoikeudellinen rangaistus on toki tekijälle osoitus siitä, että väkivaltaa ei voida hyväksyä, mutta palveluihin ohjaaminen voi olla vaikeaa, jos tekijä ei tunnista tai tunnusta ongelmaa. Pidämme kuitenkin hyvin tärkeänä sitä, ettei ainakaan uhria jätettäisi selviämään tilanteesta yksin. Sovittelu voi tässä kohtaa olla yhtenä vaihtoehtona ja toimia tiedon välittäjänä, keskusteluapuna ja jatkopalveluihin ohjaajana. Sovittelun ei tarvitse olla ainoa vaihtoehto, esimerkiksi sosiaalityöntekijä poliisilaitoksella voi olla tukena heti prosessin alusta lähtien. Kuitenkin myös tässä törmäämme siihen, mikä pohjoisessa on erilaista verrattuna tiheän asutuksen alueisiin. Millään Lapin alueen poliisilaitoksella ei ole omaa sosiaalityöntekijää, joka voisi tarpeen vaatiessa olla alusta asti mukana väkivalta-asian käsittelyssä.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun yksi keskeisiä tavoitteita on oppia tunnistamaan tilanteet, jotka ovat johtaneet väkivaltaan, ja hakemaan vaihtoehtoisia toimintamalleja, jotta väkivallalta voitaisiin välttyä. Tässä oli onnistumisia, kaksi naista kertoi sovittelun jälkeen olleen tilanteita, joissa konkreettinen väkivallan uhka oli olemassa, mutta tilanne oli saatu pysäytettyä sovittelussa sovittuja malleja noudattamalla. Vieläkin tärkeämpänä sovittelun etuna näemme puhumisen mahdollistamisen. Lähisuhdeväkivalta koetaan usein niin häpeällisenä asiana, että se halutaan salata lähipiiriltä ja ammattilaisilta. Kunnioittava ilmapiiri ja keskustelu, jossa asioista kuitenkin puhutaan suoraan, auttavat väkivallan uhreja jäsentämään omia ajatuksia sekä sovittelutilanteessa että sen jälkeen. Tiedon antaminen hälventää häpeän ja syyllisyyden tunteita ja mahdollistaa lisätiedon hakemisen ja väkivallasta kertomisen myös muille ihmisille. Aivan kaikki

tutkimuksemme naiset eivät olleet vielä valmiita puhumaan väkivallasta läheisten kanssa, mutta jonkun kynnyksen he olivat sovittelun myötä ylittäneet. Ajattelemme näin, koska he olivat kuitenkin halunneet osallistua tutkimukseemme ja jatkaa asiasta puhumista meidän kanssamme. Monella oli myös ajatus siitä, että olisi hyvä jatkaa asian käsittelyä ammattiauttajan kanssa.

Tässä kohtaa näemme kuilun, johon sovittelussa tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Pelkkä puhelinnumeron antaminen ei vaikuttaisi olevan riittävä keino ohjata väkivallan uhria eteenpäin palvelujärjestelmässä. Asiaa kyllä pohditaan ja avun hakeminen koetaan tarpeellisena, mutta puhelimeen tarttuminen tuntuu silti vaikealta. Olisi hyvä jollain tavalla varmistaa ensimmäisen kontaktin syntyminen vaikka yhdessä soittamalla tai siten, että sovitteluohjaaja ottaa asiakkaan luvalla yhteyden palveluntarjoajaan ja pyytää heitä soittamaan asiakkaalle. Parisuhdeväkivalta on luonteeltaan haastava palvelujärjestelmän kannalta, koska auttamistehtävät lankeavat usealle palvelujärjestelmän sektorille. Yhteistyötä ja tietoa sovittelutoiminnasta olisi syytä lisätä. Vaikka sovittelu on jo useamman vuoden ajan ollut keskeinen toimija palvelujärjestelmässä, vaikuttaa siltä, ettei sen asemaa ole muiden toimijoiden keskuudessa vielä tunnistettu.

Restoratiivinen ideologia kumppanuuteen perustuvasta yhteistyöstä asiakkaan ja vapaaehtoisten toimijoiden välillä ei tutkimuksessamme erityisemmin korostunut. Asian tuntijuus näyttäytyi tutkimuksen naisille siten, että se nähtiin ylipäänsä asiaan perehtyneisyytenä, ei niinkään ammattilaisuutena tai vapaaehtoisuutena. Tärkeimmiksi tekijöiksi nähtiin kohtaamisissa syntyvä vuorovaikutus, väkivallan ilmiön haltuunotto kokonaisuudessaan sekä tietämys siihen liittyvistä erityispiirteistä, kuten mielenterveyden ongelmista ja päihteistä. Katsomme tärkeäksi, että sovittelutoiminnan piirissä tiedostetaan yksilöiden kokeman väkivallan käsittelyn rakentuvan yksityisestä elämänpiiristä, yhteisöistä, ammatillisista käytännöistä ja yhteiskunnallisten normien vaikutuksesta. Hurtigin ym.(2014, 252, 254, 256) mukaan väkivallan uhrin oma subjektiivinen kokemus väkivallasta muodostuu prosesseissa, jotka ovat moniulotteisia. Uhrien yksilölliset väkivaltakokemukset ovat osana yhteisöllisiä sekä yhteiskunnallisia suhteita. Väkivaltakysymysten laajempi hahmottaminen edellyttää tiedon moniulotteista koaamista ja sen käyttämistä sekä soveltamista. Väkivallan ilmiön monikerroksisuus osoittaa sen, että yksilökohtainen auttamistyö ei ole riittävää. Ajattelemme, että väkivalta-asiaa auttamistyönä olisi tärkeää katsoa sovittelutoiminnan oikeutuksen tai

ei-oikeutuksen keskustelua laajemmalle. Viime kädessä kysymys ei myöskään ole asiantuntijuuden omistamisesta, eli siitä, kuka tai mikä taho omaa riittävästi asiantuntijuutta käsitelläkseen väkivallan ongelmaa. Väkivallan ongelman ratkaiseminen edellyttää yksilötason työskentelyn lisäksi laajempaa rakenteisiin ulottuvaa vaikuttamistyötä.

Postmodernissa ajassa ja nykyisessä palvelujärjestelmässä käsitys asiakkaasta usein muodostuu joko positiivisen tai negatiivisen näkemyksen kautta. Palvelujärjestelmä odottaa väkivallan uhreilta tietyn tyyppistä asiakkuutta. Positiivisesti nähty asiakas esiintyy palvelujärjestelmän tavoitteellisessa puheessa. Kun suhde asiakkaaseen on myönteinen, hänestä tehdään subjekti ja korostetaan hänen vapauttaan, itsemääräämisoikeuttaan ja mahdollisuuksiaan valita. Asiakslähtöisten tavoitteiden mukaisesti painotetaan asiakkaan näkökulmien ja oikeuksien ensisijaisuutta. Hänet kuvataan osallistuvana ja aktiivisena palvelun osapuolena. Tämä puhe ei kuitenkaan usein kohtaa todellisia ihmisiä heidän arkipäivässään, tunteissaan ja tilanteissaan. Näkemys ilmentää tavoitteellisia ideoita, joilla pyritään asiakkaan subjektiuden toteutumiseen. Todellisuudessa asiakas puolestaan määrittellään helposti ongelmansa lävitse. Tähän yhtälöön subjektiuus ja toimijuus eivät sovi. Asiakas luokitellaan helposti homogeenisesti johonkin ongelmaisten ryhmään kuuluvaksi, kuten yksipuoliseksi uhriksi. (Pohjola 2010, 29-30; Hurtig ym, 2014, 267.)

Osallisuuden ja aktiivisuuden retoriikka on tunnistettavissa myös sovittelun ideaalissa. Tämä ajattelutapa sai meidät pohtimaan uhrifeminististä näkökulmaa ja kapeaa uhrikategoriaa, joka luo mielikuvaa tietyn tyyppisestä ihmiskohteesta, jolle tapahtuu ikäviä asioita. Tätä työtä kirjoittaessa huomasimme häiriintyvämme uhri-sanankäytöstä, sillä ajatelimme sen tuottavan negatiivisen mielikuvan asiakkaasta. Myös postmodernin ajan feminismi on kiinnostunut näistä kielellisistä tulkinnoista, jotka keskustelujen ja puhumisen tapojen kautta tuottavat asennoitumista ja suhtautumisen tapoja uhriuteen ja asiakkuuteen. Käytimme kuitenkin uhri-käsitettä tutkimuksessa, koska se on yleinen tapa kuvata lähisuhdeväkivaltaa kokenutta henkilöä. Lisäksi uhri-termiä on käytetty aiemmin sovittelun piirissä. Nykyään käsite on korvattu asianomistajatermillä. Emme näe uhrifeministisen katsantotavan kuvaavan täysin sovittelun asiakkaita tai haastateltuja naisia. Tutkimuksessamme naisten kuvaamat kokemukset saavat meidät tekemään tulkinnan siitä, että he sijoittuvat jonnekin näiden kahden suunnan välimaastoon: he ovat väkivallan uhreja, haavoitettuja sisältä ja ulkoa. He kokevat ti-

lanteissaan neuvottomuutta, epävarmuutta tulevasta, hätää ja pelkoa. Samaan aikaan heidän kertomuksissaan heijastuu aktiivisuutta, tiedostamista sekä valmiutta etsiä ja toteuttaa muutoksia elämässään. Katsomme, että tutkimukseemme osallistuneita naisia tai ylipäänsä väkivallan uhreja ei tulisi tarkastella homogeenisena joukkona, vaan antaa ääni heidän yksilöllisille kokemuksilleen, jotka itsessään ovat erityisiä ja arvokkaita. Näistä yksilöllisistä kerrotuista kokemuksista ja niihin liittyvistä vivahteista voidaan fenomenologisessa hengessä ammentaa juuri niitä erityispiirteitä ja monitahoisuutta, jotka vahvasti kytkeytyvät lähisuhdeväkivallan ilmiöön.

Lähteet

- Amnesty International n.d.: <http://www.amnesty.fi/kampanjat/paattyneet-kampanjat/vaalit-2011/loppu-lahisuhdevakivallan-sovittelulle/lahisuhdevakivallan-sovittelusta-on-luovuttava>. Viitattu 23.2.2014.
- Braithwaite, John 2002: *Restorative Justice & Responsive Regulation*. Oxford University Press. New York. USA.
- Burford, Gale ja Adams, Paul 2004: Restorative Justice, Responsive Regulation and Social Work. *Journal of Sociology and Social Welfare* 31(1), 7–26.
- Coward, Stephanie 2000: Restorative Justice in Cases of Domestic and Sexual Violence: Healing Justice? http://www.hotpeachpages.net/canada/air/rj_domestic_violence.html. Viitattu 23.2.2014.
- Doerner, William G. ja Lab, Steven P. 2002: *Victimology*. Third Edition. Anderson Publishing Co. Cincinnati. USA.
- Dominelli, Lena & McLeod Eileen 1989: *Feminist Social Work*. Macmillan Education Ltd. Basingstoke & London.
- Elonheimo, Henrik 2004: Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu. *Oikeus* 2004/2, 179–199.
- Elonheimo, Henrik & Flinck, Aune 2010: Sovittelu osaksi lähisuhdeväkivallan kontrollia. *Haaste* 2010/2.
- Eskola, Jari ja Suoranta, Juha 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Ewalds, Helena 2011: Miten työskennellään yhdessä? Teoksessa Hannus, Riitta, Mehtola, Sirkku, Natunen, Luru ja Ojuri, Auli: *Veitsen terällä. Naisuus ja parisuhdeväkivalta*. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki. 146–158.
- Ewalds, Helena ja Montonen, Marjatta 2007: Koko perhe kierteessä. *Lähisuhdeväkivalta ja alkoholi*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:27. Helsinki.
- Ewalds, Helena (toim.) 2005: Kenelle lyönnit kuuluvat? Kuntaopas pari- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:7. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Flinck, Aune ja Iivari, Juhani 2004: *Lähisuhdeväkivalta sovittelussa*. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki.
- Flinck, Aune ja Elonheimo, Henrik 2010: Perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelu – mahdollisuuksia ja rajoituksia. Teoksessa Poikela, Esa (toim.): *Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan*. PS-kustannus. Jyväskylä, 109–127.
- Fook, Jan 2002: *Social Work. Critical Theory and Practice*. Sage Publications. Lontoo. UK.
- Fook, Jan 2012: *Social Work. A Critical Approach to Practice*. Second Edition. Sage Publications Ltd. Lontoo. UK.
- Gavrielides, Theo 2007: *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*. European Institute for Crime prevention and control, Affiliated with the United Nations. Helsinki University Press. Helsinki.
- Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2012–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:10. Helsinki.

- Hannus, Riitta 2011: Tutkittua ja koettua. Teoksessa Hannus, Riitta, Mehtola, Sirkku, Natunen, Luru ja Ojuri, Auli: Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liitto. 201–225.
- Harne, Lynne ja Radford, Jill 2008: Tackling Domestic Violence: Theories, Policies and Practice. Open University Press. Maidenhead. UK. New York. USA.
- HE 93/2005: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta.
- Heiskanen, Markku ja Piispa, Minna 1998: Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus. Oy Edita Ab. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka ja Remes, Pirkko ja Sajavaara, Paula 2010: Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki
- Holma, J.M. 2005: Parisuhde- ja perheväkivallan turvallinen ehkäisy ja hoito. Teoksessa Holma ja Wahlström: Iskuryhmä. Miesten puhetta Vaihtoehto väkivallalle –ryhmissä. Helsinki University Press. Helsinki, 154–175.
- Hurtig, Johanna 2013: Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta. Vastapaino. Tampere.
- Hurtig, Johanna ja Nikupeteri, Anna ja Laitinen, Merja 2014: Väkivallan kohtaaminen rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä. Teoksessa Pohjola, Anneli ja Laitinen, Merja ja Seppänen, Marjaana (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Unipress. 250 – 277.
- Husso, Marita 2003: Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.
- Hydén, Margareta ja Månsson, Sven- Axel 2009: Kön i teori och praktig. Teoksessa Meeuwisse, Anna ja Sunesson, Sune ja Swärd, Hans (toim.): Socialt Arbetet. En grundbok. Natur och Kultur. Elandens. Stockholm. 265–284.
- Iivari, Juhani 2010: Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Johnson, Michael P. 2008: A Typology of Domestic Violence. Intimate Terrorism, Violent Resistance and Situational Couple Violence. Northeastern University Press. Lebanon. New Hampshire. USA.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve 2009: Postmoderni sosiaalityö. Teoksessa Mäntysaari, Mikko, Pohjola, Anneli ja Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus. Jyväskylä, 131–159.
- Keskinen, Suvi 2005: Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere University Press. Tampere.
- Kilpeläinen, Arja ja Romakkaniemi, Marjo 2014: Paikallisuus rakenteellisessa sosiaalityössä. Teoksessa Pohjola, Anneli ja Laitinen, Merja ja Seppänen, Marjaana 2014 (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Unipress. 136–160.
- Kjällman, Petra 2011 (toim.): Rikoksen uhrin käsikirja. PS- Kustannus. Jyväskylä.
- Koivukangas, Jaana 2011: Rikosprosessi käytännössä. Teoksessa Kjällman, Petra (toim.): Rikoksen uhrin käsikirja. PS-kustannus. Jyväskylä. 131–147.
- Kostiainen, Riikka 2011: Sovittelulle itsenäisempi asema rikosprosessissa. Haaste 2. <http://www.haaste.om.fi/Etusivu/Juttuarkistoaiheittain/Sovittelu/1302672606687>. Viitattu 1.10.2012.

- Kuronen, Marjo 2009: Feministinen tutkimus ja sosiaalityön tutkimus – kohtaamisia ja kohtaamattomuutta. Teoksessa Mäntysaari, Mikko ja Pohjola, Anneli ja Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. PS- kustannus. Jyväskylä. 111–130.
- Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta käyttö ja säilytys. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Kääriäinen, Juha 2006: Väkivalta ja apuun turvautuminen. Teoksessa Piispa, Minna ja Heiskanen, Markku ja Kääriäinen, Juha ja Siren, Reino: Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuksen julkaisuja 225. Helsinki. 103–122.
- Laine, Timo 2010: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani ja Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. PS-kustannus. Jyväskylä. 28–45.
- Laitinen, Merja ja Hurtig, Johanna 2006: Paha ihmisyyden ja ammatillisen auttamisen haasteena. Teoksessa Laitinen, Merja ja Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS- kustannus. Jyväskylä. 8–17.
- Laitinen, Merja 2007: Sensitiivisiä prosesseja. Teoksessa Laitinen, Merja ja Virokangas, Elina ja Juhila, Kirsi ja Julkunen, Ilse ja Karisto, Antti: Suunniteltua ja sattumaa. Väitöskirjojen synty sosiaalityön tutkijakouluryhmässä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 57. Lapin yliopisto. Rovaniemi. 65–91.
- Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1015.
Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Lehtomaa, Merja 2005: Fenomenologinen kokemuksen tutkimus. Haastattelut, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, Juha ja Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Dialogia Oy. Helsinki. 163–193.
- Lindqvist, Raija 2009: Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden koulutusohjelma. <https://wiki.innokyla.fi/innowiki/pages/viewpage.action?pageId=6488607>. Viitattu 22.10.2012.
- Marttala, Pia 2011: Parisuhdeväkivallan monet muodot. Teoksessa Hannus, Riitta, Mehtola, Sirkku, Natunen, Luru ja Ojuri, Auli: Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki. 37–50.
- Mawby, R.I. ja Walklate, Sandra 1995: Critical Victimology. International Perspectives. Sage Publications Ltd. London. UK.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna 2005: Perheväkivallan sovittelu on erosovittelua. Lakimies 2/2005. 273–278.
- Nikupeteri, Anna ja Laitinen, Merja 2013: Vaino naysiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltaana. Naistutkimus – kvinnoforskning 2/2013. Suomen Naistutkimuksen Seura ry. – Sällskapet För Kvinnoforskning i Finland rf. 29–40.
- Noponen, Tanja 2007: Arjen arvet. Poliisiammattikorkeakoulu. Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere.
- Notko, Marianne 2011: Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa. Jyväskylä University Printing House. Jyväskylä.

- Nyqvist, Leo 2001: Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Nytkis Naisjärjestöt yhteistyössä – Kvinnoorganisationer i samarbete ry.
<http://www.nytkis.org/index.php?k=15519>. Viitattu 23.2.2014.
- Ojuri, Auli 2004: Väkivalta naisen elämän varjona. Tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäkulusta ja selviytymisestä. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.
- Ojuri, Auli 2006: Parisuhdeväkivalta ja turvakotien naistyö. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki, 16–39.
- Payne, Malcolm 2005: Modern Social Work Theory. Third Edition. Palgrave Macmillan. Hampshire. UK.
- Pelikan, Christa & Koss, Christoph & Kinnunen, Arne 2009: Listening to each other, wondering about each other, learning from each other. European Forum for Restorative Justice 10:1. <http://www.euforumrj.org/News/newsletter.htm>. Viitattu 6.10.2012.
- Perttula, Juha 2005: Kokemus ja kokemuksen tutkimus. Fenomenologisen erityistieteiden tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha ja Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Dialogia Oy. Helsinki. 116–158.
- Perttula, Juha 2012: Mikä tekee kokemuksen tutkimisesta fenomenologista? Fenomenologisen ajattelun kehityspolkuja. Teoksessa Kiviniemi, Liisa, Koivisto, Kaisa, Latomaa, Timo, Merilehto, Milla, Sandelin, Pirkko ja Suorsa Teemu (toim.): Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö ja tutkija. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 319–337.
- Petreljus Päivi 2005: Sukupuoli ja subjektiivisuus sosiaalityössä. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. Jyväskylän yliopisto.
- Piispa, Minna, Heiskanen, Markku, Kääriäinen, Juha ja Sirén Reino 2006: Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Helsinki.
- Piispa, Minna 2008: Väkivallan muodot heteroseksuaalisissa parisuhteissa. Teoksessa Näre, Sari ja Ronkainen Suvi (toim.): Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 106–125.
- Piispa, Minna 2011: Parisuhdeväkivallan todellisuus. Teoksessa Hannus, Riitta, Mehtola, Sirkku, Natunen, Luru ja Ojuri, Auli: Veitsen terällä. Naisuus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki. 15–33.
- Pohjoisvirta, Riitta: Väkivallan riskien arviointi ja turvasuunnitelma. Teoksessa Hannus, Riitta, Mehtola, Sirkku, Natunen, Luru ja Ojuri, Auli: Veitsen terällä. Naisuus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki. 133–145.
- Pohjola, Anneli 2006: Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja ja Hurtig, Johanna (toim.): Pahan Kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-Kustannus. Jyväskylä. 42–62.
- Pohjola, Anneli 2009: Tabut auttamisen paradoksina. Teoksessa Laitinen, Merja ja Pohjola, Anneli: Tabujen kahleet. Vastapaino. Tampere. 69–89.
- Pohjola, Anneli 2010: Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Laitinen, Merja ja Pohjola, Anneli (toim.): Asiakkuus ja sosiaalityö. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki. 19–74.

- Poikela, Esa 2010: Miksi ja mitä sovittelaa? Teoksessa Poikela, Esa 2010 (toim.): Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. PS-kustannus. Jyväskylä, 11–20.
- Poikela, Esa 2010: Oppiminen sovittelun ytimenä – restoratiivisen ohjauksen lähtökoh-
tia. Teoksessa Poikela, Esa 2010 (toim.): Sovittelu. Ristiriitojen kohtaami-
sesta konfliktien hallintaan. PS-kustannus. Jyväskylä, 223–243.
- Ptacek, James 2010: Re-imagining Justice for Crimes of Violence Against Women.
Teoksessa Ptacek, James: Restorative Justice and Violence Against
Women. Oxford University Press. New York. USA, 281–285.
- Puusniekka, Anna, Eskola, Jari, Itäpuisto, Maritta, Launonen, Mirka ja Rautsiala, Tarja
2003: Arka aihe = arka paikka? Tutkija ja arkojen aiheiden tutkiminen.
Teoksessa Eskola, Jari, Koski-Jännes, Anja, Lamminluoto, Eija, Saaranen,
Anita, Saastamoinen, Mikko ja Valtanen, Katja (toim.): Tutkimusmene-
telmällisiä reflektioita. Kuopio University Press Kuopion yliopisto. 43–72.
- Rantanen, Tiina 2011: Lähisuhdeväkivalta. Teoksessa Kjällmann, Petra (toim.): Rikoksen
uhrin käsikirja. PS- kustannus. Jyväskylä. 51–71.
- Rikoslaki 19.12.1889/39.
- Riski, Taina 2009: Naisiin kohdistuva väkivalta ja tasa-arvopolitiikka. Sosiaali- ja
terveysministeriön selvityksiä 2009: 50. Helsinki.
- Ronkainen, Suvi, Pehkonen, Leila, Lindblom-Ylänne, Sari ja Paavilainen, Eija (toim.)
2011: Tutkimuksen voimasanat. Wsoy pro Oy. Helsinki.
- Rostila, Ilmari 2001: Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanrat-
kaisun perusteet. SoPhi 61. Jyväskylän yliopisto. Kopijyvä Oy. Jyväskylä.
- Sambou, Saija ja Uotila, Erika 2010: Lähisuhdeväkivallan sovittelun haasteet. Tutkimus
lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelussa tehdyistä sopimuksista sekä syyt-
täjien ja sovittelijoiden näkemyksistä lähisuhdeväkivallan soveltuvuudesta
sovitteluun. Oikeus 39, 167–176.
- Shardlow, Steven M. 2002: Values, Ethics and Social Work. Teoksessa Social Work.
Themes, Issues and Critical Debates. Palgrave. Hampshire. UK.
- Sisäasiainministeriö 2001: Poliisitoiminnan yhteydessä kohdattava perheväkivalta.
Poliisiosaston julkaisu 6/2001.
- THL: Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet: www.uusi.sotkanet.fi. Viitattu 12.9.2013.
- United Nations 2006: Ending violence against women: From words to action. United
Nations Publication. [http://www.un.org/womenwatch/daw/public/
VAW_Study/VAWstudyE.pdf](http://www.un.org/womenwatch/daw/public/VAW_Study/VAWstudyE.pdf). Viitattu 22.2.2014.
- Varjonen, Panu ja Jolkkonen, Pekka 2002: Väkivalta. Tunteita, toimintaa ja vastatun-
teita. Miessakit ry:n julkaisuja 2002:2. Helsinki.
- Van Wormer, Katherine 2009: Restorative Justice as Social Justice for Victims of
Gendered Violence: A Standpoint Feminist Perspective. Social Work
54(2), 107–116.
- Väyrynen, Sanna 2009: Väkivallan tabu ja naisten huumeiden käyttö. Teoksessa
Laitinen, Merja ja Pohjola, Anneli (toim.): Tabujen kahleet. Vastapaino.
Tampere. 179–203.
- Väänänen, Kristiina 2011: Miten selviytyä väkivallasta? Teoksessa Hannus, Riitta,
Mehtola, Sirkku, Natunen, Luru ja Ojuri, Auli: Veitsen terällä. Naisuus ja
parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki. 109–132.

Liitteet

Liite 1. Tutkimuslupa-anomus

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS

10.4.2013

Kemin kaupunki / Arto Alajärvi

Rovalan Setlementti Ry / Ossi Takkinen

Olemme tekemässä Lapin yliopistossa sosiaalityön pro gradu –tutkielmaa lähisuhdeväkivallan sovittelusta. Anomme tutkimuslupaa tutkielman suorittamiseen Lapin sovittelu-
toimiston ja Rovaniemen, Ranuan ja Posion sovittelutoimiston toiminta-alueilla.

Tutkimus on laadullinen ja käytämme siinä fenomenologista lähestymistapaa. Tutkimuksen aineiston keräämme teemahaastatteluiden avulla. Pyrkimyksenämme on kuvata sovittelun asiakkaiden kokemuksia sovittelusta sekä sovittelun paikantumista muuhun väkivaltatyötä tekevään palvelujärjestelmään.

Tutkielman työnimi on: Lähisuhdeväkivallan sovittelu Lapissa.

Tutkimus on ajankohtainen, koska lähisuhdeväkivaltaa sovitellaan aiempaa enemmän. Lähisuhdeväkivallan sovittelu on asiantuntijoiden keskuudessa hyvin kiistanalainen aihe, jota on asiakkaiden näkökulmasta tutkittu vähän. Tutkielmalla pyrimme selvittämään asiakkaiden kokemuksia ja tuomaan niitä esille. Tavoitteenamme on myös selvittää, millaisessa asemassa sovittelu on palveluna alueella, jossa muu palvelutarjonta ei ole kovin laaja-alaista. Toivomme, että tutkimuksemme voisi antaa sovittelua organisoiville tahoille viitteitä siitä, mihin suuntaan toimintaa voisi kehittää.

Haemme lupaa vuoden 2013 aikana toteutettavaan aineiston keräämiseen. Kokemusten tavoittamiseksi käytämme teemahaastattelua. Tavoitteenamme on saada haastatella 5–10 sovittelun asiakasta, jotka ovat naisia ja väkivallan uhrin asemassa. Olemme keskustelleet Sanna Toivaisen kanssa keinoista saada yhteys asiakkaisiin ja esitämme, että sovittelun päätteeksi asiakkaalle annettaisiin kirje, jossa kerromme lyhyesti tutkimuksesta. Harkinta-ajan jälkeen sovittelun ohjaaja kysyy puhelimitse asiakkaan halukkuutta osallistua tutkimukseen ja lupaa antaa yhteystiedot. Voimme harkita myös puhelinhaastattelun tekemistä tai kirjoittamisen mahdollisuutta etenkin, jos asiakas toivoo sitä.

Kaikissa tutkielman tekemisen vaiheissa noudatamme hienovaraisuutta ja tutkimuksen tekemisen eettisiä periaatteita, kuten luotettavuutta, itsemääräämisoikeutta, puolueettomuutta ja anonyymiyttä sekä salassapidon velvoitteita. Aineistoa ei ole tarkoitus käyttää muuhun kuin tutkimukseemme. Aineisto tuhotaan heti tutkimuksen valmistumisen jäl-

keen Kemissä sovittelutoimistossa asianmukaisia välineitä käyttäen. Olemme nostaneet näitä eettisiä näkökohtia esille myös asiakkaille tarkoitettussa kirjeessä, jotta toimintamme olisi avointa ja oikeudenmukaista. Säilytämme aineistoa lukitussa tilassa sekä tiedostoissa, jotka suojaamme salasanoilla. Emme käytä aineistoissa haastateltavien nimitietoja, vaan numeerisia koodeja. Koska tutkimuksen aihe on haastateltaville henkilökohtainen, pyrimme myös huomioimaan mahdollisen jatkoavun tarpeen ja ohjaamaan heitä sen piiriin, mikäli haastattelut nostattavat pintaan vaikeita, käsittelyä vaativia asioita.

Tavoitteenamme on tehdä haastattelut toukokuun–syyskuun aikana 2013, minkä jälkeen ovat vuorossa aineiston analysointi ja tutkielman kirjoittaminen. Tutkielma painetaan Lapin yliopiston painossa. Se tarkastetaan ja hyväksytään tiedekuntaneuvoston kokouksessa ja valmistumisen jälkeen tutkielma on saatavilla Lapin yliopiston kirjastossa sekä sähköisessä Doria-tietokannassa (www.doria.fi). Toimitamme tutkielmasta oman kappaleen Lapin sovittelutoimistolle sekä Rovaniemen, Ranuan ja Posion sovittelutoimistolle.

Lisätietoja voi kysyä sekä tutkimuksen tekijöiltä että ohjaajalta.

LIITE 1. Tutkimussuunnitelma

LIITE 2. Asiakkaalle annettava kirje

Opiskelijoiden yhteystiedot

Lapin yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiaalityön koulutusohjelma

Nina Matinlassi

[yhteystiedot poistettu, HH]

Heli Hiltula

[yhteystiedot poistettu, HH]

Tutkimuksen ohjaajan yhteystiedot

Lapin yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiaalityön koulutusohjelma

Merja Laitinen

PL 122

96101 Rovaniemi

[yhteystiedot poistettu, HH]

Liite 2. Kirje sovittelun asiakkaalle

Hyvä sovittelun asiakas,

Olemme sosiaalityön opiskelijoita Lapin yliopistossa ja teemme pro gradu -tutkimusta lähisuhdeväkivallan sovittelusta Pohjois-Suomessa.

Lähisuhdeväkivallan sovittelussa meitä kiinnostaa erityisesti väkivallan uhrin kokemus asiakkuudesta, sovittelun oikeudenmukaisuudesta sekä sovittelun periaatteiden toteutumisesta. Lisäksi kartoitamme, miten lähisuhdeväkivallan sovittelu palveluna asettuu muuhun väkivaltatyötä tekevään palvelujärjestelmään.

Myös sovittelutoimistojen henkilökunta on kiinnostunut tutkimuksesta, sillä lähisuhdeväkivallan sovittelua koskeva tutkimus on vielä toistaiseksi ollut melko vähäistä, etenkin Pohjois-Suomessa. Tutkimus antaa sovittelun ammattilaisille viitteitä siitä, mihin suuntaan toimintaa tulisi kehittää.

Tavoitteenamme on haastatella pohjoissuomalaisia sovittelun asiakkaita, jotka ovat naisia ja lähisuhdeväkivallan uhrin asemassa. Haastattelut toteutettaisiin touko-syyskuun (2013) aikana. Toivomme, että voisit osallistua tutkimuksen tekemiseen. Sinun kokemuksesi olisi meille sekä sovittelutoimistolle erittäin arvokas. Voit harkita osallistumistasi noin viikon ajan, minkä jälkeen sovittelun ohjaaja on puhelimitse yhteydessä ja tiedustelee halukkuuttasi olla haastateltavana. Myös kokemuksista kirjoittaminen on mahdollista.

Tutkimusta tehdessä huolehdimme vastaustesi käsittelystä siten, ettei sinua voida tunnistaa niiden perusteella. Haastatteluita ei myöskään käydetä missään muussa yhteydessä. Pro gradu -tutkimustamme Lapin yliopistossa ohjaa professori Merja Laitinen.

Mikäli haluat lisätietoja tutkimuksesta, voit soittaa tai lähettää sähköpostia. Vastaamme mielellämme kysymyksiin.

Ystävällisin terveisin,

Nina Matinlassi

[yhteystiedot poistettu, NM]

Heli Hiltula

[yhteystiedot poistettu, HH]